

HITEL

TARTALOM:

Szórvány és beolvadás
A finn néprajzi mozgalom
Szervezhető-e a magyarság?
A moldvai magyarság számadatai
Egyke helyett kivándorlás

NAGY ÖDÖN
K. KOVÁCS LÁSZLÓ
HALLÓSSY ISTVÁN
DOMOKOS P. PÉTER
ILLYÉS ELEMÉR

METAMORPHOSIS TRANSYLVANIAE:

Márton Áron; ALBRECHT DEZSŐ: Időszerű kérdések; DÁNIEL ISTVÁN:
Új magyar művelődés; TELEKI ÁDÁM: Az elhanyagolt népkönyvtárügy;
NAGY ANDRÁS: Népegészségügy.

Tárgymutató 1936—1938

CLUJ

1938

HITEL

SZERKESZTIK:

Albrecht Dezső, Kéki Béla, Venczel József, Vita Sándor.

Megjelenik negyedévenként öt iv terjedelemben.

Minden cikkért írója felel.

Kéziratok Venczel József szerkesztő címére küldendők:

Cluj, Str. Regală 16.

Előfizetési ára egész évre 150 lej, 7 Pengő, 25 Kc.

Egyesszám ára: 40 lej.

Finom, famentes papírra nyomott amatőr kiadásunk

évi előfizetési ára: 300 lej, 12 pengő, 40 Kc.

Előfizetések és a lap szétküldésére vonatkozó kívánságok címe
a Hítel kiadóhivatala, Cluj, Str. Kogălniceanu 7.

Lapunk címfejét Széchenyi *Hitelének* 1830. évi első kiadása címbetűi után készítettük.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: ALBRECHT DEZSŐ.

ŐFELSÉGE II. KÁROLY KIRÁLY ÚJÉVI SZÓZATA

Károly király őfelsége a karácsonyi ünnepek alatt és újév alkalmából szózatot intézett az országhoz. Mint az állam minden őszinte szándékú polgárának, úgy nekünk is kötelességünk e szózatokról hírt adni. Beszédeiben az uralkodó ismételten rámutatott arra a nagy szándékára, hogy országának olyan fejlődési irányt mutasson, mely a béke, megelégedettség és a keresztényi megértés útján vezesse az államot. Karácsonyi szózatában többek között annak a kívánságának adott kifejezést az uralkodó, hogy *„Az országban mindnyájan egyetlen hitben és egyetlen akaratban egyesüljünk. Kicsik és nagyok egyaránt meg kell hogy értsék azt, hogy elérkezett a konszolidálásra és a dicsőségre törő szorgos munkának az ideje!”*

ŐFELSÉGE II. KÁROLY KIRÁLY

Cristea pátriárka-miniszterelnökkel, a királyi palotába mentek a hagyományos újévi üdvözlésre. Az ünnepség a nagy trónteremben volt, ahol még ott állt az óriási karácsonyfa. Őfelsége a király és Mihály nagyvajda azonnal megjelentek a trónteremben s a magas méltóságok mély meghajlással üdvözölték az Uralkodót és a trónörökösöt. Miron Cristea miniszterelnök a kormány nevében üdvözölte az Uralkodót.

Őfelsége válaszbeszédében többek között a következőket mondta:

– Miniszterelnök úr! Uraim! Az 1938. év a nemzet történetében az aggodalmakkal teljes év volt, de a nemzeti megújulás és újjáébredés éve is. Az elmúlt évben egyetlen irányító gondolatom volt, amit az új alkotmány kihirdetése alkalmával is vallottam: Románia üdve. Ez nemcsak gondolat volt, hanem jelszó, kiáltás is. A jó eredmények napról-napra elő fognak tűnni és azt, hogy mind ezt ilyen eleven ritmusban sikerült megvalósítani, annak köszönhetjük, hogy mindenki megértette az új idők jelszavát: **ez a jelszó pedig a munka.**

– Az 1939. év küszöbén figyelembe kell vennünk a mult tanulságait és bizalommal és határozottsággal kell fogadnunk a jövőt. Az eddigi ritmust habozás nélkül kell tovább folytatnunk. Nem engedhető meg egy pillanatnyi pihenő sem Románia újjászületésének és megerősítésének útján. **Az összes polgároknak kötelességük, hogy megfele-**

kezzenek magánérdekeikről és szorosan egymás mellett állva egy gondolattal dolgozzanak a nemzet megerősítésén.

– A jövő Romániájában nem lehet olyan magánérdek, amely ne legyen egyuttal a haza érdeke is. Az ország megerősítése kötelességünk a történelem és nemzedékek százai iránt, akik állandóan a nemzet megtartása érdekében harcoltak és szenvedtek és akik hallgatagon, de határozottan töltötték be szerepüket az európai műveltség fejlődésében.

– Volt idő, amikor a civilizáció fejlődése szempontjából az ország határain túl kellett néznünk. Ma ez az idő elmúlt. Anélkül, hogy ne értékelnénk mások alkotásait, büszkének kell lennünk arra, amit alkotunk mind szellemi, mind anyagi téren.

Az ország fejlődésén segít az, aki a nemzeti termelést bátorítja és a belföldi termékeket használja.

– A következő évben hasonlóan nagy gondot kell fordítanunk gazdasági életünk fejlesztésére is. Románia természeti kincseinek kihasználása lesz a jövőbeni munkatervünk egyik legfontosabb fejezete. Nem hagyhatjuk parlagon heverni természeti kincseinket. A haladáshoz új eszközökre van szükségünk és ezeket az eszközöket gazdag természeti forrásainkból kell előteremtenünk.

– Erőteljesen folytatnunk kell az utak és vasutvonalak karbantartására és kiépítésére kidolgozott munkatervet is.

– Egy ország csak akkor boldogulhat, ha gazdasági életét állandóság jellemzi és lakosságának életkörülményei kielégítőek. Mindenki tudja, hogy különösen egészségügyi téren még nagy feladatok várnak ránk. A tüdővész, a társadalmi betegségek, a malária, a gyermekhalandóság még szedik áldozataikat. Általában a lakosság egészségügyi helyzete még kívánivalókat mutat. Ezen a téren is számos intézkedésre van szükség a nemzet egészségesebbé tétele érdekében.

– Azt kívánom, hogy minden polgár bizalommal nézzen országának jövője elé és higgyen azoknak, akik az ország ügyeit vezetik, mert ezeknek s közöttük nekem is, nincs más kívánságunk s nincs más célunk, mint a haza békés fejlődésének elősegítése.

– Az a célom, hogy az ország egész népének támogatásával megvalósítsam Románia nemzeti ujjászületését is. Ezekben a napokban nem is lehet az országnak olyan polgára, aki ne fordítaná minden erejét és tudását ennek a célnak a megvalósítására. Az én igyekezetem és az ország vezetőinek igyekezete eredményesebb lesz, ha az egész népet maguk mellett érzik ebben a munkában. Egyesült erővel így könnyen legyőzhetjük a nehézségeket és boldoggá, áldottá és virágzóvá tehetjük országunkat. Köszönöm Szentségednek a meleg szavait és jó kívánatait, amelyeket az egész ország népe nevében itt elmondott. Köszönetet mondok mindazoknak, akik az elmúlt évben szeretettel dolgoztak az ország megerősödéséért és egész népemnek teljes lelkemből **boldog és eredményes új esztendőt kívánok!**

SZÓRVÁNY ÉS BEOLVADÁS

„Életet akarok a romok felett”

Földes Károly

A SZÓRVÁNY FOGALMI MEGHATÁROZÁSA

SZÓRVÁNYNAK NEVEZZÜK fajtestvéreinknek olyan kisebb-nagyobb közösségét, települését, mely idegen fajú népek közt vagy a magyar nyelvterület romániai szigeteinek középpontjain kívül létesült, illetve a történet folyamán elpusztult magyar területen maradt fenn. A szórvány fogalmában a közösségi életnek, a településnek a szétszórtsága is benne van, de benne van főként az a vonás, hogy a *szórvány fogalmával jelölt közösségek kis számuknál és szervezetlenségüknél fogva nem élnek benne szervesen a magyar közösségben*. A szórványnak ezt az elsődleges jelentését átvisszük minden olyan magyar településre is, amely nincs benne népközösségünkben. Szórvány, illetve szórványterület pl. a moldvai magyarság, noha összefüggő nyelvterületen, tekintélyes számban él, de közösségi életünkéből kiesett és a nyelvi beolvadás útján van. A szórványok tagjai nem a népközösség fókuszai iránt rendeződnek el, mint valami mágneses erővonalon, hanem azokon kívül élnek és így a nemzet építő munkájában semmi részt sem vesznek. Virtuális lélekszám, rendezetlen tömeg a népközösség testében, amely – szerves kapcsolatai a nemzettesttel és annak műveltségével nem lévén – mint súlyos tehertétel szerepel vagy a kárunkra történő állandó beolvadás miatt úgy tekinthető, mint csatorna, amelyen évről-évre a népesség ezrei folynak ki és ömlenek bele egy idegen faj életerős folyamába. Ez utóbbi csoportba főként azok az ókiráltságbeli gyár- és ipartelepek tartoznak, ahová a csatolt területek minden részéről az uralomváltozás óta népünk tizezreinek állandó bevándorlása történik.

Maga a „szórvány” kifejezés egyházi, illetve egyházjogi eredetű és latinos megfelelője a „diaspóra” szó. A magyar ref. egyház törvénykönyve pl. így határozza meg a szórvány fogalmát: „Szórványok olyan *polgári községek, népesebb puszták, tanyák*, amelyekben a hívek csekély száma miatt fiókegyház nem alakulhat”¹. Az erdélyi sajtó és közvélemény az egyházaktól vette át ezt a kifejezést, – részint mert a szétszórt magyar települések gondozását ezidőszerint szinte kizárólag a négy recepta religio végzi hitvallásos alapon, részint mert a református egyház tette az asszimilációt erőteljesen kérdésessé néhány évvel ezelőtt, részint mert a szórvány kifejezés nemcsak egyházi, hanem faji szempontból is

¹ Egyházi törvények a magyarországi ref. Egyházban. Debrecen, 1906. 8. 1.

eléggé fedi a magukra hagyott, idegen faj közösségébe ékelődött, gondozatlan magyar települések vagy egyesek fogalmát. Ezért használjuk dolgozatunkban mi is ezt a kifejezést.

A SZÓRVÁNYOK KELETKEZÉSE ÉS TÍPUSAI

KÉT MÓDON keletkezik szórvány. Az egyik az, amikor egy vagy több magyar család telepedik meg idegen nyelvű területen mint napszámos, munkás, iparos, földműves, hivatalnok. A másik mód az, amikor egy történeti magyar település (falu, város, vidék) lassanként annyira elnéptelenedik, hogy szervezetei, intézményei meggyöngülnek vagy megszűnnek) s így az ilyen közösség többé nem képes műveltségünk életében számottevő szerepet vinni, később nyelvvel együtt faji öntudatát is elveszíti s megindul a beolvadás útján. Mint jelenség, mindkettő egészen természetes és megmagyarázható. Persze, akik a szórványosodást s általában a beolvadást csak kívülről, felületesen szemlélik, azok természetellenesnek tartják a szórványképződésnek ezt a második módját, de akik a jelenség történeti gyökereivel is számolnak, továbbá egy adott időpontban nagyobb területen vizsgálják, törvényszerűségeket kénytelenek elismerni. Egyszerűen arról van szó, hogy egy népközösség fogalmának bizonyos tartalmi jegyei vannak, mint amilyent: az anyanyelv, a szerves anyagi, szellemi és lelki műveltség, a népközösségi öntudat és nemzeti hivatástudat. Miután a mi szórványaink e tartalmi jegyekkel nem rendelkeznek, természetszerűen beolvadnak abba a másfajú népközösségbe, amelynek műveltségterületén élnek.

A szórványképződés tehát két irányú: egyrészt idegen nyelvterületre való beköltözés, betelepedés által, másrészt valamely nagyobb település elpusztulásával keletkeznek szórványok. Az elsőtől tartoznak azok a szórványok, amelyek a bányák, ipartelep, fürdők, gyárak vidékén vagy nagyvárosok periferiáján keletkeznek. Keletkezhetik szórvány birtokvásárlás útján is, amikor egy-egy nagyobb birtokot néhány kiscgazda magyar család megvásárol. A községek határában elszórtan élő tanyások is szórványt alkothatnak. A magyar uralom alatt az állam is hozott létre szórványokat, amikor nemzetiségi helyekre magyar tisztviselőket nevezett ki. Végül házasság útján is jöhetnek létre kisebb szórványok. A második kialakulási formának, a községek vagy városok magyarsága elnéptelenedésének, elpusztulásának is rengeteg esetét ismerjük. Létrejövételüknek legfőbb okait a mult századok háborús mozgalmában, az azok miatti lélekszámvesztésben s az ezek nyomán bekövetkezett erkölcsi, gazdasági leromlásban, különböző elemi csapásokban, a vármegyei, jobbágy magyarság leszorított állapotában, a románság nagyarányú bevándorlásában és elszaporodásában, a magyarságnak a török-német harcok okozta fáradtságában s végül faji ön- és hivatástudatának megcsökkenésében látjuk.

A szórványosodásnak, mint előttünk lefolyó jelenségnek, tehát egész sereg történeti oka van s a jelenség végét, befejező ré-

szét: az asszimilálódást (beolvadást) úgy tekinthetjük, mint bizonyos erővonalak eredőjét.

A szórványképződés első típusába ma főként az ókirálysági, nemcsángó magyar települések sorolhatók, míg a másodikba főként az erdélyi szórványok.

ROMÁNIAI MAGYAR SZÓRVÁNYTERÜLETEK

MEG KELL ÁLLAPITANUNK a romániai magyarság szórványterületeit, hogy az általunk vizsgált Mezőség ebbe beilleszthető legyen. Amikor azt mondjuk, hogy több vármegyére kiterjedő ilyen területek vannak, ez nem azt jelenti, hogy rajtuk nincsenek nagyobb magyar falvak, közösségek, hanem azt jelenti csupán, hogy az illető területen a másfajú nép lélekszáma sokkal nagyobb, mint a magyarságé.

Eljárásunk legjobb igazolását a moldvai csángóság helyzetében nyerjük. Közismert, hogy minden e kérdéssel foglalkozó a moldvai csángók földjét szórványterületnek tekinti, – s úgy emlegetik őket, mint a tömeges nyelvi beolvadás példáját, – holott ezek egy tömegben élnek. Ugyanígy egész tájakat szórványterületnek kell tekintenünk Erdélyben is. Annak tekintjük pl a Mezőséget és Hunyad vármegyét, jóllehet mindkét területen vannak virágzó életű, pezsgő magyarságu települések, falvak is. De e falvak körül elpusztult, halódó és megszűnt magyar települések tízei fekszenek erős nemzetiségi öntudattal rendelkező, hódító szándéku románság között. S az eddigi példák azt bizonyítják, hogy a beolvadás pusztító kór, amely egyre jobban terjed és elharapózik azelőtt még egészséges magyar közösségekre is, ugyanazon a területen.

A szórványterületek megállapítása azért is szükséges, hogy valamely területen egységesen lássuk az egész jelenséget, mert a szórványosodás megállapítása, illetve a szórványmagyarságnak a magyar testbe való szerves bekapcsolása csak úgy lehetséges, ha egy bizonyos terület összes szórványában egyöntetűen, azonos módszerrel folyik az arra irányuló munka. Az erdélyi magyar szórványterületeknek ez a felmérése még nem történt meg, de hozzávetőlegesen könnyen megállapíthatók a nemzetiségi térkép alapján.

Ha egy pillantást vetünk valamely néprajzi térképre, rögtön látjuk azokat a területeket, amelyeken ma már vagy egyáltalán nincsenek magyarok, vagy ha vannak, nem élnek *összefüggő* egységes tömegben. Több ilyen terület van, amelyeken a szórványosodásnak egészen más, történeti okai ismeretesek. Egy területnek vehető a *Királyhágó melléke* és a *Bánság*, mert magyarsága jórészt a török háborúk idején, azok miatt vagy azok révén pusztult el. Egy másik ilyen terület *Hunyadvármegye* és környéke, amely háborus okok mellett főként a románság pihent erőinek hódítása miatt lett szórvánnyá. Egészen külön területnek kell vennünk a *Mezőséget*, amely a Marostól egészen Szolnok-Dobokáig felnyúlik s amelynek magyarsága a mongol pusztítást, az 1437–38 évi pa-

rasztforradalmat, magát a jobbágyságot, mint gazdasági és társadalmi formát, Básta és Mihály Vajda kegyetlenkedéseit, a II. Rákóczi György lengyelországi hadjárata miatt bekövetkezett török-tatar pusztításokat s a kuruc labanc mozgalmakat sinyli. Az *ókirályságbeli szórványterület* egészen más – mind helyzetét, mind történeti kialakulását tekintve, de az sem egységes. A bukovinai csángóság 1764 után menekült ki a Székelyföldről s hozta létre telepeit; a moldvai csángóság évszázadok óta él egytömegben, tehát mindkettő külön szórványterületnek tekinthető. A harmadik ókirályságbeli szórványterület Olténiától a Fekete tengerig terjed, magyar iparosokkal, szervezetlen munkásokkal, a petroleumvidék, a dunai kikötő városok és Bukarest magyarjaival.

A kérdés olyan hatalmas, a rávonatkozó adatok, források annyira hiányosak, ellentmondók és rendezetlenek, hogy ez idő szerint a maga teljességében feldolgozni lehetetlen. Ezt az óriási feladatot, kb. 300.000 (?) ember életének földérintését, nemcsak egy ember, de még munkaközösségek sem tudnák hamarosan elvégezni. Ide külön e célra felállítandó *tudományos intézet*, a történeti okok feltárása, képzett szakemberek tervszerű munkája, minden irányú, megbízható adatgyűjtése szükséges, hogy a szórványkérdés összefüggő tudománya megalkottassék s ennek nyomán az orvoslás megtörténhessék.

A szórványbeliek első lélekszám-adatait Szathmáry Lajos dolgozatában találjuk (*Gyakorlati hozzászólás a magyar szórványügyhöz*, Magyar Kisebbség. XVI. 12. sz.). Ő az erdélyi és ókirályságbeli szórványbelieket kereken 300.000 főre becsüli, míg az egész magyarságot – Sulyok–Fritz megállapítása alapján – 1,724.309 főre (Sulyok-Fritz: *Erdélyi magyar évkönyv 1918–1929*. 5. l.). Eszerint az egész romániai magyarság 17%-a, minden hatodik magyar szórványokban él. Szathmáry a magyar egyházak összeírásai alapján jutott el a 300.000-es számhoz. Ez az összeírás még 1935-ben történt, tehát három éve.

Részletes adatai:	Erdélyben	róm. kat	47 309	lélek
		református	45.522	„
		lutheránus	7.893	„
		unitárius	4.700	„
		összesen:	105.424	lélek
Az Ókirályságban:	Moldvában		90.660	„
	Bukovinában		10 000	„
	Besszarábiában		12,325	„
	Bukarestben		80 000	„
		összesen:	192 983	lélek.

Szathmáry moldvai, bukovinai és besszarábiai adatait Domokos Pál Péter könyvéből (*A moldvai magyarság*. Kvár, 1934.) vette. Itt azonban különösképen nagy nehézségbe ütközik. Ugyanis az 1935–36. évi Statisztikai Évkönyv szerint az Ókirályságban mindössze 81,854 magyar él, holott csak a ref. Egyház 51.522 lelket tart számon és gondoz (*A romániai ref. egyház névtára* Ref. Naptár, 1938. 170–171. l.), de többezer, esetleg több tízezer ember él még gondozatlanul, összeíratlanul. A katolikus magyarságra vonatkozólag pedig elég ha arra utalunk, hogy a Stat. Évkönyv szerint az egész Moldvában csak 21.848 magyar nemzetiségű, ill. 20.770 magyar anyanyelvű ember él, míg *Domokos Pál Péter* szerint a 90,000-nyi moldvai csángó közül 55.000 nek az anyanyelve még mindig magyar. Egyébként az ókirálysági magyarság számát Szathmáry végösszegéhez hasonlóan becsüli *Szigethy Béla* is (*A regáti misszió. Szórványainkról* c. könyv, 53. l.), noha más számadatok alapján. Ime:

Moldvai és bukovinai magyarság	65.000 lélek
Munténiai, olténiai és dobrudzsai magyar róm. katolikusok	65.000 „
„ „ „ „ reformátusok	51.000 „
„ „ „ „ unit., luth.	10.000 „
(Ókirályságban összesen:	191.000 „
Erdélyben „	105.424 „
együtt:	296.424 lélek. va-

gyis kereken 300.000 ember. Ez a szám az összes lélekszám 17%-a. illetve ha a hivatalos népszámlálás adatait 1,500.000-re kikerekítjük, akkor 20%-a: azaz: romániai magyarságunk egyötöde él szórványokban. Csakhogy a szórványok lélekszáma is teljesen bizonytalan, mert az egyházak nem a nyelvi és vérségi beolvadás, hanem az egyház missziói szempontjából készítették el kimutatásaikat; így pl. a református egyháznak Szathmáry által is használt kimutatásában benne vannak a csiki ref. szórványok hívei is, ami a ref. egyház szempontjából érthető, de az asszimiláció szempontjából egyáltalán nem esik a mi kérdésünk körébe. Azonkívül pl a ref. egyház szórványnak minősített minden 300 lelken aluli egyházközséget. Az egyházak adatainak felhasználásakor tehát meg kell különböztetni a vallási és a faji vagy nemzetiségi szórványt. Szathmáry ezt a különböztetést nem tette meg s azért sem részleges számadat-sora, sem azok végső eredménye Erdélyre vonatkozólag nem helyes.

Ime, az első nehézség: *nincs megbízható statisztikánk* és nem is lesz addig, amíg az egyházaktól független valamely intézményünk fel nem állítja statisztikai központunkat, mert az egyházak erre képtelenek. A második nehézség abban a tényben rejlik, hogy a szórványkérdés tudományos oldala merőben társadalomtudományi jellegű, s az asszimiláció jelenségét a maga egész bonyolultságában a társadalomkutatás módszerével kell megvizsgálni. Azaz legelőször le kell írni magát a jelenséget összes megnyilvánulásaival együtt. Nálunk ezt a leíró, adatgyűjtő munkát egyedül *Mikó Imre* végezte el összesen kilenc faluban (*Az erdélyi falu és a nemzetiségi kérdés*. Kvár. 1932), de könyvének eredményeit és munkamódszerét az 1934-ben megindult szórványmozgalomban nem vették tekintetbe, s ezért ez a mozgalom nem is hozott komoly eredményeket. Sokat írtak és beszéltek ugyan a szórványkérdésről, de ezt anélkül tették, hogy okait, formáit, törvényeit ismerték volna. A kérdés vizsgálatának irodalma nagyon szegényes. Dolgozatunk arra az adatgyűjtésre támaszkodik, amelyet 20 mezőségi faluban 1936 nyarán e sorok írója, továbbá arra, amelyet kb. 80 szintén mezőségi faluban egyik fiatal arisztokratánk vezetésével 10 lelkes egyetemi hallgató végzett 1937 nyarán. De mindkettő nagyon vázlatos és korántsem azzal az alapossággal készült, amelyet a kérdés szempontunk szerinti tárgyalása megkívánt. Különben is az első gyűjtésnek főként egyházi, a másiknak pedig főként gazdasági célja volt.

E szórványterületnek, *a Mezőségnek egyrészét vesszük vizsgálat alá anélkül, hogy egyetlen törvényt, minden szórványterületre érvényes tételeket akarnánk levonni*. Elemezni szeretnők 81 mezőségi település adatai alapján a mezőségi szórványkérdést a maga megdöbbentő és kétségbeejtő mivoltában, mert hisszük, hogy *a beolvadás megállítható, a széthulló magyar családok a nemzeti munkába szervesen bekapcsolhatók* s bízunk abban, hogy dolgozatunk is hozzájárulhat a szórványok iránti egyetemesebb érdeklődés és okos szolgálat felkeltéséhez.

A MEZŐSÉG 81 KÖZSÉGÉNEK HELYZETE

A KOLOZSVÁRTÓL keletre eső, a Maros és a Szamos folyók által határolt terület elég tekintélyes számú (nyolcvanegy) községnek adatai állanak rendelkezésünkre. Ezek a falvak nagyrészt Kolozs-megye területén fekszenek, kisebb részük Szamos megye

déli, Torda-megye északi és a mai Maros-megye nyugati részéből való. Vannak közöttük erős telepek jelentős lélekszámmal és vannak széthulló csoportok. Három osztályba soroltuk őket a szerinti hogy milyen erős a népközösségünkkel és ezáltal műveltségünkkel való szerves kapcsolatuk,² azaz a beolvadás szempontjából milyen fokozatot mutatnak.

I. *Életképes, erős magyar települések.* Ebbe a csoportba azokat a közösségeket soroztuk, amelyekben szervezett intézmények magyar közösségi tevékenységet fejtenek ki s ennélfogva a magyar műveltségben *ténylegesen* benne élnek. Közösségi életüket az egyház irányítja és határozza meg. Népközösségi öntudatuk van és gazdaságilag is a saját lábukon járnak. A szórványok biológiai forrásai, ahonnan házasság, kiköltözés által újabb és újabb csoportok rajzanak ki a gyenge magyar településekbe, s ezek a közösségek volnának arra hivatva, hogy a körülöttük halódó vagy tetszhalott magyar telepeket öntudatos életre serkentsék és bekapcsolják a nemzettest vérkeringésébe. Hogy ezt a feladatukat nem mindig képesek teljesíteni, ennek oka egyfelől a jó vezetők hiányában kereshető. Kiváló gondot kellene fordítani arra, hogy öntudatos vezetőket kapjanak, akik anyagilag, szellemileg és lelkileg tudnák népünket vezetni a megerősödés útján, hogy ezáltal veszélyesebb helyzetű telepeinknek természetes erőforrásaivá váljanak.

Az adatok megvizsgálása után kénytelenek voltunk az első csoportot is két részre osztani. Az volt a szempontunk, hogy ebbe a csoportba azokat a közösségeket soroljuk, amelyek erőforrásai, középpontjai a mezőségi magyar életnek – tömegük és szerveztségük folytán, de azt kellett látnunk, hogy vannak olyan közösségek, amelyek ezt a hivatásukat és természetes irányító szerepüket valami gátló körülmény miatt jelenleg nem képesek teljesíteni, noha adottságaik folytán alkalmasak volnának erre (I. b) csoport).

II. *A beolvadás útján lévő közösségek.* Ide azokat a településeket soroztuk, amelyek nem rendelkeznek az első csoportba tartozó közösségek vonásaival, azaz szegények, műveletlenek, szervezetlenek, s emiatt öntudatlanok. Nyers magyar tömegnek nevezhetnők őket. Az ilyen közösségek gazdaságilag az együttélő románságra van utalva, arra támaszkodik, de ha volna is anyagi ereje a külön közösségi életre, képtelen erre magyar műveltség hiányában.

A faji határok leomlóban vannak, társadalmi életét jórészt a románsággal közösen éli, a vegyes házasság igen gyakori, a közösségi gondolatot elhanyagolja. Egyszóval lelkileg minden feltétele

² Szakítottunk azzal a véleménnyel, hogy a 300 lelket meghaladó magyar települések nem tekintendők szórványoknak s ezért az 1000 lelket felülmuló közösségeket is a beolvadás szempontjából figyeltük meg. Valóban, azt kellett tapasztalunk, hogy vannak egészen tekintélyes számú telepeink, amelyek mégis a beolvadás tüneteit mutatják, illetve amelyeknek közösségi tényezői a magyarságot a beolvadásra képessé teszik, noha ez a veszély pillanatnyilag nem áll fenn. Ilyen például az olyan falu magyarsága, amely jelenleg még többségben van a falu románsága felett, de a nagyfokú egykézés miatt két emberöltő múlva teljes kisebbségbe jut.

meg van arra, hogy a második nemzedékben nyíltan és anyakönyvileg is románná válják. A beolvadás szemünk előtt történik. Persze nem úgy kell elképzelni, mintha az egész közösség egyszerre és minden további nélkül áttérne, hiszen ez a hagyományoknál fogva is lehetetlen volna, hanem úgy, hogy virtualiter alkalmas erre. De a beolvadásnak ebben az állapotában még megtertartható műveltségünkben s így népközösségünkben is.

III. *Reménytelen esetek. A teljes (vérségi) beolvadás állapotába jutott magyar közösségek.* Ide tartoznak azok a közösségek, amelyek feltartóztathatatlanul porladnak és népközösségünkbe való bekapcsolásuk teljesen reménytelennek látszik. Ezek már régen túl vannak azon a határvonalon, amely műveltségünk és a román népi műveltség között, láthatatlanul bár, de megvan. Tulajdonképpen csak jogilag van érvünk arra, hogy mégis megkíséreljük érettük a lehetetlent megtenni: magyarrá tenni őket, mert *ténylegesen egyáltalán nem magyarok már, hanem románok.* Azt hisszük ugyanis, hogy a nemzeti hovatartozás legfőbb ismérve a mi területünkön valamely nemzeti műveltségben való szerves és öntudatos bennélétel. Az asszimiláció vizsgálata minden elfogulatlan embert arról győz meg, hogy a nemzetiséget, legalább is az ilyen kevert népiségű területen, elsősorban nem a faji, illetve vérségi hovatartozás dönti el, hanem a népi sorsközösség vállalása és a nemzeti műveltség.

A beolvadásnak ilyen szempontok szerinti vizsgálata alapján azt találtuk, hogy a 81 magyar településből csak 11 sorolható az I. a) csoportba, mert csak ennyiben van olyan szervezett közösség, mely népi erejénél és virágzó népi műveltségénél fogva ténylegesen vezetőszerepet visz a gyengébb települések között. Az I. b) csoportba 10 település tartozik, mert ezek képesek lehetnének ugyan a vezetésre, de belső gátlásaik cselekvési képességüket lekötik. A 81 településből tehát összesen 21 mondható bizonyos fenntartással életképes közösségnek. A II. csoportba 24 település tartozik, mert ezek vagy megindultak a beolvadás útján, vagy olyan körülmények között élnek, amelyek a beolvadásra alkalmassá teszik őket. A III. csoportba, a reménytelen esetek közé, 25 település sorolható. Itt a folyamat már a befejeződéshez közeledik, megdőbbszentően kollektív jelenség. Végül: 11 olyan helység van területünkön, ahol okleveles és egyháztörténeti bizonyítékok szerint magyarok éltek, de ma már egy fia magyar sincs egyikben sem.

Az adatok általánosságban egy *felbomló, szervezetlen magyar néptestről s annak erőtlen műveltségéről tanuskodnak.* Azt az általános benyomást nyújtják, hogy a magyarság, mint nemzettest – haldoklik a Mezőségen. A mai körülményeket tekintve csak 21 település tekinthető magyar szempontból reményteljesnek. A többi 50–100 év alatt beolvadhat, s talán még annyi idő sem kell hozzá. Hangsúlyozzuk s ez csak akkor történik meg, ha ezeket a szórványokat továbbra is magukra hagyjuk, hogy egyedül, önmaguk fogyó népi erejével álljanak ellene annak a hatalmas beolvasztó törekvésnek, amelyet rájuk a román néptenger természetesen módon gyakorol. Egyébként a beolvadás legutolsó stádiumába jutott települ-

léseink kivételével a beolvadás mindenütt megállítható, mert a magyar közösség és műveltség létrehozásához, ill. megerősítéséhez még megvannak a legszükségesebb adottságok, így: számbavehető *lélekszám, gazdasági alap, valamelyes egyházi szervezet és anyanyelvünk ismerete.*

MI A BEOLVADÁS?

LÁTTUK, hogy egyik legsúlyosabb és legveszedelmesebb nemzeti betegségünk a beolvadás, amely szórványterületeinken – pl. a Mezőségen – már nagyon is előrehaladott állapotú; de hát mi ez a jelenség tulajdonképpen? Bizonyos, hogy mint minden közösségi jelenségnek, a beolvadásnak is több tényezője kell, hogy legyen és feltehetőleg éppen olyan bonyolult, mint a másik nagy népbetegségünk: az egyke. De melyek ezek a tényezők és hogyan hatnak?

Időrendben *Kossuth Lajos* az első, aki hozzászólt ehhez a kérdéshez, 1877 tájt mozgalom indult meg a hunyadmegyei elrománosodás meggátlására s ebben az ügyben *Herman Ottó* levélben kereste fel *Kossuthot*, akinek azt a nézetét fejtette ki, hogy a beolvadás folyamata a „*történelmi tudat*” csökkenésével magyarázható. Szerinte a magyarság beolvadása lényegében *műveltségi süllyedés* eredménye, de a folyamatot a történelmi öntudat hiánya indítja meg.⁴ *Kossuth* más véleményen volt: „Erdélyt nemzeti tekintetben a legkomolyabb veszély fenyegeti. És miért? Azért mert Kolozsvárt és a székelységet kivéve, mintha az erdélyi magyar népnél *a faji öntudat* veszendőben volna... Én midőn tova nem mozgó tömegekre alkalmazva *faji önézetről* szólok, az ősi nyelvhez, ősi nemzeti jelleghez ragaszkodásnak megszokottságát, ösztönszerűségét értem.”⁵ *Kossuth* szerint a faji önézet veszendőségének oka a román növel kötött *vegyesházasság*-ban van. Majd ezeket mondja: „Az erdélyi magyarság elrománosodása oly tünet, mely zavarba hozza fogalmainkat a népélet pszichológiája s fajtánk nemzeti jellege felől... *A kiútforrás az, hogy a magyarság ott nem bír faji önézettel*”⁶ „Én abban az elrománosodásban organikus betegséget látok. *Beteg a szíve annak a népnek.*”⁷

Mindkettőjük nézetének az a hibája, hogy a beolvadásnak csak egy-egy tényezőjét veszik észre. *Herman Ottó* a *történelmi öntudat* hiányát, amelyet mi inkább közösségi öntudatnak neveznénk (a parasztság nem rendelkezik azzal a *történelmi* öntudattal, amelyet oly szívesen elvárnánk tőle, mert ez a középosztálybeliek és az arisztokraták sajátja), *Kossuth* pedig a *faji öntudat, faji önézet* hiányát, amely szintén újabbkori fogalom és ha már lejutott

⁴ *Herman Ottó* és *Kossuth* idevágó levélváltását ismerteti és idézi *Asztalos Miklós*: *Kossuth Lajos kora és az erdélyi kérdés.* 193–194. l.

⁵ U. o.

⁶ *Kossuth* levele *Herman Ottó*hoz 1887. márc. 22-én. Idézi *Hegedüs Lóránt*: *Kossuth Lajos.* 332 l.

⁷ *Kossuth* levele *Herman Ottó*hoz 1887. május 30-án. Idézi: *Hegedüs*: u. o.

volna parasztságunk közé, a beolvadók úgysem rendelkezhetnének vele, mert ez nem valamely önmagában álló pusztá érzés, hanem annak a ténynek a természetes *következménye*, hogy valamely népcsoport a népközösségben, annak életében és műveltségében teljesen benne van. A szórványbelieknél pedig erről nem beszélhetünk s ennél fogva oktalan fáradság a faji öntudatot tőlük számon kérni. Ha faji öntudatuk volna, semmiként nem volnának képesek beolvadni. Amit a vegyesházasságról mondott, azt is módosítanunk kell, t. i. a vegyesházasság *nem előidézője* a faji öntudat csökkenésének, hanem egyszerűen biológiai szükségesség és *legfennebb következménye* a népi hivatástudat gyöngeségének.

Igen figyelemre méltó megjegyzéseket találunk a beolvadás magyarázataira *Sebess Dénes*nél is⁸, aki azt kívánja, hogy a magyarságot *számbelileg és gazdaságilag kell megerősíteni* a román-ság elleni népi küzdelem sikere érdekében; csak hogy ő a beolvadást, illetve a szórványosodást a liberális magyar állameszme szempontjából nézi s ez a szempont számunkra nem időszerű. Amiért nagyon hálásak vagyunk neki, az az a gondolat, hogy döntően fontos a népközösség megmaradása szempontjából a biológiai és gazdasági alap. Érdekes azonban, hogy a nemzetiségek jóakarátát, beolvasztását azáltal véli biztosíthatónak, illetve elvégezhetőnek, ha őket meg lehet nyerni a *magyar nyelv és érzelem számára*.⁹ Ez a vélemény a liberális magyarság rettenetes illuziójáról s a beolvadás szerves mivoltának fel nem ismeréséről tanuskodik. Itt ugyanis szintén aзи látjuk, hogy a beolvadásnak kiemelték az egyik, az *anyanyelvi* vonatkozását s erre építették fel a beolvadás elleni védekezés egész rendszerét akkor, amikor a nemzetiségi területeken a közösségünkben kiesett magyarokat csupán az állami iskolával próbálták visszahozni s a rájuk gyakorolt román hatást ellensúlyozni.

Ebben az időben aztán mindinkább csak a *gazdasági tényező*t hangoztatták egészen a világháborúig. Közismert *Tokaji László*nak¹⁰ és *Bethlen István*nak¹¹ ilyenirányú működése. Ez a felfogás – amelyhez a Sebess Dénesé is tartozik – a románság nagyarányú birtokvásárlásával s az evvel kapcsolatos magyar birtokvesztéssel próbálta magyarázni a románság nagyfokú beolvasztó képességét és a magyarság népi gyengeségét, s ennek a felfogásnak köszönhetőek az egykori telepítések, amelyek különben a szórványkérdésnek akkor a lehetséges legjobb megoldását jelenthették volna.

*Mikó Imre*¹² szintén azt vallja, hogy a beolvadásnak „*felidézője a gazdasági szükségesség és a magasabb kulturális színvonal utáni törekvés*”, de ehhez hozzáveszi az *életani* (lélekszám), *vallási*, *társadalmi*, *öntudati* és *statikai* tényezőt is. úgyhogy minden eddigi vélemény közül az övét tarthatjuk a kérdés problematikája legtel-

⁸ *Dr. Sebess Dénes*: Emlékirat az erdélyrészi telepítésről. Marosvásárhely, 1905. 7. l.

⁹ *Sebess*: i. m. 35. l.

¹⁰ *Tokaji László*: Eladó ország. Kolozsvár, 1910 és Uj honfoglalás Erdélyben.

¹¹ *Bethlen István gr.*: Az oláhok birtokvásárlásai Magyarországon az utolsó öt évben. Bpest, 1912.

¹² *Mikó*: i. m.

jesebb megoldásának – azzal a megjegyzéssel, hogy a gazdasági tényező uralkodó jelentőségét nem ismerjük el.

NÉZETÜNK SZERINT a beolvadásnak annyi tényezője lehetséges, ahány tényezője van a közösségi, illetve a népközösségi életnek. Ezért úgy véljük, hogy a beolvadás jelenségének megértéséhez akkor jutunk el, ha egyenként megvizsgáljuk ezeket a tényezőket úgy, amint ezek egy *egészséges közösségben* megvannak és mint közösségi cselekvések abban megvalósulnak. Egy egészséges közösség – a mi mezősi területünkön: s az egészséges magyar faluközösség – nem olvad be, mert képes a külön magyar életre. Már jeleztük, hogy *magyarnak lenni annyit jelent, mint szervesen bennelenni a magyar népközösség műveltségében és azokban a keretekben, amelyek közt ez a műveltség él és megvalósul.* Ha valaki ebben a magyar műveltségben és annak keretében bizonyos vonatkozásban vagy vonatkozásokban nincs benne, az az ember élet-szükségleteinél fogva rá van utalva arra, hogy egy más nemzet (a mi esetünkben mindenkor a románság) közösségi kereteibe és műveltségébe lépjen be, mert nemzeti közösség és műveltség nélkül senki sem élhet. Vizsgálódásaink tehát azt mutatják, hogy a természetes *beolvadás oka* mindenkor valamelyik közösségi, illetve műveltségi tényező, néha tényezők terén fennálló *hiányban*, illetve e hiány kielégítésére irányuló természetes törekvésben *keresendő.* Minthogy a beolvadásnak lehetnek általános *alapelvei*, de nincsenek minden területen, minden időben, bármilyen körülmények között és minden népre egyformán érvényes *törvényei*, azért mi a *Mezőségi* jelentkező beolvadást nem úgy vizsgáltuk, mintha általános és mindenütt érvényes törvényeket akarnánk levonni. Megjegyezzük, hogy vizsgálódásaink eredményei csupán a *kérdés vázlatát* nyújthatják, hiszen még hosszas népiségtörténeti kutatás és rendszeres társadalomkutató munka szükséges ahhoz, hogy a Mezőségi történetű beolvadást minden település területén, minden vonatkozásban alaposan ismerjük.

1. Az élettani (biológiai) tényező nemcsak valamely település magyarságának *lélekszámát* jelenti, hanem a népmozgalom adataiból megállapítható *életerejét* is és ezért kell megvizsgálunk a magyarság *szaporaságát*, a *népbetegségeket*, valamint a *házasságkötések* milyenségét is magyar szempontból. A végső eredményt a románság azonos vonatkozásaival kell összehasonlítani. Az élettani tényező a magyar közösségi élet egyik lényeges alapja, mert hatalmas lélekszámú románság közé ékelt néhány családból álló magyar társaság akkor is beolvadhat, ha egyébként gazdaságilag jól áll. Ez a folyamat annál a közismert oknál fogva indul meg, amelyet *Mikó* így fejez ki: „a tenger beolvasztja a szigetet rendszerint a pusztá kultúrérinkezés folytán”¹³. Ez a beolvadás előbb nyelvi és csak azután vérségi, de a vegyesházasságban történhetik párhuzamosan is. A vegyesházasság okául csak akkor szerepel az élettani tényező, ha biológiai hiány van, pl. ha a községben nincs

¹³ *Mikó*: i. m. 14. l.

magyar leány s a legények románokat kénytelenek feleségül venni.

Ide tartozik annak a kérdésnek a tisztázása is, hogy mi okozta a magyarság beolvasztó erejének végzetes gyöngülését és lélekszámának nagymérvű megcsappanását? A kérdés e részletének tisztázása – eltekintve az általánosításoktól és oknyomozó találgatásoktól – máig sincs meg. Minden település népiségtörténetét külön kell feldolgozni, hogy a magyarság multjának képét megkapjuk.

Annyit azonban már tudunk, hogy az élettani tényező nem olyan végzetes módon egyedüli oka a beolvadásnak, mint ahogyan azt gondolni lehetne, mert vannak 40–50 főnyi magyar közösségek többszáz főnyi románság között, amelyek erősen állanak s viszont sok helyen, hasonló lélekszám mellett, a magyarságnak semmi ellenálló ereje nincs és egész tömegében beolvad.

2. A társadalmi tényező az egyes települések és az egész terület magyarságának társadalmi szerkezetét, az egyes társadalmi rétegek egymáshoz való viszonyát s végül a terület összes telepeinek egymáshoz való viszonyát, összefüggését jelenti. E vonatkozások multbeli szerepének tisztázása nagyon fontos volna, mert azt hisszük, nem tévedünk, ha mondjuk, hogy szórványaink mai elcsesettégét döntő módon az egykori jobbágyság s a nagybirtoki rendszer okozta – megakadályozván a vármegyei magyar parasztságot az emberséges társadalmi helyzet elérésében. Erre *Szekfü Gyula* hívta fel a figyelmet, amikor azt mondja, hogy a jobbágyság atomizálta a parasztságot, képtelenné tette nagyobb összefüggésekre. Másoldalon pedig az egész jobbágyságból „egy massa lesz, ugyanolyan földhözköttöttséggel, ugyanolyan súlyos terhekkel, a földesúri vármegyétől való ugyanolyan meg nem szakítható függésben”¹¹.

Bizonyos, hogy a nemzetiségi területeken élő magyarság ismert erőtlenségének egyik okát abban a tényben kereshetjük, hogy ugyan az volt a társadalmi helyzete, sorsa, mint az együttélő románságnak. Ez az együttélés, azonos sors végzetes hatással volt rá, mert eltörölte a két nemzetiség közötti természetes határokat, A későbbi nagybirtokok magyar cselédségének ugyanez volt a sorsa. Arra pedig, hogy az azonos társadalmi helyzet egészen közel hoz két nemzetiséget, jó példát találunk az 1848–49-es idők történetében. *Hodor Károly* írja, hogy a borsai románok a magyar jobbágyokkal közösen lázadtak fel a magyar nemesek ellen.⁵ Ugyanezt írja *Szolnok-Dobokáról Kádár József* is¹⁶. Míg az osztálybeli azonosság elősegíti a beolvadást, az ellentét megakadályozza azt. *Mikó* említi, hogy az általa vizsgált terület egyes falvaiban (pl. Bádokon) a nemzetiségi öntudat egyik főtámasza az, hogy ott a magyarok többnyire nemesi utódok, a románok pedig az egykori jobbágyok leszármazottai. „Amikor mindkét nemzetiség ugyanazon osztályhoz

¹⁴ *Szekfü*: Magyar Történet, V. 128–129. l.

¹⁵ *Hodor* Károly: Függelék Doboka vm. esmértetéséhez. 16. l. Idézi: *Mikó*: i. m. 82–83. l.

¹⁶ *Kádár* József: Belső-Szolnok és Doboka magyar története 1848–49 Deés, 1890.

tartozott, sokkal nagyobb arányú a keveredés, mint olyan helyeken, ahol a magyarok nemesek, a románok jobbágyok voltak.”¹⁷

A multból eredő gátlásokat még mindig le lehetne győzni, ha a szórványmagyarságnak nem volna meg a széthúzó önös természet, amely ugyan egyebütt is – mint nemzeti vétkünk – ismeretes, de amely az egészen kisszámú magyar csoportokban hatványozottabb mértékben megvan. Ezen csak a komoly közösségi nevelés segíthet. A nevelést azonban csak azok a férfiak végezhetik el, akiket Isten akarata a szórványmagyarság vezetésére rendelt. Ezek elsősorban az egyházak lelkészei, másodsorban a földbirtokosok. Tegyük fel tehát a kérdést s képesek e teljesíteni ezt a megbízatást? Nem, és ennek több oka van. Először is *lelkészek* nagyon kevesen vannak; kevesen főleg olyanok, akiknek hivatástudatuk is van (mert eddig az volt a szokás, hogy akivel nem tudtak mit tenni, azt a Mezősége küldték) s alig van valaki, aki a beolvadást tisztán látná és előre kidolgozott módszerrel fogna hozzá a baj gyógyításához. De ha valaki eredményesen akarna dolgozni a misszióban, akkor sem volna rá képes teljes mértékben, mert a misszió fedezetéről senki sem gondoskodik, ömagának pedig úgy kell művelnie a mezőségi földet, mint földműves hívének, ha meg akar élni. De a legborzasztóbb az a szörnyű magánosság, amelyben ezek a lelkészek élnek. Valóban „kitett emberek” ők, akiknek nincs alkalmuk tapasztalni az egész egyház és a népközösség támogatását, mert ez a támogatás hiányzik. A *földbirtokosok* között már sokan vannak, akik igazán komoly odaadással végzik vezetői feladatukat, amelyet oly sokan és sokáig elhanyagoltak. De velük szemben is fennáll a társadalmi nevelés legnagyobb akadálya, az, hogy a szórványmagyarság egészen benneél egy olyan faluközösségben, amelynek jellegét a románság adja meg. Miként lehet kiszakítani 60 magyart 500 román közösségből? Nagy veszélyt jelent ez, mert emiatt nincsenek a magyarságnak külön közösségi alkalmak, összejövetelei, a vasárnap délutáni táncban, fonóban, kocsmában, a faluvezetésében, lakodalomban a románságra kénytelen támaszkodni. Ime, egy legyőzhetetlennek látszó *hiány*, amelyet az egyházban adódó társadalmi élet nem képes ellensúlyozni.

3. A gazdasági tényező a magyarság anyagi vagyonállományát, elsősorban földjét és a mezőgazdasági műveltség milyenségét jelenti, de idetartozik népünk gazdasági szervezettségének és rendszerének kérdése is. E tényező jellegét az a körülmény szabja meg, hogy mezőségi testvéreink úgyszólván mind földművelők, műveltsége tehát a földhöz van kötve s nemzetiségi öntudatát az erősítené meg, ha gazdasági műveltsége és az értékesítés rendszere magasabb volna, mint a románságé. E téren azonban nagy hiányt szenved: gazdálkodása éppen olyan kezdetleges és a termelvények értékesítésének szervezete éppen úgy nincs meg, mint amott Szövetkezeti és gazdasági szervezeteinkre óriási feladatok és nagy áldozatok meghozatala vár a Mezőségben.

¹⁷ Mikó: i. m. 100. l.

4. A szellemi tényező a szórványterületek magyarságának szellemi vagyónállományát jelenti. Idetartozik az *anyanyelv*, mely az egész magyarság legáltalánosabb ismertető jele és közös vonása és mindaz, amit a néprajz *tárgyi és szellemi műveltségjavakként* nyilvántart, tehát a néphit, népszokások, népköltészet, a magyar tánc, sajátos települési és építésmód, viselet, díszítőművészet, stb. Nézetünk szerint ezek a műveltségi javak tesznek a leginkább bizonyosságot valamely nemzetiségről s az anyanyelv csak ezek egy részének a kifejezője. A Mezőség népi műveltségét még nem írták le részletesen, tehát nem ismerjük, azonban bizonyos, hogy az őstelepülő magyarság az elpusztult telepeire később beköltözött románságnak igen sokat adott át műveltségéből. Az is bizonyosnak látszik, hogy a Mezőség a magyar népi műveltségnek egy régebbi állapotát őrzi, mely az avatatlanok előtt – miként a csángók műveltsége is – románosnak, sőt románnak tetszik. Nem tudjuk még, hogy egyik nép mit adott át a másiknak, de az biztos, hogy ma a két nemzetiség népi műveltsége (magas műveltségről nem is beszélhetünk ezen a területen) alapvonásaiban annyira megegyezik, hogy a nyelvi különbséget leszámítva, a legtöbb település esetében nem is beszélhetünk külön magyar és külön román népi műveltségről, hanem fel kell tételeznünk egy *sajátos mezőiségi etnikumot*, amelyben mindkét nemzetiség egyaránt benne él és azt birtokolja. Szerintünk éppen ez az egyik nagy nehézsége annak, hogy a magyar és román elem közé éles, megkülönböztető választó falat emeljünk, amellyel a további beolvadás megakadályozható volna.

Anyanyelvünk nem döntő ezen a területen, mert itt – elszórtságunk és kisebb lélekszámunk miatt – minden magyar kétnyelvű, a szórványbeliek meg éppen többet és jobban beszélnek románul, mint anyanyelvükön, amely úgy át van szöve a román elemekkel, mint társadalmi, gazdasági és lelki életük. Nem csodálkozunk tehát azon, hogy a magyar közösségből, jobban mondva *mivoltból* oly könnyű és zökkenő nélküli az átmenet. A magyarság itt azért veszített és veszít, mert kisebbszámú és mint tömeg erő messze alatta marad a románságnak, de ha fordítva volna – *a mezőiségi etnikum magyar alapvonásainál fogva* – ezerszámra olvasztanók be a románságot.

5. Érdekes, hogy a lelki tényezőt eddig nem méltatták túlságos figyelemre s akik számoltak is azzal, hogy az egyes embernek és a közösségnek is lelke van, azok is ennek a tényezőnek csak az intézményes oldalát vették észre, kiemelték a magyar egyházak és lelkészek e „végvárokon való nemzetfenntartó munkájá”-nak fontosságát, s a beolvadás egész gondját és súlyát rátették az egyházakra és azok lelkészeinek vállára. Két nagy tévedésre kell itt rámutatnunk. Először is a léleknek, mint közösségi tényezőnek, van olyan fontos szerepe a közösségek életében, tehát egy nép műveltségében, mint az élettani vagy gazdasági tényezőnek, ha ugyan nem fontosabb. Azt sem lehet tagadni, hogy ennek a léleknek szükségletei vannak, amelyeket ki kell elégítenie az egyháznak, különben a *beálló lelkihiányérzet* olt elégül ki,

ahol a legkönnyebb, t. i. a román egyházakban. Ezt nevezzük *lelki beolvadásnak*, amelyről a szórványlelkészek annyit írtak. Jegyezzük meg) hogy egy szórvány magyarsága beolvad nyelvileg és fajilag akkor is, ha kellő lélekszámot alkot és gazdaságilag nagyon jól áll, de lelkileg nincs alkalma kielégülni a magyar egyházban. – De a lélek nemcsak önmagában jelentős tényező, hanem abban a vonatkozásban is, hogy táplálója: a hit – gyökere minden művelődésnek és közösségi életnek. Ez a tény értéketővé válik, ha meggondoljuk, hogy a magyarság a nyugati kereszténységben, annak valamelyik történeti egyházában él. A nyugati kereszténységnek egészen más az erkölcsstana, mint a keleti kereszténységnek. Itt nemcsak dogmatikai különbségekről van szó, hanem *külön lelkiségről*, amelyet nem lehet letagadni és nem szabad elfelejteni. Ebből a külön lelkiségből táplálkozik a magyar művelődés és közösségi élet. Ezt a lélek-alkati különbséget hangsúlyozni kell a román lelkiséggel szemben, mely – megfigyelésünk szerint – akár görögkeleti, akár görög katolikus, egyként a bizánci gyökerekből táplálkozik.

Azonban még tovább visszük a lelki tényező jelentőségének hangsúlyozását, amikor azt állítjuk, hogy a sokak által külön tényezőként említett u. n. „faji öntudat” – amit mi *népi* vagy *közösségi hivatástudatnak* nevezünk – szintén a keresztyén hitben, a hívó ember felelősségtudatában gyökerezik. Mert a keresztyén ember – Isten Igéjének megfelelően – úgy fogja fel a nemzetiséget, mint isteni parancsot, olyan közösségi feladatot, amelyet vállalnia kell! Meggyőződésem, hogy ama bizonyos „faji öntudat” – amelyet valójában politikai öntudatnak kell neveznünk – soha sem teszi képessé a magyarság más részeit, de a szórványbelieket még kevésbé, a *népi hűségre, népi áldozatosságra és nemzetiségünk bátor vállalására*, amelyekre oly nagy szüksége van a beolvadás sodrában élő magyarságnak. Erre egyedül a keresztyén hit életformáló ereje képesít.

Az egyházaknak, magyar lelkiségünk egyedüli igaz táplálóinak és formálóinak, sajátos feladatuk van, amelyet ha betöltenek, – ezt nevezzük *szórványmisszióknak*, – legtöbbet tettek a szórványmagyarság érdekében. Ámde az egyházak márcsak azért sem képesek elvégezni feladatukat, mert a mi magyar közvéleményünk és népünk irányítóló mindent az egyházakra bíznak és mindent, az összes tényezők terén jelentkező közösségi hiány kielégítését tőlük várják. Ez a másik tévedés! Valljuk, hogy az egyháznak semmi más feladata nincs, mint a magyar *lélek* táplálása az Igével. Az élettani, gazdasági, műveltségi és politikai tényezők munkálása pedig egészségügyi, gazdasági, népnevelési és politikai szervezetünk feladata. A szórványkérdés megkívánja, hogy minden intézmény elvégezze a maga munkarészletét. Egyházaink pedig nem akkor lesznek hálásak, ha vállvergetve elismerik a „nemzetmentés” körül szerzett bokrós érdemeiket, hanem akkor, ha megszabadítják őket azoktól a hivatásuktól idegen feladatoktól, amelyek akadályozzák eredeti és egyetlen feladatuk teljesítését: a lélek gondozását.

6. Politikai öntudaton azt a közösségi magatartást értjük, amely egy népközösség tagjait felvértezi, képessé teszi a nemzeti-

ségért s e nemzetiségben megvalósuló külön közösségi életért és műveltségért való harcra. Amikor erről beszélünk, annyira nem pártpolitikára gondolunk, hogy inkább neveznök *nemzetiségi öntudatnak*. Kétségtelen, hogy ennek a politikai öntudatnak sem intézménye, sem tárgyi jegye nincs, hiszen ez az összes eddig felsorolt tényezők egészséges létét tételezi fel. Mégis, annyira fontos a szerepe, hogy külön tényezőként kell kezelnünk. Ez az ismérve annak, hogy egy népközösség egészséges-e vagy sem: viszont tudnunk kell, hogy nem lehet nemzetiségi öntudata olyan népnek, mely nem alkot szervezett közösséget és nem rendelkezik azokkal a feltételekkel, amelyek a közösség és a nemzeti műveltség fenntartásához szükségesek. Nem várhatjuk a szórványbeliektől, hogy magyar nemzetiségi öntudatuk legyen, mikor népközösségünkben és műveltségünkben csak féllábbal állnak benn vagy még úgy se. Másrészt kétségtelen, hogy a politikai öntudatot tervszerű nemzetneveléssel kell a népközösség tagjainak tulajdonává tenni.

IME, a népközösségi élet tényezői terén jelentkező hiány idézi elő a beolvadást azért, hogy a kisszámú és szervezetlen néptörödéket egy tőle eredetileg idegen etnikumú népközösségbe kényszeríti, ahol a hiányt vagy hiányokat a néptörödékek kielégítheti. A hiány vagy hiányok pótlása közben önkénytelenül és természetes módon hozzáhasonul ahhoz a néphez, amely őt befogadta. A hozzáhasonulás lehet gazdasági, szellemi (műveltségi), lelki és politikai, s ennek a végső következménye a mi területünkön mindenkor a vérségi vagy népiségi asszimiláció, a tökéletes beolvadás.

Ez a *természetes* beolvadás, amely többnyire a népközösség testében *szervesen benne nem lévő*, attól távol élő szórványok törvénye. Olyan törvény, mely az egész Mezőségen a mi sorainkból szedi áldozatait. Ahol a beolvadás hosszú és bonyolult folyamata még nem fejeződött be, ott nemcsak joga, de egyenesen kötelessége a nemzetnek megállítani ezt a nemzetgyilkos folyamatot. A megoldás röviden ez: *hozzuk vissza a még be nem olvadt szórványbelieket népközösségünkbe* addig, amíg elég erősek vagyunk ezt megtenni, mert a szórványkérdés megoldását nemcsak szükséges nemzeti érdek követeli, hanem Isten örökkévaló parancsa is.

A LEGUJABB SZÓRVÁNYMOZGALOM

MÁR UTALTUNK ARRA, hogy a szórványok iránti komolyabb érdeklődés annyira friss keletű, hogy még kataszterünk, sőt megbízható statisztikánk sincs. A háború előtti magyar államnak az erdélyi magyarság gazdasági és műveltségi támogatására irányuló intézkedései (telepítések, kirendeltségek felállítása) óta Erdélyben a szórványosodás és beolvadás megakadályozására másfél évtizedig semmi sem történt. Ez érthető is, hiszen az erdélyi magyar nemzettestnek egészen új közösségi berendezkedést kellett megteremtenie az elmúlt 15 évben; az egyházak pedig minden anyagi és lelki erejüket az iskolaügyre fordították.

a) A szórványkérdés mai, legújabb története 1934-ben kezdődik. Ez év szeptemberében jelent meg Nagyenyeden a ref. lelkesek *Baráti Szövetsége* támogatásával egy tizenhat oldalas nyolcadretű füzetke. Írója *Földes Károly*, mezőújlaki (Maros-megye) ref. lelkész, címe: *Szórványmisszió. Jajszó a pusztuló szórványokból*. Ez a kis füzet jelenti a mai szórványmozgalom kezdetét. Írójának van a Mezőségeen egy 56 lelkes anyaegyháza (egykor teljesen magyar falu), amelyhez nyolc szórvány, összesen 92 magyar család tartozik. Nagy odaadással kezdte meg munkáját az elrománosodott és magukra hagyott hívek között azzal, hogy a nyolc évszázados, de 40 éve rom-templomot főként két keze munkájával újra megépítette. A papilak földbesülyedt, nyergeshátú agyagépület volt, amelyben egészségtelen és veszélyes volt a lakás; úgy látjuk, hogy füzetét főként az új papilak építése érdekében írta meg. Egy elpusztult magyar településben a szórványok egyik típusát mutatja be a maga kiáltó és tetemrehívó borzalmasságában. Amolyan „*elnémult harangok*”-féle írás az övé, de Rákosival ellentétben, és ez a legfontosabb, *teljesen romantikamentes*. Az adatok és tények megdönthetetlen logikájával kiált bele az alvó magyar lelkiismeretbe és hívja fel a szórványok iránti egyetemes megmozdulásra. Legfontosabb gondolata az a követelés, hogy a szórványok ügye nem lehet ezután is néhány kitett vezető megánügye, hanem az *egész közösség legégetőbb, legsürgősebben megoldandó feladata*. Egyesek önfeláldozó munkája mellé szervezett segítő közösség kell.

Földest 1934/35-ben több nagy egyházközség hívja meg előelőadásra, amelyeken leírhatatlan hatása volt. A ref. egyház nagy tömegekben élő hivei csodálkozással fedezték fel a szórványkérdést, mert addig nem sokat tudtak róla. Volt ugyan már azelőtt is érdeklődés a szórványok iránt, hiszen Nagy Sándor bukaresti lelkész az Egyházi Ujságban az ókiráltsági szórványok (regáti misszió) érdekében azelőtt már évekig agitált, de az *Ókirályság az erdélyiektől mégis csak távolabb állt, mint a Kolozsvár közvetlen közelében elterülő vidék, a Mezőség*.¹⁸

Az egyházi ujságok, lelkészi értekezletek, egyházi szövetségek ettől fogva állandóan napirenden tartják a kérdést, noha a maga teljességében, szélességében még mindig nem ismeri senki. Megtörténik azonban a szórványmozgalom második nagy lépése: a kolozsvári *Kiáltó Szó*, a Tavaszy Sándor dr. szerkesztésében megjelenő egyháztársadalmi folyóirat, 1935-ben könyvet ad ki *Szórványainkról* címmel s a református egyház szórványkérdését behatóan ismerteti. Jelentőségét és célját a könyv előszava fejezi ki a legjobban: „Könyvünk nem meríti ki a kérdés egészét, ennek oka abban rejlik, hogy *ez a könyv az első nagyszabású kísérlet a romániai (ref.) egyház szórványaiban mutatkozó kérdések felvázolására*. Nincsenek adatok a kezünkben arra, hogy egész egyházkerületünk szórványkérdését rendszeresen elő tudjuk tárni. Így az

¹⁸ Feltűnő, de könnyen megmagyarázható, hogy a mozgalom élharcosai reformátusok. A Mezőség területén élő magyarság szinte egészében a református egyházhoz tartozik, s az ókiráltsági kérdést pedig szintén a református egyház tette komoly problémává.

erdélyi szórványokat illető összesítő képet nem is kíséreltük megalkotni, csupán a legfontosabb négy szórványterületről (Hunyadvármegye, Királyhágó melléke, Mezőség, Ó-királyság) adunk egy-egy monográfiát.” A könyv célja az ébresztés; s ez az öt idevágó tanulmányt tartalmazó, összesen 148 lapos könyv a romániai szórványkérdés kódexe és forrása lett és az is mindmáig. Ezt használják fel például a szórványszeminárium tagjai az 1935–36 iskolai évben, és ezt használta Szatmáry Lajos is az Orsz. Magyar Párt Kisebbségi Szakosztálya felkérésére tartott előadásában. De a *Szórványainktól* Szatmáry előadásáig hosszú útja van a szórványkérdésnek, mert az utóbbi már az egyházi megmozdulásból indult, azzal párhuzamosan haladó, de egyetemesebb jellegű magyar mozgalom eredménye.

b) A nem egyházi szórványmozgalom megindítója az egykor maga is szórvány-pap, Nyirő József, ki Földes Károly füzetének adatait novellisztikusan feldolgozva, a Keleti Újság 1934 december 23-i számában *Papbeiktatás* címmel nagyhatású és megrázó elbeszélést írt.¹⁹ Földes naplójának azt a részletét dolgozza fel, amikor megérkezik Mezőújlakra, az elrománosodott faluba, majd istentiszteletet akar tartani meg úrvacsorát osztani, de minthogy hívei a román templomba mennek, a papi földből kifordult régi magyarok csontjainak tart prédikációt és oszt úrvacsorát.

A novellának nem várt hatása volt: s felrázta a közömbös erdélyi kedélyeket, de ugyanakkor Nyirő egymásután kapta a szemrehányásokat is. Azt mindenki tudta, hogy a nemzetiségi vidékeken kárunkra történő elrománosodás folyik, de hogy egy egész falu magyarsága elpusztuljon, ez az író romantikus képzetének tetszett. Nyirő a kérdés megvilágítására a Keleti Újságban újabb cikket írt²⁰, amelyben novellájának forrását, Földes Károly ismeretett füzetét közli, s a szórványok iránti érdeklődésre és komoly segítésre hívja fel az alvó magyar társadalom figyelmét. Cikkét azzal kezdi, hogy az utóbbi időben soha jobban nem örült még semminek sem, mint a karácsonyi novellájával kapcsolatos kifogásoknak. „Végre sikerült a magunk életének valóságával megrázni a magyar társadalmat, figyelmét reáirányítani ezekre a súlyos dolgokra és ezekkel is siettetni öntudatra ébredését. Ez is volt a szándékom”. Megállapítja, hogy novellájában való dolgokat használt fel, majd ezt írja: „Ennek a megállapítását ... újabb alkalomnak tartom, hogy még egyszer pusztuló magyarságunk megrendítő helyzetére a *letagadhatatlan tények és valóságok* szempontjából mutassak rá.” „Sajátos világ ez: temetővé változott történelmünk, melyet régi nagy bűnök és mulasztások döntöttek pusztulásba. Meg kell rázni értük a magyarság lelkiismeretét és fel kell rája hívunk úgy a magyarság, mint egyházaink vezetőségének figyelmét és mindig meg kell tennünk a mi árva, magunkra hagyatott, szétszórt, örvényben vergődő, szerencsétlen magyar testvéreinkért.” Harmadik cikkében azután tovább viszi a szórványok iránti egyetemesebb felelősség gondolatát és gyors, azonnali támogatást követel.

¹⁹ *Keleti Újság*, XVII. évf. 296. sz. 19–21. l.

²⁰ *K. Ú.* XVIII. évf. 11. sz. 6–7. l.

Megemlíti, hogy egy kézdivásárhelyi magyar bank igazgatója 1000 lejt juttatott Földes Károly mezőújlaki lelkésznek. Cikkét azzal fejezi be, hogy „a történelem ítél és nem tréfál! Legalább nyujtsuk be a kegyelmi kérvényt, amíg nem késő”. Nyíró az erdélyi magyarság katasztrófájának nevezi a szórványkérdést.²¹

Nyíró cikkeivel egyidőben Csáki János mezőszengyeli ref. lelkész is cikket jelentet meg az Ellenzékben, Nyíróhoz intézi s rettenetes anyagi helyzetét ismerteti. De a többi napilapok is felhasználják a kérdés iránti érdeklődést és minden terv nélkül, de felelősségérzettel adnak hírt a szórványbeli hívek és papok nyomorúságáról, elhagyatottságáról. Megszólaltatják a szórványpapokat, akiknek személyes beszámolóit s adataikat lenyűgöző és átütő erővel hatnak.

A közvélemény szervezett irányítását a *Keleti Újság* vállalja, mely 1935 február 17-i számában a szórványok és a szórványbeliek nevelése és segítése érdekében gyűjtést indít. A nagy ügyek tárgyalásánál szokásos patetikus hangon hív fel adakozásra minden magyart; hangoztatja az áldozathozatal nemzeti jelentőségét és kötelező voltát; hangsúlyozza, hogy nemcsak egyszerű anyagi áldozatról van szó, mert a segítségnek „erkölcsi, lelki erőnyújtásban is meg kell nyilvánulnia. Annak a sokezer küzködő testvérünknek megmérhetetlen sokat jelent az a gondolat, hogy az ő népének minden feltétele, szerető gondja és testvéri érzése vele van.” A felhívás ezzel a mondattal végződik: „Hozzunk áldozatot, nehogy magunk legyünk az áldozatok.” Az adományokat ettől kezdve rendszeresen nyugtázzák is, de – bár a gyűjtés úgy egy évig tart – lényeges összeg még sem folyik be. A begyűlt kb. 60.000 lej két szórványlelkész egy évi megélhetését biztosítaná, de megosztották a felekezetek között s így sem itt, sem ott végeredményben segítség nem történt. A napilapoknak nem is az a rendeltetésük, hogy a társadalmi és nemzeti nyomorúságot megoldják, hanem az, hogy ezek iránt a közvéleményt fogékonnyá és cselekvőképessé tegyék; egyszóval, hogy mozgalmat indítsanak. A *Keleti Újság* ezt el is végezte, mert a gondolatot nem engedte elaludni, egészen addig, amíg a volt Országos Magyar Párt fel nem vette a szórványkérdést teendői közé.

c) A *Magyar Párt kisebbségi szakosztálya* 1937 május 31-i ülésén vitatta meg a szórványkérdést; előadó: dr. Szathmáry Lajos, aki „*Gyakorlati hozzászólás a magyar szórványügyhöz*” címen nyújtott ismertetést.²² Dolgozata a „*Szórványainkról*” című könyv tanulmányaira támaszkodik, s felhasználja az egyházak névtárait is. Az a hibája, hogy nem kísérelte meg a kérdésnek elvi alapon való rendszeres kifejtését, hanem egyszerűen minden rendszer nélkül leírja a jelenségeket, a szórványosodást és felveti rögtön a megoldás lehetőségeit és módozatait. Érdeme: először, hogy megpróbálja a szórvány-statisztika összeállítását; másodsor, hogy a szórvány egyetemes vonását, az egész erdélyi magyarság szórványosodását megállapítja és felhívja rá a figyelmet, Határozottan érdeme, hogy

²¹ K. Ú. XVIII. 23. sz.

²² Megjelent a *Magyar Kisebbség* XVI. évf. 12. sz.-ban.

hangsúlyozza a szórványok iránti egyetemes felelősséget. Előadása végén határozati javaslatot terjeszt elő, amelyben munkatervet ad a kérdés megoldására. Dolgozatunk nem foglalkozik a kérdés gyakorlati részével, a megoldásra irányuló tervekkel, s így csak azt emeljük ki, hogy a szórványmozgalom vezetését és irányítását az Országos Magyar Pártnak egy erre a célra létesítendő szórványosztályára ruházná, ez dolgozná fel egyházaink szórványstatisztikáit is. A gondolat, hogy a szórványkérdés egyetemes megoldásának és magyar szempontjaink biztosítására külön, egyházakfeletti intézmény szükséges, nagyon egészséges, de szerény véleményünk szerint a kérdés tanulmányozása, feldolgozása, a kataszter elkészítése, a tennivalók megállapítása és gyakorlatba átvitele nem politikai, hanem tudományos feladat. Miként említettük: egy újonnan létrehozandó intézménynek, a romániai magyar statisztikai-kisebbségtudományi központnak kell mindezt elvégeznie.

VISSZATEKINTVE a négy éves szórványmozgalom történetére, azt mondhatjuk, hogy ez is egyike volt a nálunk oly gyakori szalmaláng-megmozdulásoknak. Nagy szavak, patétikus szövegek, esküdözések jellemzik. Tehát itt is az érzés talajára épült a jószándék, pedig *komoly közügyeket csak józan, átgondolt, higgadt és tudományosan előkészített alapon lehet eredményesen szolgálni*. Ma közvéleményünket alig izgatja a szórványkérdés. Megépült néhány imaház, egy papilak, megírtak néhány tanulmányt róla, néhány ember közismert lett általa, összegyűjtötték úgy 100 fala adatait, de maga a mozgalom halott. Azt reméltük, hogy az egyházak testületei komolyan fognak vele törvényhozó gyűléseiken foglalkozni, megszervezik a maguk külön misszióját, de nem tették.

A SZÓRVÁNYKÉRDÉS JELENTŐSÉGE

PEDIG EZ A KÉRDÉS nemcsak megérdemli, hanem meg is kívánja, hogy foglalkozzék vele vezetőregünk, mert a *természetes beolvadás* mindig a mi kárunkra és oly nagymértékben történik nemcsak az Ókirályságban, hanem az erdélyi szórványterületeken is, hogy ma már nemzeti veszedelemnek tekinthetjük. És ha ehhez még hozzá vesszük a *mesterséges beolvasztást*, amelyet az állam a román egyházakkal, iskoláival és közigazgatásával végez, azt kell mondanunk, hogy az *asszimiláció népközösségi életünk egyetemes jelensége*, tehát az akadály építő törekvésnek *népközösségi életünk egyetemes kötelességévé* kell lennie, amely alól egyetlen magyar társadalmi réteg és egyetlen intézményünk sem vonhatja ki magát.

Igaz, hogy még nincs számszerű kimutatásunk az 1920 óta beolvadt magyarokról sem, csak az Ókirályságról tudjuk, hogy ott évente kb. 1000 református magyar vész el örökre népközösségünk számára²³, de tíz és százszámra láttunk olyan magyarokat, akiket csupán egyházaink kötnek még vékony szállal hozzánk;

²³ Szigethy: i. m. 67. l.

falvakat ismerünk, amelyeknek magyarjai már csak jogilag tekinthetők magyaroknak, de ténylegesen már rég románok s ezért az ilyen magyarok következő nemzedékére csak a reménytelenség érzésével gondolhatunk. És mi nem adhatunk igazat azoknak, akik azon a címen, hogy a nyelvhatárok szélén történő természetes beolvadás érthető dolog, nem tartják veszélyesnek népközösségünkre nézve a szórványainkban folyó lassú elmagyartalanodást és beolvadást. Nem adunk igazat *először* azért, mert a mesterséges beolvasztás révén úgyszólván sok testvérünket elveszítjük, tehát miért lökjünk magyarokat a beolvadás folyamatába mi magunk a mi határtalan közömbösségünkkel és szervezetlenségünkkel. *Másodszor* azért nem, mert egy másfajú, erős népiségű és uralmon levő nép közlé ékelt nemzetiség, amely másfélmilliót számlál, nem mondhatja a nagy népek fényezésével: úgyszólván vagyunk elegenden, hadd hulljon a férgese! *Harmadszor* azért nem, mert mi nem kárpótolhatjuk magunkat más nemzetből átjött beolvadókkal; ma nem beszélhetünk elmagyarosodásról. *Negyedszer* azért nem, mivel a szórványterületeken élő véreink beolvadásával egységes nyelvterületeink között minden népi kapcsolat megszönné s az egyes területek elszigetelődve, önmagukba zárkóznának s az ilyen nyelvszigetek sorsa nem lehet más, mint ami a moldvai csángók esetében szemünk előtt történik, t. i. a kollektív nyelvi beolvadás. *Ötödször* pedig azért szükséges ezzel a kérdéssel foglalkoznunk, mert a beolvadás jelensége leginkább rádöbbenhet közösségi bűneinkre és azokra a veszélyekre, amelyek – önmagunk hibájából – egész népközösségünket fenyegetik. Végül *hatodszor* azért, mert igazi nemzeti erőpróbánk az, hogy ezt a nemzeti szégyent, a beolvadás folyamatát sikerül-e megállítanunk vagy legalábbis a természetesen csökkentenünk.

Életet akarunk a romok felett!²⁴

NAGY ÖDÖN

²⁴ Dolgozatunknak a *beolvadásról* szóló, elvi részében igen nagy hasznát vet-tük Lovas Geréb András: *Asszimiláció Erdélyben* c. tanulmányának (Bartha Miklós Társ. kiad Bpest, 1938. 23. lap).

A FINN NÉPRAJZI MOZGALOM

A MULT SZÁZAD első évtizede jelentős változást idéz elő a finn nép életében: Napoleon az 1807. évi tilsiti békében Finnországot elszakítja Svédországtól és I. Sándornak, a minden oroszok cárijának ítéli oda; a cár egy éven belül el is foglalja a területet. A finnek hat évszázadon át éltek a svéd uralom alatt; állambe rendezésük és magasabb, polgári műveltségük svéd jellegű volt; hitük, a protestáns lutheránus hitvallás. A tilsiti béke így alapjaiban rendítette meg a finn közösségi életet: a svéd műveltséggel szemben az alacsonyabb színvonalu keleti szláv műveltség, a protestáns kereszténységgel szemben a bizánci ortodoxia jelentkezik: a svéd és az orosz életforma áll egymással ellentétben, a finn nép a kilátástalanság zürzavarába került. *Arvidson* szállóigévé vált mondása ébreszti fel a lelkeket: „*Ruotsalaisia emme enää ole, venäläisiksi emme voi tulla alkaamma siis Suomalaisia!*” (Svédek többé nem vagyunk, oroszokká nem lehetünk, legyünk hát finnek!) Nem a céltalan harc és mégkevésbé a politikai viadal, hanem a *népi-nemzeti* művelődés építhet oltalmazó erősségeket.

LÖNNROT ÉS A KALEVALA

EZEKBE a jelentős években éli gyermekkorát Lönnrot Illés, a Sammatti-i szabómester fia, ki olyan szegény, hogy „gyakran még a megörölt fakéregből és mohából készített *pettuleiväre* sem telt s a gyerekek többször csak a szomszédok jóvoltából jutottak valami kis betevő falathoz”. Az „igénytelen, szűkszavu, de egészségesen derült kedélyü” Lönnrot Illés mégis megéri, hogy 1822-ben – egy napon Finnország másik két leendő büszkeségével, *Runneberggel* és *Gnellmannal* – beiratkozhatik a turkui egyetemre.

Ezidőtájt egész Európa élénk érdeklődéssel és rokonszenvvel fordul a népi eredetű szellemi alkotások felé; *Macpherson* már kiadta Ossian-dalait, *Herder* Volkslieder c. híres fordításgyűjteménye ismert, s napvilágot látott *Geijer* és *Afzelius* népdalgűjtése is. Finnországban a turkui egyetem finn tudósa, *Porthan H. G.* (1739–1804) az első, aki céltudatosan foglalkozik a népköltéssel (öt részből álló tanulmányt is ír: *de Poësi Fennica*.) Lelkes munkájával nemcsak azt éri el, hogy a műveltebbek körében állandósul az érdeklődés a nép szellemi termékei iránt, hanem megteremtette a gyűjtők, kutatók iskoláját. A romantikus irány vértelen, idegen szellemben, idegen forma nyűgében tehetetlenkedő irodalma kezd visszabotorkálni a népköltészet megelevenítő forrásaihoz. A svéd-

orosz háború befejezte után *Topelius*, északfinnországi orvos, kezd szorgalmas gyűjtésbe s felfedi a finn népköltészet eddig ismeretlen eldorádóját, Orosz-Karjalát. A híres finn nyelvudós, *Alqvist*, szintén gyűjt és hangoztatja, hogy a finn nép szerfölött sok régi éneket tud. De a leglelkesebb gyűjtő *Gottlund K. A.* s ő az, aki felveti a szétszórtan található énekek szerves egésszé való összefoglalásának gondolatát is: „milyen távlat tárulna elénk, ha mi fiatalabb finn írók nagyobb gondot fordítanánk anyanyelvünkre és a hazai irodalomra. Ha összegyűjtenők a finn nép énekeit, egy egész mű kerekednék ki, aminő pl. Homeros, Ossian vagy a Niebelungen-Lied. A finn nemzet sajtóságainak fényével és önállóságával ámulatba ejtethetné a jelenkort és a jövődőt!”

Megindul a szervezkedés, s ennek külföldön is visszhangja támad: *von Schröter* *Finnische Runen* címen finn népdalgyűjtemény-nyel lepi meg Európát (1819); *Rask Rasmus* a világhírű dán nyelvész elismerő szavai fokozzák a külföld figyelmét; *von Becker Reinhold*, a turkui egyetem nagyműveltségű történelemtanára kijelenti: „Szégyen volna, ha a finnek nem tekintenék becsület-ügyüknek a népnyelv és költészet tanulmányozását, mikor a külföld a legnagyobb érdeklődéssel várja az eredményeket”, s igyekszik az ügynek megnyerni az egyetemi ifjúságot.

Ez a helyzet, amikor Lönnrot Illés Turkuba kerül az egyetemre. Látja és csendes megértéssel figyeli a lelkes tervek és tettek vajadását, azonban nehezen hevül föl. Később megismerkedik Beckerrel, megismerkedik az új eszmékkal, azok hirdetőivel, hozzájut a finn meg a külföldi irodalom legfontosabb termékeihez, tanulmányozza az addigi gyűjtések eredményeit. Érdeklődése nőttön nő, s 1827-ben Becker indítására és vezetése mellett magiszteri dolgozatát *De Väinämöine, priscorum fennorum numine* címen írja meg. Ugyanez évben, a megélhetésre gondolva, beiratkozott az orvosi karra. Alig kezdte meg azonban tanulmányait, leégett Turku városa és bezárták az egyetemet. A kényszerű szünetet arra használta fel, amire eddig nem volt ideje: elindult a nép közé gyűjteni.

Ezt a gyűjtő útját később még 11 követte. Keresztül-kasul járta egész Finnországot és Orosz-Karjalát, a leggazdagabb és legcsodálatosabb daltermő mezőt. Gyalogolt háztól-házig, többezer kilométeren át. Nem mindenütt fogadták szívesen, csavargónak, szegénylegénynek, garabonciásnak, minek nézték. Azonban jószívűségével, a nép életének, lelkének, nyelvének ismeretével, szívósságával rendesen célt ért: megnyitak előtte az idegenek elől féltékenyen dugdosott dalosládák a kalevalai *vaskiset vakkaset*. Minden útvjáról dús zsákmánnyal tért meg és egyre tisztábban látta a teendőket.

Az 1828. évi első útja gyűjtéséből kezdte közreadni *Kantele* című nagyobb munkáját (1829–31). A megjelent négy füzet egymástól függetlenül, az összetartozást nem is emlegetve közli a gyűjtött anyagot, mindössze annyit tesz, hogy az ujabbkori dalokat elválasztja a „régí runok”-tól. Eközben befejezte orvosi tanulmányait és 1832-ben elvonult Észak-Finnországba, Kajaaniba, körorvosnak, hogy közelebb legyen a daltermő Karjalához. Itt élt azután a

távoli csendes magányban 21 esztendeig – amikor is az egyetem meghívta a finn nyelv és irodalom tanárává – gyűjtögetve és el látva a környék orvosi teendőit.

Közben szaporodott a runó-anyag, de vele együtt nőtt Lönnrot gondja is: mitévő legyen a rengeteg, egymásba fonódó énekváltozattal? Tapasztalta azonban, hogy a népénekes nem ragaszkodik szóról-szóra a szöveghez, hanem azon változtatgat, hangulata és tehetsége szerint. Lönnrot a nép fia volt, gondolta tehát, ha a népénekesnek joga van változtatni azon, amit mástól tanult, akkor ugyanezt ő is megteheti, hiszen ő is népénekes, csak ő valamennyi népénekesnél többet tud, hiszen ő nagyon sok énekes tudományát felírta magának. A népénekes, amikor alakít, formál, saját költői tehetségére van bízva, míg ő a legszebb változatokat használja fel. Így született meg a Kalevala megszerkesztésének, a runok egységbe foglalásának gondolata. A gyakorlati keresztülvitel akként történt, hogy Lönnrot egymás mellé rakta a tárgy szerint együvé tartozó énekváltozatokat, kiválasztotta közülük a legszebbet és azt sorról-sorra, jelzőről-jelzőre haladva kiegészítette a többi változattal. Ilyenformán teljesebb, szebb változat jött létre, mint a lejegyzettek közül akármelyik és ez a változat, mégis minden ízében népi alkotás. Megfigyelte Lönnrot azt is, hogy amíg egyes énekesek csak egyes különálló énekeket tudnak, addig mások egész sorozatokat, egy esemény, egy hős köré csoportosuló ciklusokat ismernek. Ebből kiindulva, úgy gondolta, helyesen jár el, ha a teljessé tett változatokat ő is bizonyos hősök, események szerint csoportosítja, vagyis az egymással összefüggő énekekből éneksorozatokat alkot. Először a *Lämminkäinenről* majd a *Väinämöinenről* szóló énekeket csoportosította eszerint az elv szerint. Terve volt, hogy ilyen alapon csoportosítja az *Ilmarinenről*, *Kullervo-ról* és más hősekről szóló runokat is, azaz a népköltészet darabjaiból terjedelmesebb költeményeket, époszokat hoz létre.

Munkához is látott ilyen irányban, azonban csakhamar felismerte, hogy az egyes énekkörök valamikor együvé tartoztak, csak később szakadoztak el egymástól. Az ő feladata tehát az, hogy ne apró époszokat szerkesszen, hanem rakja össze a szét hullott kövekből egységes alkotássá, s így született meg 1833-ban a *Runokokous Väinämöisestä* (Énekgyűjtemény Väinämöinenről), amelyet általában *Alku-Kalevalának* (Ős-Kalevalának) emlegetnek a szakirodalomban.

Ez az Ős-Kalevala azonban nem jelent meg nyomtatásban, mert 1834-ben, észak-karjalai útján, rábukkant Lönnrot a legkiválóbb énekesre, a világtalan *Perttunen Arhippara.*, akinek az ajkáról napokon át írta a minden eddigi változatnál terjedelmesebb és teljesebb változatokat. Ezek a gyönyörűbbnél-gyönyörűbb énekek végre teljes világosságot vetettek a hajdan létezett egységes nagy époszra és arra indították Lönnrotot, hogy az Alku-Kalevalát átdolgozza, még teljesebbé tegye. Ezután az átdolgozás után született meg az első nyomtatásban is megjelent éposz, a *Kalevala taikka Vanhoja Karjalan Runoja Suomen kansan muinotsista ajoista* (Kalevala vagy régi karjalai énekek a finn nép őskorából) címen

(1835 február 28). Ezt a Kalevalát *Vanha Kalevalan*ak (Régi Kalevalának) nevezzük ma. A ‚Kalevala’ szó a szereplő hősök ősapjának a neve. (‚Kaleva hona, népe = Finnország, a finnség’).

LÖNNROT halálával a korábbi lázas buzgalom mintha alább hagyott volna. A külföld azonban gondoskodott arról, hogy a finn folkloristák hamarosan újabb munkához lássanak, ugyanis mind többször hamisítónak nevezték Lönnrotot. Elhatározták tehát, hogy kiadják a teljes runo-gyűjteményt filológiai hűséggel leírva s mivel a gyűjtők nagyrésze nem alkalmazott fonetikai leírást és sok esetben a gyűjtés forrását és helyét sem írták fel, előlről kezdték a gyűjtést. Eleinte félős volt, hogy immár nem lehet többé eredeti anyagot összegyűjteni. Az aggodalom feleslegesnek bizonyult. A gyűjtők szétmenvén a finnek valamennyi földjére, csodálatosan gazdag, új dalmezőkre akadtak. Megtalálták többek között a Karjalai föld legjobb énekesnőjét, *Paraske Larin* asszonyt, aki egymaga 1152 éneket (32.000 strófát) mondott tollba. 1888-ban meg is indult a változatok filológiai pontosságú kiadása; majd az Irodalmi Társaság a nép egyéb szellemi termékeit is közölni kezdte s megszületett a *Suomen Kansan Vanhat Runot* („A finn nép régi énekei”) című hatalmas kiadvány-sorozat, amely 1934 ig már 25 vaskos kötetre gyarapodott. A gyűjtők száma ma eléri a kétezret. A Finn Irodalmi Társaság archívumában elhelyezett és kiadásra váró anyagban 50.000 ének, 30.000 mese, 40 000 újabb népdal, 75 000 babona, 5.000 népszokás és népi játék leírása, 600 sírató ének, 150.000 közmondás, 40.000 találóskérdés és 15.000 dallam van!

DONNER OTTÓ ÉS A HANGYÁK TÁRSASÁGA

A SOKAT SANYARGATOTT maroknyi finn nép jogos önértéssel tekinteti a Kalevalára és önértékét csak növelte, amikor a nyelv tudósok az összehasonlító nyelvészet alapján megállapították faji hovatartozását és a nagy orosz birodalomban egymás után találták meg a rokon népeket, akik a hajdani finn-ugor családból szóródtak szét a világba. Megszűnt az a szorongató érzés, hogy ők testvértelenül, homálybavesző, jelentéktelen multu népként élnek Európában. Önbizalmuk egyre fokozódott, minden áldozatot meghoztak, csak hogy nyelvészeik munkáját elősegítsék. Tudósaik átlélik a határt és végigkutatják az orosz mezőket, sőt Szibéria kegyetlen telével se törődve, számbavették a Kelet felé elsodródott vogulokat és osztyjakokat is, s elvi bizonyítékok alapján kimondják, hogy e népek valamikor egy nagy családot alkotva, együtt éltek, s az Ural hegység délnyugati lábánál megjelölik a helyet, ahol a finn-ugor népcsalád az együttélés korában lakott.

A Kalevala a finnek finnországi megtelepedésének korában keletkezett s a finnek akkori műveltségének tükörképe. Ezt a műveltséget tárgyhoz kötni, tárggyal is igazolni, ez volt a finnek további feladata és ez teremti meg az archeológiát, mely szorosan kapcsolódik a nyelvkutatáshoz és annak megállapításait tárgyilag

is igyekszik igazolni. A Kalevalában azonban ezt követően még mindig sok a homályos, megmagyarázhatatlan szövegrészlet és nagyok a hézagok a rokonság tárgyi bizonyítékainak területein is. Új irányt nyitnak tehát a népi-nemzeti művelődés számára: a néprajzot. Meggyőződtek arról, hogy a Kalevala bizonyos érthetetlen szavai, a szavak sajátos használata, sőt egész jelenetek azonnal érthetőkké válnak, midőn magyarázatért a néphez fordultak; s a szavakat tárgyukhoz kötik. Így születik meg a tárgyi néprajz. Min-táért nyugatra fordulnak; Stockholmban éppen ebben az időben szervezik a híres *Nordiska Museumot*.

A népi jelleg pusztulása és a hagyományok rohamos sorva-dása, ez az a két főjelenség, melyet a kezdeti kutatás megállapít. Donner Ottó professzor áll a mozgalom élére s hívó szavára 1874-ben a *Viipuri Osakunta* (Viipuri Osztály-egyetemi bajtársi egyesület) elhatározta, hogy népviseletet gyűjt, nem zárva ki más néprajzi tárgyak gyűjtését sem. Hamarosan szép anyag fölött rendelkeznek s hogy az elhelyezésről gondoskodhassanak, felvetődik a múzeum gondolata. A szükséges pénzt az ifjúság gyűjtőiveken magától a néptől kéri. A munkába csakhamar bekapcsolódik az egyetem további öt *Osakuntaja* s a múzeum ügyét egybekapcsolják az 1876-ban Helsinkiben rendezendő általános finn kiállítással.

Közben Donner megkezdte az ifjúság gyűjtésre való kiképzését is. Megismertette hallgatóival a problémát, a gyűjtendő anyagot, annak természetét és a gyűjtés technikai módjait. Amikor a tanulás már jól előre haladt, kivitte tanítványait a terepre és gyakorlati oktatás után bocsátotta szét őket az országba, hogy mindenütt meginduljon a munka. Az első tanév végén 20 jól képzett gyűjtő látott munkához. Egyetemista volt mind, akik nyári szabadidejüket fordították gyűjtőmunkára, önzetlenül, nemzeti kötelesség-érzettől áthatva, csupán a vásárolt tárgyak vételárát kapván kézhez a gyűjtött 20.0000 márkából.

Az 1876 évi kiállításra 5 teljes szobaberendezés, az összes foglalkozások köréből egy *Savo-i* (Északkelet-közép Finnország) csónakcsoport, majd két *Häme-i* (Délközép-Finnország) csoport került össze: azon kívül sok népviseleti darab és a finn hímzések-ből egész sorozat. Ez az anyag az egyetemi ifjúság tulajdona, bérhelyiségben helyezték el és nem kevesebbnek, mint a finn nemzeti múzeumnak az alapját vetették meg. 1893-ban már 13 000 drb pontosan meghatározott, leírt és leltározott tárggyal rendelkezik a Finn Nemzeti Múzeum s ekkor az állam átveszi.

A munka azonban csak most kezdődik. A múzeum hatása alatt és ezzel a legszorosabb kapcsolatban, az egyetem kebelében, megalakul az u. n. *muurahaiset* (hangyák) társasága. Tagjai azok, akik a gyűjtőtanfolyamokat hallgatták és a gyűjtés gyakorlati részével is megismerkedtek. Donner, később *Schwindt*, Donner asszisztense, kérdőíveket állít össze a gyűjtők számára; a gyűjtött írott anyagot és rajzokat monografikus elrendezéssel az Irodalmi Társaság erre a célra létesített archivumában helyezik el, majd a tökéletesebb monográfiákat nyomtatásban is kiadják, hogy min-tául szolgáljanak a további gyűjtő nemzedéknek, s a nagyközön-

ség nevelését is szolgálják. Jól tudták, hogy a nép támogatása nélkül, félénk idegenkedése mellett csak félmunkát végezhetnek; nagyon fontos tehát, hogy a nép tudja, miről van szó, de ezen kívül nagy mértékben lehet erősíteni a nép önbizalmát is, ha megismertetjük vele saját kultúráját és nemzeti hagyományait: ez az első lépés az általános népi műveltség emelése és fejlesztése érdekében.

OSAKUNTA ÉS RETKIKUNTA

A FINN népi műveltség feltárása és a finn nemzeti műveltség megújítása terén a munka és az érdem jelentős része a fiatal-ságé. Az *Osakunta*-kból, ezekből a tájegységek szerint csoportosuló főiskolás szervezetekből indult el a mozgalom, hogy később meghódítsa az egész finn életet. Az *Osakunta* sajátos alakulat, bajtársi jellege és klubháza van, de e fogalmaknak más ott az értelmük, mint Középeurópában: nemcsak a társas érintkezés, hanem az önművelés helyét jelentik, a *szülőföld* és a *nemzeti kultúra* ápolása alapvető célkitűzésük.

Az *Osakunták* kebelében kisebb csoportok, az u. n. *retkikunták* (kiránduló csoportok) szolgálják a néprajz feladatait. 10–14 Hegytemi hallgató tömörül a retikuntában s a nyári szünidő alatt három hetet vagy egy egész hónapot töltenek tájegységük egyik, előre meghatározott járásában. Előkészítésüket maga az egyetem végzi, a tavaszi szemeszter végén az előadó professzorok sort kerítenek a gyakorlati néprajzi tevékenység tárgyalására. Vegyünk fel egy példát. Szakember ismerteti a fényképezés gyakorlati fogásait, a fényképezendő feladatot és az ahhoz használható legelőnyösebb fényképező anyagot, szűrő-berendezést, világító eljárást, stb., alapul véve a lehető legegyszerűbb fényképezőgépet, azok között is előnyben részesítvén a lemezzel és nem a filmmel dolgozókat. Általános tapasztalat u. i., hogy a bonyolult, drága gépek távolról sem olyan jók, mint amilyen drágák és kényesek. A film ellen pedig az a panasz, hogy drágább mint a lemez, mellett sohasem lehet olyan éles és pontosan irányított felvételt csinálni vele, mint a homályos üveggel dolgozó lemezes gépekkel, az előhívásnál rendszerint kisebb-nagyobb sérüléseket szenved, nem is szólva arról, hogy a különböző, egyéni adatokkal készült felvételeket kényszerülünk azonos módon előhívni s a filmnél e képek sohasem egyöntetűen jók. Miért fontos ez? Mert a fényképező gép nélkülözhetetlen a néprajz-gyűjtő kezében, dolgozzék akár a szellemi, akár a tárgyi néprajz területén. Jelszó: minél több fényképfelvételt a részletező rajz és a pontos méretfelvétel mellett. A fénykép összképet ad, a rajz csak a szerkezet és a méret rögzítésére hivatott. Rajzolni tehát szintén mindenkinek és minden körülmények között tudnia kell. A finn hallgatók a néprajzi célra elégséges rajztudást úgy sajátítják el, hogy tanulás közben az egyes néprajzi tárgyakat állandóan rajzolják s ez nemcsak kez ügyességüket, de megfigyelőképességüket is szerfölött tökéletesíti.

A retkikunta egyébként már az őszy folyamán megállapítja a következő nyáron tanulmányozandó kerületet. A korai területkiválasztás azért fontos, mert nyomban hozzálátnak a kiválasztott terület történelmének, földrajzának, archeológiájának, demográfiai és szociális viszonyainak tanulmányozásához és külön, nagyobb gonddal tanulmányozzák a vidékről eddig gyűjtött néprajzi anyagot és az esetleg már megjelent néprajzi monográfiák, leírások és kisebb cikkek adatait. Ez az általános előkészület egész télen át folyik, párhuzamosan a különleges szakfelkészüléssel, mert hiszen a retkikunta tagjai, fiuk és leányok, a legkülönbözőbb tudomány-szakoknak volt vagy jelenlegi hallgatói: a nyelvészet, a fizika, a földrajz, a történet, a zene, a mérnöki tudományok, a régészet, a társadalomtudomány, a teológia, az orvostudomány, az etnográfia, a jog, a mezőgazdaság, a kereskedelem egyként megtalálja a maga szakemberét. Az elvégzendő feladatokat az egyes megfelelő tudománycsoportok szerint osztják fel egymás között.

Természetesen ez a munka nem minden költségnélküli. A tizenkét-tizennégy tagból álló retkikuntának körülbelül 10–12 ezer márka, 35–40 ezer lejnyi összegre van szüksége, hogy munkáját egy hónapig zavartalanul folytathassa. Ezt a pénzt több forrásból nyerik: az állam mintegy 5–6 ezer márkával járul a költségekhez, vannak azonkívül alapítványok, de a kutatandó kerület is hozzá szokott járulni a költségekhez néhány ezer márkával s végül a különbözetet az Osakunta bocsátja rendelkezésre. Fényképezőgépjé a legtöbb résztvevőnek van, de kapnak használatra a Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályától is; ugyanettől kapják kölcsön azt a kézi könyvtárat, amelyet a gyűjtés ideje alatt a helyszínen használnak. A felszereléshez tartozik azután az a több ezer szócédula, amelyet a *Sanakirjasäätö* (a finn nyelv szótárának bizottsága) bocsát rendelkezésre, hogy azokra a tájszavakat jegyezzék majd fel. A szótárbizottság minden szóért egy márkát (kb. 4.5 lejt) fizet a gyűjtőnek. A szükséges térképeket a Földrajzi Intézet adja kölcsön, de a legtöbb Osakuntának van saját térképe.

A lakás és étkezés gondját a retkikunta vezetője intézi el pár héttel a munka megkezdése előtt. Miután így mindent előkészítettek, meghatározott napon összereglenek a résztvevők a kutatandó területen lévő főhadiszálláson, amely rendszerint valamely jobbmodu parasztgazdánál van.

A RENKOI RETKIKUNTA

AZ ELMULT NYÁRON magam is részt vettem ilyen gyűjtő munkában, a Renko nevű templomkerületben (Dny.-Közép Finnország) a Hämäläinen Osakunta kebelében működő retkikuntában. Szándékomat még a tél folyamán bejelentettem a nevezett Osakuntában, amelynek illetékes tényezői mint etnográfust beosztottak a retkikuntába. (Evenként – megjegyzendő – legfőbbnek csak 3–5 új tagot vesznek fel a végzett és öreg tagok pótlására; s igyekeznek az utánpótlást úgy szervezni, hogy az új tag legalább

egy alkalommal együtt dolgozhassék a távozandó régi taggal s a gyakorlati munkát elődje vezetésével kezdhesse meg.)

A mi retkikuntánk, velem együtt, tizennégy tagból állott. A munka megkezdésének idejét június 2-ában állapították meg; a feladatot 21 nap alatt, tehát kerek három hét alatt kellett kinek-kinek elvégeznie. Június 2-án délután már mindenki jelen volt szállásunkon. Ki ki hozott magával kerékpárt is, csupán nekem nem volt eféle lovam, de ez nem is volt nagy baj, mert nem ment mindenki mindennap 10–15 km-nyi távolra s így kölcsön kaptam hol ettől, hol amattól a biciklijét. A kerékpárra a nagy távolságok miatt volt szükség. A finn nép nem igen él falvakban, magánosan, erdők mélyén, egymástól távol eső tanyákon lakik. Falvai 10–20 portából állanak, pár kilométernyire egymástól. De az utak mindenfelé rendkívül jók s így a kerékpár nagyon hasznos szerszám.

Szóval június 2-án megérkeztünk (legtöbben nem Helsinkiből, hanem Hämee különböző helyeiről, hazulról, hisz a nyári szünet május utolsó hetében már elkezdődött). Az elhelyezkedés hamar megtörtént, megismerkedtünk leendő házigazdánkkal, megtekintettük a falut és este térképekkel a kezünkben megtartottuk az első tanácskozást, amelynek során felosztottuk a templomkerületet az utak szerint több részre. Most vezetőnk a retkikuntát kettesével hét csoportra osztotta és mindegyik csoportnak kijelölte a következő napra a bejárandó területet. Másnap korán reggel indultunk, kerékpáron, térképekkel (térkép nélkül az erdőkben megbújt tanyákat lehetetlen megtalálni) és más, író, rajzoló és fényképező felszereléssel. Feladatunk a felderítés volt. Betértünk minden házhoz, felkutattuk az öreg embereket, asszonyokat, tájékoztunk afelől, hogy az illető mit tud (pl. jól emlékszik a régi gazdálkodási módokra, valamely népi hangszeren játszik, valaminek a készítéséhez ért, gyógyítási tud, stb.). Pontosan feljegyeztük az illető nevét és a házat, ahol él, majd a következő házak lakói felől kérdeztük meg az illetőt, tettük ezt azért, mert így tudomást nyertünk arra nézve, hogy a következő házak véneitől mit gyűjthetünk. A nép jól ismeri egymást, számontartja, hogy ki miben ügyes (így van ez a világon mindenütt), önmagáról nem szívesen beszél, de ha a szomszédjáról kérdezzük, nyilatkozik. Hála ennek a szokásnak, teljes eredménnyel jártunk. Este azután összeültünk és egymás utáni sorrendben ki-ki felolvasta a nap folyamán gyűjtött adatait. Ennek az volt a célja, hogy ki-ki feljegyezze az őt érdeklő adatokat elsősorban, de azokivül minden más adatot is. Másnap folytattuk a felderítést és estére végeztünk is vele. Két napi munka után ismertük a 300 ezer hektárnyi kerület minden házat és emberét. Ezután ki-ki tetszése szerint osztotta be a kerületet és hozzálátott különleges feladatának elvégzéséhez.

A RETKIKUNTA gyűjtőmunkáját pontos terv szerint tagolja. A felosztás általában a következő: 1. építkezés, 2. földművelés, 3. halászat-vadászat, erdőlés, 4. népzene, 5. népi jog, népi élet, népi társadalom, 6. táplálkozás, 7. viselet, 8. női kézimunka, 9. férfikézimunka és népművészet, 10. néphit, 11. népi gyógyítás babonák, 12. nép-

költészet, 13. állattartás, tej és tejfeldolgozás, az állat levágása, a hús és annak problémái, 14. a nép egészségi és szociális viszonyai, 15. a népi tudás, stb. Ha nagyobb számú a retkikunta, akkor az egyes fejezeteket több részre bontják. A törekvés az, hogy a népi élet minden területén történjék kutatás.

A gyűjtés technikai módját legjobban példa mutathatja be. Így az építkezésnél főfeladat valamennyi épület teljes topográfiai felvétele azon a tanyán, amely a kerület típusjellegét legteljesebb mértékben tükrözi, de topografizálnak az általánostól eltérő épületcsoportokat is. A topografizálás célja megállapítani az egyes épületek elhelyezésének módját, egymáshoz és a szántóföldhöz, vizekhez, meg az erdőhöz és az égtájakhoz, tehát a klimatikus viszonyokhoz való alkalmazkodását. E nélkül bajos az egyes épületek rendeltetését, funkcióját megérteni, de az ember életterületéről is csak így kapunk kielégítő képet. Ezt követően, az egyes épületek részletes tanulmányozásánál, minden legkisebb részre kiterjed a figyelem. Elsősorban több áttekintő fényképfelvétel, majd sok részletfelvétel készül. Az interieurókat magnéziumfény mellett fényképezik, hogy egyenletesebb világítást kapjanak. Azután következik az alaprajz felvétele pontos méretekkal majd tovább halad a munka, a ház felépítésének menetét tartva szem előtt; minden részlet fontos. Részletesen kikérdezik az építés technikai fogásait, módjait, az építésnél használt minden szerszám és segéd eszköz után érdeklődnek. Mindezekről fénykép, rajz és méret készül. A legapróbb részletességgel megtudakolják a ház minden egyes nagyobb egységének és kis apró részeinek a nevét és a neveket fonetikailag írják le, majd lejegyzik az építkezéssel járó babonás szokásokat. Ezek után kerül sor a belső berendezésre, amely a tűzhellyel kezdődik. A tűzhelyet alapjaitól kezdve szintén részekre boncolják, méreteket vesznek fel és leírják. A tűzhely után az asztal következik s különösképen az fontos, hogy az asztal körül kinek, hol van a helye. Majd a nyugvóhelyek és a többi butor kérdései kerülnek elő.

A melléképületeknél ugyanígy végzik el a teendőket. A munka általános szabálya: „mindent úgy felvenni, hogy az adatok alapján, az egykorú technikai adottságok igénybevételével, a teljes porta tökéletesen felépíthető és berendezhető legyen”. A lelkiismeretesség: ez a fontos, ez jellemez minden kutatót – vizsgálja akár az építkezés, akár a földművelés, viselet, népi élet, stb. kérdéseit. Mindent fölvesznek, nincs fontosabb és kevésbé fontos, különösen az elnevezések területén, éspedig azért, mert a név, a nyelv az, amely a mult emlékeit leginkább megőrizte. Ha például egy eke áll előttünk és minden legapróbb részének nevét feljegyeztük és ezt a seregnyi nevet elemezzük a nyelvtudomány módszereivel, eljutunk az eke legősibb alapeleméhez, amelyből a mai eke kifejlődött. A részek nevei mutatják meg, hogy milyen időkben, milyen módon, mely népek hozzájárulásával fejlődött ki a mai eke – a művelődéstörténet hosszú útját megjárva. Teljes, minden részletre kiterjedő leírás, tárgyi rögzítés és névfelvétel nélkül nincs néprajzi munka; aki másként gyűjt, nem több – a művelődéstörténeti alapon álló néprajz mezején – hétvégi kirándulónál.

AZ IFJÚSÁG MUNKÁJA szerves kiegészítője a nagy eredménnyel dicsekvő finn népismereti törekvéseknek. Minden retekikunta tükrözi ezt a jelleget: hol a Nemzeti Múzeum egyik vagy másik osztályának vezetője dolgozik együtt a főiskolásokkal, hol a Finn Néprajzi Film Rt. valamelyik szakembere járja velük a tanyák útjait – jó tanácsokkal, útmutatásokkal szolgálván és segítvén a retekikunta célkitűzéseinek eredményesebb elérését. Így a mi csoportunkat *A. Hirsjärvi* tanár, a Nemzeti Múzeum Finnugor-Osztályának vezetője és *Dr. S. Pälvi*, a Nemzeti Múzeum vezető tisztviselője és a Néprajzi Film Rt. tagja kísérte el. *Dr. Pälvi* a gyermekjátékokat, táncokat, bizonyos munkafolyamatokat filmezett keskenyfilmező gépével.

A retekikunta e jellegénél fogva nem is alkalmi társulás, hanem végleges beleilleszkedés a távolabbi célokot látó népismereti mozgalomba. Két körülmény segíti ezt a beilleszkedést. Az egyik az, hogy a finn egyetemi ifjúság nagyobb részét népi származású s magasabb tanulmányaik után sem szakadnak el családjaiktól s az egyetemet végzetek szervesen illeszkednek be a népi életbe. Az „úrrá” nevelés a finn életben ismeretlen. Ez a lelki feltétel lehetővé teszi, hogy a retekikuntában megismert feladat életfeladattá erősödhessen s így a retekikunták munkáját a magányos néprajzi gyűjtők egészítik ki. A retekikunta tagjai – bármennyire szorgalmasak – teljes munkát nem végezhetnek, nemcsak a rendelkezésre álló idő rövid, de az élet örökké folyó és az életmegnyilvánulások évszakonként változnak, idővel módosulnak. A hiányt a retekikunták volt tagjai, állásban lévő papok, tanárok, orvosok, ügyvédek, mérnökök pótolják, mondhatjuk: az igazi munkát ők végzik. A retekikunták tagjai, az egyetem elvégzése után, szétmennek az országba és ott folytatják kutatásaikat s állandó összeköttetésben maradnak a Finn Nemzeti Múzeummal, a Tudományos Akadémiával, a Finn Nyelv Szótárának szerkesztőbizottságával. Ez a második körülmény, mely a népismereti munka nagyvonalúságát s eredményeit lehetővé teszi. A magányos gyűjtők – nem magányosok, egy nagy szervezetbe tartoznak bele: adataikat időről-időre beszolgáltatják, utasításokat kapnak, feladatokat oldanak meg. S jellemző a finn életre, hogy ily természetű levelezésüket a posta *díjtalánul* közvetíti.

*

ARVIDSON egy évszázaddal előbb kimondott jelszava ma valóság: „Svédek többé nem vagyunk, oroszokká nem lehetünk, legyünk hát finnek”. A népi erősség felépült s a százados hagyományokra támaszkodó műveltség falain belül a Kalevala nemzete önmagára talált.

(Aki a Kalevala kérdéssel bővebben óhajtanak foglalkozni, azoknak ajánljuk az alábbi forrásmunkákat: *Zsirai Miklós*: Finnugor rokonságunk. Budapest, 1937. Magyar Tud. Akadémia kiadása; *Krompecher Bertalan*: A Kalevala keletkezése. Budapesti Szemle, 1935. 697. sz.; *Borenius A. – Krohn J.*: Kalevalan esityöt I.–III. (A Kalevala előmunkálatai). Suomi III. 4, 5, 11 ; *Krohn Kaarle*: Kalevala und seine Sippe. SUS. Aik. XXX. 35; *Setälä E. N.*: Das Kalevala als finnisches national-epos FUF. X. 1.).

Helsinki, 1938 szeptember hó.

Dr. K. KOVÁCS LÁSZLÓ

S Z E R V E Z H E T Ő - E A M A G Y A R S Á G ?

A SZERVEZÉS ALAPFELTÉTELEI

SZERVEZHETŐ-E a magyar ember? Erre a kérdésre csak akkor felelhetünk, ha tisztában vagyunk azzal, hogy mit tesz szervezni? Szerintem szervezni annyit tesz, mint egy kitűzött cél elérésére olyan munkaprogramot összeállítani, amelyben az egyes rész-munkálatok térben és időben olyként végeztetnek el, hogy azok az előre megállapított időpontokban pontosan egyesülve, a kívánt időtartamig az előre kitűzött célban valósulnak meg. A szervezéshez általában tehát *cél, szervező és szervezendők* kellenek.

a) A legkülönbözőbb *célokra* lehet szervezkedni. Lehet a cél önvédelmi vagy támadó jellegű, lehet gazdasági, lehet közművelődési, lehet társadalmi, stb., mindenkor a korszellemnek-megfelelően, a különböző emberi szükségletekből származó igények szerint.

A *munkaprogram* természetesen mindig a kitűzött cél szerint alakul. A szervező egyik legfőbb feladata a munkaprogram megállapítása s az ebben lefektetendő munka mindig két irányú: *analitikus* és *szintétikus*. Az analitikus rész az elvégzendő munka olyan apró munkaegységekre való bontását öleli fel, amelyek az egyes rész-munkálatokat végző egyének által, az előre kiszámított tartam alatt, a meghatározott időpontig programszerűen végzendők el. A szintétikus munkának e rész-munkák egységbe való forrasztását kell szem előtt tartania, hogy ily módon a kitűzött cél megvalósulhasson.

b) Mind a szervező, mind a szervezendők feladatukat csak akkor végezhetik el, ha egyrészt megfelelő *szakismeretük* van, másrészt pedig hajlandók egyéni akarataikat, a szervező előírásai szerint, megfelelően alárendelni, vagyis *engedelmeskedni*. A szervezés a szervezendők szempontjából, különösen nagyobb szervezeteknél *hierarchikus tagozatokat* igényel, mert ezek a rész-munkák folytonosan egészülnek ki mindig magasabb egységekké, míg végül a legmagasabb egység alkatrészeivé válnak.

A szervezés csak akkor sikerülhet, ha a munkaprogram analitikus része kellő szakismerettel és a szervezendők fizikai és lelki tényezőinek ismeretében állapított meg, és ha a rész-munkák végrehajtása tekintetében a szervezettek időbelileg pontos és tárgybelileg lelkiismeretes munkát végeznek. A szervezettek szakismerete mellett

fokozott mértékben nyomul előtérbe a szervezés sikere érdekében a felelősségteljes kötelességtudás.

A szervezendőknek a munkaprogram végrehajtására való meggyerése vagy más szóval: engedelmességüknek, a kítűzött célra való munkakészségüknek kiváltása általában a következő módokon történhetik:

a) parancs, tekintély, tehát bizonyos mértékű *erőszak alkalmazása* (katonai diktaturák),

b) érdegmentes *érzelmi, lelki kapcsolatok felébresztése* útján (egyházi szervezetek, összeesküvések),

c) *közös érdekek felismerése* útján (szövetkezeti társulatoki egyesületek, szakmai szervezkedések mind a munkaadóknál, mind a munkavállalóknál),

d) *anyagi eszközök* – pénz, fizetés – *rendelkezésre bocsátása* útján (pl. üzemek, üzletek, vállalatok, stb. szervezése).

Hogy ezek közül az eszközök közül melyik kerül alkalmazásra, illetve hogy ezek egymással keverve milyen mértékben és milyen párosításban kerülnek alkalmazásra, az függ a munkaprogramban kítűzött célon és az éppen rendelkezésre álló eszközökön kívül attól is, hogy milyen testi és lelki alkatú és műveltségű egyénnel áll szemben a szervező? Azt mondhatnók, hogy a mai szervezetekben mind a négy engedelmességkiváltási eszköz alkalmazásra kerül vegyesen, csak hogy az egyes szervezetek természete szerint a keverés aránya változó.

c) *A megszervezendő embertípusok* általában három nagy főcsoportra oszthatók: aszociális-individualisztikus, szociális-individualisztikus és kollektív egyénekre.

Az *aszociális-individualisztikus* egyéneknél alig áll más eszköz rendelkezésre az engedelmességkiváltáshoz, mint az erőszak (pl. idegenlégiók). A *szociális-individualisztikus* egyén megközelíthető az érzelmek, a közös érdekek felől és az anyagi eszközök alkalmazásával is, – természetes azonban, hogy ezek az eszközök közül annak jut nagyobb szerep, amelyik a szervezendők temperamentuma és lelki műveltsége szempontjából alkalmasabb. Emiatt van a legnagyobb eltérés a különböző nemzetek szervezeteinél, még az individualista népek között is. Ugyanarra a célra másféle szervezet alakul például Angliában, mint Franciaországban, más Olaszországban, mint Amerikában, pedig mind a négy állam a szociális-individualisták közé tartozik. A *kollektív* hajlamú típus szervezése a legkönnyebb. Az engedelmesség kiváltása a legszelidebb eszközökkel is elérhető és az ilyen egyénekből alkotott szervezet már úgyszólván gombnyomásra működik. A szervezésnél igen nagy szerepet játszik a lélektan ismerete, mert a „the right man, to the right place” elvét alkalmazni emberismeret nélkül alig lehetne. Fontos ez azért, mert különösen az individualisztikus típusú egyéneknél az individuum testi és lelki színeződése nemcsak fajbéli minemiségének függvénye (pl. északi, déli természet), hanem függ attól is, hogy az illető értelmileg és érzelmileg milyen intellektuális és lelki műveltséggel rendelkezik.

SZERVEZÉSI TIPUSOK

ÁLTALÁNOSSÁGBAN ezekben foglalhatjuk össze azt, hogy mit értünk szervezésen s most már rátérhetünk a tulajdonképpeni kérdésre s szervezető-e a magyar ember? Szerintünk ez vitán felül áll, hiszen már az előzőkben utaltunk arra, hogy a szervezés egyik főkelléke az engedelmesség kiváltása, s erre a legkülönbözőbb eszközöket használhatjuk. Azt igyekezzünk megállapítani inkább, hogy miképpen, illetve milyen fajta szervezési módokkal szervezető a magyar ember a legnagyobb eredménnyel?

Amikor erre a kérdésre feleletet keresünk, talán tanulságos lesz, ha rámutatunk azokra a különbségekre, amelyek a magyar embert, mint szervezési alanyt, a szervezésben vezérszerepet játszó nyugati nemzetek szervezési alanyaitól megkülönböztetik.

a) Már említettük, hogy a *kollektív embertípus* a legalkalmasabb a szervezésre. És itt a németeket kell példának állítanunk. Miért éppen a német kollektív típust? Több okból. De itt csak a legfőbbeket soroljuk fel: 1. A vérükben van, de legalább gyermekkoruktól kezdve beléjük nevelték a rend és a tisztaság szeretetét. 2. Kötelességtudók. 3. Hidegvérű, józan emberek. Polgáriassultak. 4. Tisztában vannak a felelősségvállalással. 5. Precíz részlettudásra töreksenek. 6. Boldogan engedelmeskednek. 7. Nem hiúk, nem életörök. 8. Elmélyedő, filozofikus természetűek. Ezért szervezeteik sokszor látszólag összetettek, de ők tökéletes biztonsággal ismerik ki magukat bennük. 9. Nagy tömege van a fenti értelemben „gleichschaltolt” vagyis ilyen közös nevezőre hozott embereknek. Éppen ezért a németeknél találjuk meg a legnagyobb szabású és a legkülönbözőbb szervezeteket.

b) Ezzel szemben áll például az *angolszász szociális-individualisztikus* típus: 1. Lényege az egyéni szabadság, amelyet a maga számára megkövetel és másnál is tisztel. 2. Ezzel kapcsolatos kényelme és családi életének zártága: „My house is my castle”. 3. Hidegvérű, objektív, de nem speculatív, hanem empirikus elme. 4. Szabatos tényismeretekre törekszik. 5. Szintézisében a logika viszi, ami tényekből indul ki, és így végeredményei is tárgyilagosak. Erős gyakorlati érzékénél fogva az összetett, bonyolult megoldásokat nem kedveli. 6. Erős az igazságérzete. 7. A sportszellem és a „fair play” elve általános náluk. 8. A közösséggel szemben is érez kötelességet, de ettől élesen különválasztja egyéni életét és az önmagával szemben való kötelességeit. 9. Rendkívül kitartó. – Az angol szervezésnek ezekkel a típusokkal kell számolnia. Az ő szervezeteik ezért látszólag lazábbak és nagy egyéni szabadság-tisztelete folytán sokszor inkább csak „rendezés” jellegűek, de valójában a belső összetartó erők alapos ismeretén épülnek fel és ezért igen komoly, megbízható szervezetek s bennük a munkavégzés hathatósan fokozható a sportszellem és a fair play elvének érvényesítésével.

c) *Individualista nép az olasz is.* De déli individualista: 1. Déli temperamentumának megfelelően érzelmileg könnyebben hangolható. 2. Tiszta logikája kombinációkra képesíti. A rend-érzék helyét rész-

ben a művészi forma-érzék foglalja el. 4. A déli éghajlat melege miatt törekvéseinek és cselekvéseinek hajtóereje a lelkesültség, 5. A cselekvés tartamát a lelkesedés tartama befolyásolja, 6. A cselekvéseket nem csupán parancsok, hanem a jó példák is irányítják, (Gondoljunk a Duce szakadatlan példaadására.)

A MAGYAR MINT SZERVEZÉSI ALANY

KÉRDÉS, hogy e három szervezési típus közül melyikhez áll a magyar a legközelebb? Nyilvánvalóan leginkább az olaszhoz, de azért attól is lényegesen eltérőek vagyunk. Egyáltalán nagyon nehéz a magyarról, mint szervezési alanyról, általánosságban beszélni, mert a szervezhetőség függvénye a vérségnek, fajiságnak, a vérmérsékletnek, különböző hajlamoknak és annak a műveltségi foknak, amelyben a szervezendők élnek. Mindezek pedig a magyarságnál rendkívüli szétszóródást mutatnak. A vérség, a fajiság, a török fajú lovas és a keletbalti gyalogos ősmagyarok biológiai adottsága rendkívül tarka képet mutat a különböző betelepítések és bevándorlások folytán. A vérmérséklet is feltűnően változik vidékek szerint. A műveltségi fok pedig nemcsak az egyes társadalmi osztályok különböző tanultsága szerint változik, hanem különbözőségeket mutat világnézetileg is. Éppen ezért ha ma közös nevezőket keresünk a magyarban, mint szervezési alanyban, akkor csak olyan általános tulajdonságokat sorolhatunk fel, amelyek a közös együttélésekből és sorsközösségből alakultak ki és amelyek sok tekintetben csak az éghajlat, táplálkozás és életfeltételek velejárái.

A magyar szervezési alany tulajdonságai: 1. Individualista. 2. Szabadság iránti vágya sokszor a fegyelmezetlenségig viszi. 3. Sem az analízis, sem a szintézis nem vonzza. A dolgokat úgy veszi, ahogy vannak. 4. Az érzelmi momentum döntő cselekedeteiben. Erősen fejlett logikájának premisszái is rendszerint alanyi érzések és nem tárgyilagos megállapítások. Ezért végeredményei sem lehetnek objektív értékűek. 5. Türelmetlen, gyors sikerre vágyik. 6. Az alárendeltséget nem szereti s inkább az élre tör. 7. Saját tudásának megítélésében rendkívül elnéző. Hiszékeny. 8. Az első eredmények eléréséig kitartása ingadozó. 9. Változatosságra vágyik, az egyhangu munka elkedvetleníti. 10. Kimagasló erénye és hibája a virtus. Amilyen erény a virtus ott, ahol a személyes bátorság szükséges, annyira hátrányos ott, ahol az egyéni hősködé s rész munkák végzésének menetét és a célratörő nagy munka előrehaladását akadályozza vagy visszaveti. 11. Mindezek ellenére rendkívül józan és ítéletei találóak. Jóhiszemű. 12. A színészkedést, pózt megveti vagy lenézi. Nagyra becsüli az igazságot, a komoly férfiasságot és a valódi tudást. 13. Önérzetes. Sokszor hiú és ezért könnyen sértődő. Személyes kezelést igényel. Tisztán anyagi előnyök nyújtásával nem hódítható meg. 14. Pártoskodó. Ilyenkor képzelt vagy valóságos ellenfelekkel hadakozik. 15. Nincs két egyforma magyar!

Hogy a magyar szervezési alany például a kollektív német típushoz nem hasonlít, az kétségtelen. De bizonyos az is, hogy az

angolszász szociális-individualis típussal sem mutat azonosságot. Az olasz déli individualista típushoz – ismétlem – inkább hasonlít. Habár – amint ez a fentiekből kitűnik – itt is lényeges különbségek mutatkoznak. Mindebből azonban nem az következik, hogy a magyar ember általában ne lenne szervezhető, mert hisz, mint említettük, a szervezés főkelléke – a munkaprogram és az analitikus, illetve szintetikus munka mellett – az *engedelmesség kiváltásának különféle eszközei* rendelkezésünkre állanak és ha ezek megfelelő összetételben vannak alkalmazva, eredményesen használhatók nálunk is, és amint a magyar élet számtalan példája mutatja, számos magyar szervezet, közöttük több mintaszerű, kitűnően működik.

NYUGATI SZERVEZÉSI MÓDSZEREK A MAGYAR ÉLETBEN

MELYIK AZ A RENDSZER, amelyben *ma* – és ezt hangsúlyozom – a magyar szervezési alany maximális teljesítményt tud elérni, az nehezen állapítható meg a *mult* példáiból, mert hiszen a modern munkamegosztáson felépülő gazdasági és társadalmi élet a multtól merőben eltérő szervezési egységeket, üzemformákat teremtett. A magyar mult tanítása az, hogy a nemzet önállóságát évszázadokon keresztül csak úgy tudta megtartani, hogy nem engedte magát idegen rendszerekbe szervezni. Ósdi vármegyei szervezetének bástyái közé visszavonulva, a passzív rezisztencia eszközével védte meg nemzeti jellegét. E védekező jellegű testi-lelki megtartóztatás tulajdonképpen *negatív* jellegű szervezkedésnek tekinthető. Évszázadokon keresztül evvel mentette át a nemzet a maga valóságát a 67-es kiegyezéssel meginduló, nyugateurópai színvonalat jelentő új korszakba. Ez a korszak Európában már a nagy gazdasági és társadalmi fellendülés új idejét jelentette s ebben minden téren a szervezés eszközei játszották a főszerepet a maguk láthatatlan mechanizmusával. Egyelőre csak egyéneket mozgattak és még nem látszott, hogy azok egyes szervezeteknek mozgató figurái, előharcosai vagy bábjai.

Ebben a korszakban a szervezés módszerének *két fő stílusa* játszik döntő szerepet. Az egyik a nagy porosz királyok által kezdeményezett és utánuk tervszerűen továbbépített, a kollektív közérdekeket szem előtt tartó német *drill*, a másik a Széchenyi által Angliából behozott, az egyéni szabadságot messzemenően tisztelő *önérdeken felépülő társulás*. A magyar szervezési alany először a *Bach-korszakban* ismerkedett meg a *drill*-el. Ennek nevelő hatása elvitathatatlan. A magyar közigazgatás számos téren ennek köszönheti kedvező kialakulását. De hogy a *drill* a magyar természetnek sohasem volt kedves, arra a közelmúlt magyar történelme számos példa ad. A nevelésnek ez az iskolája még német nyelven történt és így az individualista magyar alig láthatott benne mást, mint az idegen elnyomás bosszantó és értelmetlen eszközét. Pedig a mohácsi vésztől az 1867-es kiegyezésig kegyetlenül magára hagyottan vergődő

magyarságnak nagy szüksége lett volna egy magyar nyelvű, magyar szellemű, a magyarságunkat formailag is „gleichschaltoló drill”-re. Nagy kár, hogy *Széchenyi* által a magyar földbe áttelepített angol gazdasági individualizmus szervezési metódusa is megfelelő magyar szervezési alanyokat a magyar mezőgazdaságon, a Nemzeti Kaszinó és az Országos Kaszinó közösségén kívül alig talált. A magyarság nagy része továbbfolytatta évszázadokon át megszokott passzív rezisztenciáját és a kuruc-labanc guerilla-harcok helyét a politikai párharcok váltották fel.

Európában, a nagy nyugati demokráciákban és Németországban már régen kialakultak ekkor a nemzeti szervezési alanyok nagy tömegei és a velük kapcsolatos nemzetiesített szervezési módszerek is, amikor a magyar nemzetben végbemenő kezdő szervezési folyamatok intézői még legnagyobb részben idegenek: a hadseregben, a kereskedelmi és ipari életben és bizonyos mértékig a társadalmi életben is. Ekkor és ezzel vetik el a magját egy végzetes hasadásnak és mind szélesebbé váló űrnek a magyar középosztály és az alatta álló osztályok között. A régi magyar jobbágyságot és nemességet a patriarchális viszony, a közös magyar sors még valahogy összekötötte, de az 50-es évek után meginduló gazdasági és társadalmi szervezkedés folyamata végzetesen elválasztotta, sőt elindegénitette őket egymástól. Míg a történelmi középosztály részben földbirtokáival foglalkozik, részben az állami és megyei közigazgatás kereteiben keres nyugodt megélhetést, addig az idegenből frissen behozott, még át nem használt új középosztály végzi a szervezés munkáját és sok közülük hiába lesz magyarrá s a Kelet és Nyugat között hányódó magyar lelket ez az első nemzedék teljesen megismerni nem tudja. Így a magyar lélek szervezetségének optimumát e szervezetek keretében sem gyümölcösítheti.

A magyar társadalmi életben ekkor lett mind láthatóbbá az a Balaton rianására emlékeztető hatalmas hasadás, amelyet áthidalni azóta is hiába törekszenek. Az alulmaradtak az ősi magyar formákkal boldogulnak, úgy, ahogy tudnak. A falu és az aratóbandák szervezete nem változik. De lényegesen változik a helyzet a hasadás túlsó partján álló új középosztály körében. Itt a földbirtokosok, az állami és megyei tisztviselők mellé lassanként mindinkább megerősödő lendülettel sorakozik fel a kereskedelmi és ipari szervezet a maga százezrekre rúgó, a nemzet valódi törzsetől idegen és nem is abból rekrutálódott alkalmazotti karával. Ekkor válik élesen ketté a falu és a város, a konzervatív és az „új” magyarság. Pedig tulajdonképpen csak arról volt szó, hogy a nemzet szervezését végző tényezők idegenből vett szervezési elvekkel, idegen lelkekre szabott engedelmességkiváltó eszközökkel, *felülről lefelé* szervezték a magyar gazdasági életet és nagyrésztben a társadalmi életet is.

A rianáson innen és a rianáson túl élők többé alig találkozhatnak egymással! És, bár mindketten magyar nyelven beszéltek: alig érthették meg egymást. Szervezetségük, beállítottságuk egészen más volt. Nem is csoda ennek folytán, hogy egymás szervezési rendszerét sem ismerhették és a városi polgári elem előtt éppen olyan ismeretlen maradt a vidéki magyar ember életét kialakító szervezetek

lényege, mint amilyen megértés nélkül nézte a városi embert a vidéki magyar. És amikor a vidéki magyar a város üzemibe vagy vállalataiba bekerült és elkezdi tanulatlan vagy tanult munkás tömegsorsát, a magántisztviselő életét a pult vagy az íróasztal mellett, akkor tagjává válik egy szervezetnek, amelynek csak kellemetlen munkafegyelmét érzi, de *lényegét nem látja és közösséget azzal nem érez*, mert lelkének és hajlamainak kiélési formáját ez nem jelentheti. És ha a városi ember megjelenik a vidéki ember életében, munkája nyomán rendszerint egy-egy régi szervezet destruálása és olyan újabb, neki idegen szervezetek létesülése következik be, amelyet eszével talán felfog, de mivel érzelmi világától, lelkétől idegen, a magáénak nem tekinthet.

E végzetes hasadás eredete, a már említett történeti tényezők kívül nem a magyar nép szervezetlenségében keresendő, hanem abban, hogy akik szervezték, olyan frissen – ezen van a hangsúly – betelepedett idegenek voltak, akik a magyarság nagy tömegeivel még *semmi lelki közösséget nem érezhettek* és később is idegenek maradtak. A fő baj tehát nem abban van, hogy a magyar nem volna szervezhető, hanem abban, hogy a modern élet szervezési formáit nem a magyar lélekre kidolgozva és nem a magyar szervezők által kapta a népünk. De miért volt ez így? Azért mert sajnos ebben a korban *a magyar csak ritkán volt szervező!*

Pedig éppen a szervezés tekintetében mennyire fontos az, hogy a szervező testileg lelkileg minden idegszálával érezze annak a tömegnek vagy népnek a bajait, hibáit, fájdalmait, vágyait, képességeit és céljait, amelyért dolgozik, illetőleg amelyet szervez. Ezt éppen az utóbbi 20 évben három, a saját nemzetéből alulról kiváló, hatalmas szervező egyéniség bizonyította be. Mindenki tudja, hogy *Mussolini, Hitler és Kemál* mit tettek – éppen mint szervezők – nemzetüknek újjászületéséért.

SZERVEZŐ TEHETSÉG-E A MAGYAR?

NEM LENNE TÖKÉLETES ez a vizsgálódás, ha nem szólnánk a magyar szervezőről is. Mielőtt erre felelünk, meg kell állapítanunk, hogy milyen tulajdonságokkal kell bírnia a jó szervezőnek?

Már említettük, hogy a szervezés bizonyos *célok* eléréseért történik. Fontos tehát a cél helyes megválasztására irányuló *ítélőképesség*. Fontos a munkaprogram megállapítása és az ezzel kapcsolatos *analízis és szintézis*. Azután a munkatársak megválasztása, ez *lélektan, emberismeret és szaktudás*, nem pedig protekció és barátság kérdése. A további feladat a szervezet folyamatos működésének biztosítása, tehát a *rend, fegyelem és a dinamikus lendület* fenntartása, valamint a szervezet működésének állandó és szigorú *ellenőrzése*.

A szervező egyénisége sokszor elvész, sőt láthatatlanná válik a szervezetben. Inkább a hajó mélyén dolgozó gépészhez, mint a hadsereg élén díszben lovagló vezérhez hasonlít. A dicsőség nem mindig az övé. A szervezés sok, nagyon sok munkával jár s azt sokszor még akkor is végeznie kell, amikor más pihen. Kivételes szorgal-

mat igényel. Nemcsak a jó pap, hanem a kor szervezési tudományával lépést tartó szervező is holtig tanul. Nem elég csak az elméletet tudni, Folyton látni kell a gyakorlatban is az újabb szervezési rendszereket és az iden testekre szabott módszereket megfelelő változtatással kell alkalmazni rögtön a hazai viszonyokra, „Gouverner c'est prévoir” – kormányozni! *előrelátni*. A szervezés sem más! Csak még fokozottabb, még részletezettebb előrelátást jelent.

A szervező a szervezendővel szemben feltétlenül *magasabbrendű embert* jelent. Ez nem külsőségekben, hanem olyan *belső lelki műveltségben* és *belső látásban*, mellyel a szervezendők zöme nem rendelkezik. Ennél fogva a szervező úgy viszonylik a szervezettek zöméhez, mint a felnőtt a gyermekekhez. Ha azt kívánjuk, a szervező olyan kivételes képességű egyén legyen, akinek belső meglátásai és érzékelési képességei *három dimenzióban* zajlanak le és ennek folytán elképzelései benne valóságosan testet öltenek, akkor lényegében egy olyan kivételes képességű szervezőre gondolunk, akihez hasonlót csak az alkotó művészek körében találunk. Az irodalomban ez nem a novellista, hanem legalább a kifogástalanul tagolt regények írója, de még inkább a drámaíró. A drámában mozognak a jellemek és a belőlük eredő cselekmény térben és időben, éppen úgy, ahogy a szervező szervezettjei törnek a maguk munkaprogramja szerint a kitűzött cél felé. De hasonlít a szervezőhöz a nagy orchesterek karmestere éppen úgy, mint a komponista, aki nemzetének dallamkincsét szimfóniákká vagy operákká tudja összefogni. A festészet körében nem az arckép és a csendéletek festői, hanem a nagy kompozíciók megalkotói állanak közel lelkileg a szervezőhöz. De rokon vele a három dimenzióbaan dolgozó szobrász éppen úgy, mint az ugyancsak három dimenzióban dolgozó építész is.

Ha meggondoljuk azt, hogy a szervező tehetséggel bizonyos hasonlatosságot mutató, szintén belső látással bíró művésztehetségekben milyen volt a magyar termés, ebből következtethetünk a magyar szervező őstehetségek számára is: semmi esetre sem lehetetlen az, hogy megfelelő szervező őstehetségek a magyarságon belül is születni fognak. De ne várjuk őket ölbe tett kézzel. *Neveljünk szervezőket*. A magyar nép fiaiból kiválasztott magasabbrendű szervezőket. Meg vagyok győződve, hogy fel lehet emelni az aratóbanda vezetőjének, a választási kortesnek, a falusi bírónak, a majoros gazdának a maga nemében valóban kitűnő színvonaláról a magyar szervező tehetségeket is abba a sorban, ahova testvérei közül számosan, különösen a papi pályán eljutottak nem egyszer a püspöki, sőt a hercegprímási székig. Nem mindig azért, mintha született őspapi tehetségek lettek volna, hanem legtöbbször azért, mert *a nevelés tett velük csodát*.

Dr. HALLÓSSY ISTVÁN

A MOLDVAI MAGYARSÁG TÖRTÉNETI SZÁMADATAI

MOLDVA MAGYAR NÉPESSÉGE A XVI. SZÁZAD VÉGÉN

A JEZSUITÁK jelentései értékes adatokkal szolgálnak a moldvai magyarokra vonatkozólag.

Moldvába megérkezve a jezsuiták fölkeresték Petru Vodát, találkozásukat bő levelezés követte, amelyből ki lehet olvasni, hogy a jezsuita rektor a vajdát szentképekkel szépen illusztrált könyvvel ajándékozta meg. Róma elsőségeről és Moldvában egy katolikus papnövelde felállításáról esett szó köztük. A vajda megértve, hogy az Erdélyből jött, *Despot Vodától* és *Szasz Jancutól* pártfogolt protestáns tanok visszaszorításáról van szó, szívesen hallgatta és támogatta a jezsuitákat. A kihallgatás végén a vajda értékes aranybrokát török munkát ajándékozott a jezsuitáknak és elbocsátotta őket¹.

Másik fő támogatójuk Moldvában *Gheorghe Movila* metropolita volt, aki hallgatója Rómának s aki mentegetődik, hogy még nem mehetett a pápához lábesókolásra. Mint egy apa, úgy fogadta a jezsuitákat és a ferences atyákkal együtt a hegyekben lévő katolikus községekbe osztotta, melyeknek lakossága magyar és szász².

Solikowski jelentéséből, amelyet a mentealói kardinálisnak küldött a moldvai katolikusok helyzetéről 1589. ápr. 9-én, azt látjuk, hogy Moldva lakossága három, sőt négyféle népből áll: románok, kiknek vallása görög, nyelvükben pedig sok a latin elem, rutének, szászok és magyarok³.

Brutti Bertalan leveleből, melyet *Hannibal de Capua* lengyelországi nunciussnak 1588. nov. 26-án küldött, kitűnik, hogy a jezsuiták sorsukkal nagyon meg vannak Moldvában elégedve. Fenntartásuk céljára két magyar falut kaptak, melyekben több mint 90 ház van. A ferences atyák pedig *Bákóban* lagnak, amely nagyon szép hely és fenntartásuk céljára egy *Terebes* nevű magyar falut kaptak szőlővel és két malommal⁴.

Bernard nevű jezsuita a provinciálisának, *Joan Paul Campagna*-nak írja, hogy püspökre, vagy legalábbis püspökhelyettesre volna

---

¹ Hurmuzaki: Documente privitoare la Istoria Românilor. București, 1887. III-I. 108-9 l.

² U. o. III-I. 113.

³ U. o. III-I. 122-124.

⁴ U. o. III-I. 100.

Moldvában szükség, aki papot is szentelhet, mert sok magyar falu van és mindegyikben templom¹.

A vajda egy parancsa magyar, szász és más, a római pápa hitén lévő alattvalóihoz szól, *Jassi, Herló, Vaslui* és *Hus* városok lakóihoz, egy másik rövidebb parancsa pedig *Román-Piatra* megyék és az összes magyar falvak lakóihoz².

Brutti Bertalan 1587. szept. 5-én a lengyelországi pápai nunciusnak jelenti, hogy Moldvában 15,000 katolikus van, kiknek nyelve német és szász, akik eltévedtek volt, de a jezsuiták ismét visszavezették őket a katolikus hitre³. Most ha ehhez hozzávesszük a *Sánta Péter–Petru Siop* vajda készítette, 1591-ből való kimutatást⁴, úgy Moldva népességi helyzete 1591-ben ez: összes lakosság 47.167, akik közül 15.000 katolikus, a katolikusok nagy része magyar, kis része szász.

De van még Moldováról egy jelentésünk a XVI. század utolsó esztendejéből, melyet *Querini Bernád* obszervans ferences, argesi püspök készített, az 1597 ben tartott egyházmegyei látogatása alkalmával.⁶

Sorszám	Plébániák és filiák neve	Hány család van ?	Lélek szám	Hány templom van?		A lakosság nemzetisége		Papja	Iskolája	Tanítója
				kő	fa	ma-gyar	né-met			
1	Bako–Bachon	216	1692	1	1	+	–	–	–	–
2	Banya–Bagna	63	316	2	–	+	+	Lőrinc erd.	–	–
3	Nemci–Nemisi..	64	303	–	2	–	+	–	–	–
4	Tetrussi–Totrussi	68	394	1	–	+	–	Bene János erd.	–	–
5	Hass–Ghussi	72	435	–	1	+	–	János erd.	–	–
6	Kotnar–Cotunari	198	1083	3	1	+	+	Dániel erd.	1	Elmon Péter
7	Roman–Romano	25	134	–	2	+	+	István lengyel	–	–
8	Saboani–Berendesti, Tomasiani, Lucaciani, Giudiani, Luciani	300	1400	1	–	+	–	–	–	–
9	Szucsava–Suchiavia	30	154	2	–	+	lengyel	–	–	–
10	Vasilui–Vasiludi	–	–	–	–	+	–	–	–	–
Összesen:		1036	5911	10	7					

¹ N. Jorga: Acte și Fragmente. I. 34. I.

² Hurmuzaki: i. m. III–I. 7. I.

³ U. o. XI. LXIV–LXV.

⁴ U. o. III–I. 95. o.

⁵ U. o. XI. 219–220.

⁶ U. o. III–I. 545. o.

Querini bevezetésében elmondja, hogy a moldvai katolikusok 15 városban, 16 faluban élnek, 1691 családban 10.704 lélek. Később említi, hogy *Szucsavában* 2000 magyar és lengyel katolikus katona van. Kimutatásából *Vaslui* adatait kifejejtette, nagy községeket, mint *Gorzafalva*, *Forrófalva*, *Miklozeni* kifejejtett, *Jassit* meg sem említi. Mindezekből láthatjuk, hogy a *Querini* bevezetésében említett 10.704 lélek a 2000 katonával és a kifejejtett adatokkal teljesen megközelíti *Movila* 15.000 lelket számláló adatát.

A XVII. SZÁZAD STATISZTIKAI ADATAI

A MOLDVAI KATOLIKUS MAGYAROK életére vonatkozólag a XVII. század kezdetétől már annyi adat áll rendelkezésünkre, hogy azoknak hozzászólás nélküli ismertetéséből is az olvasó bőséges tájékozódást szerezhet.

I. A Román Akadémia tulajdonában van egy 1606-ból származó tájékoztatás¹. A *névtelen író* 15 plébániát sorol fel, meglehetősen szűkszavúan. 1. *Szocavia*-Szucsavában két katolikus templom van, mindkettő kőből, gyönyörű, díszes oltárokkal; az egyik templom falfestményeiből kivehető, hogy ott dominikánusok gondozták az Úr szőlőjét; a templomokban most egy *István* nevű szász világi pap és egy *Márton* nevű lengyel ferences van. 2. *Jassiban* a katolikusoknak egy kő- és egy fatemplomuk van. 3. *Kotnár* csaknem teljesen katolikus, a szász és magyar lakosságnak öt temploma van, három kő és kettő fából készült. Papjuk *Lőrinc* nevű szász. 4. *Sireto*-Szeret volt az első püspöki székhely, ahol dominikánusok által gondozott templom van. 5. *Karlow*-Herlő nem messze *Kotnártól* egy kőtemplommal; papja nincsen; a *kotnári* pap látja el. 6. *Bania*-Moldvabánya lakói szász és magyar katolikusok, de van egy kevés görögkeleti román is. Gyönyörű nagy, szép kőtemploma van, melyet egy katolikus fejedelemasszony építtetett, aki ide van eltemetve. Egy másik templom Szent Mihály tiszteletére épült. 7. *Nemetz*-Neamti az erdélyi hegyek alján fekszik, szép temploma és szász papja van. 8. *Petra*-Karácsonkő kis templommal a hegyek alatt terül el, papja nincs. 9. *Baccon*-Bákóban az obszervans ferenceseknek kolostoruk van; két katolikus templom közül az egyik Mária tiszteletére, a másik Szent Miklós tiszteletére épült. 10. *Forojano*-Forrófalva teljesen katolikus község, papja nincs, temploma van. 11. *Trussino*-Tatros az erdélyi hegyek között fekszik, temploma van, papja nincs. 12. *Romulo*-Roman város, a görögkeleti román püspök székhelye; van egy katolikus temploma, de papja nincsen. 13. *Szabbojana*-Szabófalva tiszta katolikus népe és kőtemploma van; papja nincs. 14. *Hus* a schizmatikus püspök székhelye, van itt két katolikus templom is, egyikben a szász *János* a pap, a másik pedig pap nélkül van. 15. *Coccino*(?) katolikus kápolnával. Tehát a 15 községben 24 templom van.

¹ A jelentés címe: „Breve relatione delle Chiese del Stato di Valachia di Germania”. Hurmuzaki: i. m. VIII. 307–309. 1.

II. Következő leírásunk 1622-ből való,¹ melyben egy moldvai katolikus pap, *Fra Franco pastis di Gaudia* írja le a munteniai és moldvai katolikusok állapotát: *Jassiban*, ahol a fejedelem lakik, sok katolikus él, egy templomuk és egy jezsuita páterük van. *Cutumari-Kotnáron* három templom van, igen sok katolikus és két jezsuita páter él ott. *Romano* Románban két templom van. *Bacao-Bákóban* a ferenceseknek kolostoruk és templomuk van. *Niemzo-Niamtiban* két, *Bagna-Moldvabányán* egy, *Vilanova-Ujfalú(?)*-ban egy-egy, *Sachiana-Szucsavában* két, *Chorloi* Herlóban, *Berladiban*, *Vaslauiban*, *Galazi*-ban, *Tetrusi-Tatrosan* egy-egy templom van. A jelentés írója az összes katolikusok számát legjobb tudása szerint 3000-re teszi, akiknek 13 plébániájuk és 18 templomuk van. A meglepő létszámváltozást a gyakori, kegyetlen tatárbeütéseknek tulajdoníthatjuk, melyek a századforduló óta egymást érték.

III. *Remondi Emánuel* konventualis ferences 1636-ban elkísérte püspöki körútjára *Zamoyski János* bákói püspököt és statisztikai feljegyzéseit a Propaganda de Fide elé terjesztette². Szerinte: *Bacău-Bákóban* és környékén 40 katolikus magyar család van. *Baia-Moldvabányán* 38 katolikus szász család (?) található. *Querini* idejében magyarok is voltak. *Husi-Huszbán* 100 ház van, melyben magyar családok laktak. *Cotnar-Kotnáron* 60 házat talált. *Romanban* 10 magyar és szász katolikus család van. *Sabaoani-Szabófalván* 8 magyarlakta házat talált, ahol a római ritust követik. *Suceavában* 8 katolikus szász ház van, *Berladban* 20 katolikus magyar házat talált. *Galajiban* 12 katolikus magyar családot vett számba. *Jasiban* 65 magyar és francia katolikus család él. Összesen: 433. *Tatros*, *Szabófalva* környékét, *Vasluit*, *Forrófalvát* nem látogatta meg.

IV. *Deodat Péter* 1641-ben több mint 3000 katolikusról beszél.⁸

V. *Deodat Péter* kimutatását időben *Bandin Márk* jelentése követi 1646-ban, amely általánosan ismert; 1020 házat talált, legnagyobbbrészt magyar családokkal, akiknek lelki ügyeit 10 pap és 13 diák vezette.

VI. *Bandin* jelentése után *Bernard Valentin* misszionárius jelentése következik, aki 1659-ben bejárta Moldovát. Jelentése ugyanabból az évből nov. 28-áról való. A lelkek számát 8000-re teszi, akiknek lelkivezetését két olasz minorita szerzetes, három bulgár obszerváns, két lengyel jezsuita és két magyar páter végzi.⁴

VII. Következő jelentésünk 1661-ből való *Koiosevich Balázs* helyettes apostoli vikárius egyházmegyei látogatásával kapcsolatosan.⁵ *Cotnaron* egy katolikus templomot és három kápolnát

¹ Hurmuzaki; i. m. VIII. 403. l. A jelentés a Vatikán levéltárában van: Codex Ottobonianus. No. 2419. F. 175.

² Auner Károly: A romániai magyar telepek történeti vázlatja. Temesvár. 1908. 29. l.

³ Monumenta Slav. Merid. XVIII. 134.

⁴ Hurmuzaki; i. m. IX-I. 160. l.

⁵ „Haec est visitatio Moldaviae quam fr. Blasius Koiosevich Revendissimi Patris Gabrielis Tomasi Vicarii Apostolici et Prefecti eiusdem Moldaviae, Vicarius Missionisque Vice Prefectus Anno Dni 1661 7 Junii peresit ac in hoc ordine composuit.” Romul Cândeia: Catolicismul in Moldova in sec. al XVII-lea, Sibiu 1917, 40.

talál. Szentmisét tart és a plébános egyházi beszédet mond. A templom közepén keresztelőkút van kőből szépen kifaragva. Mindenféle felszerelés tisztességes. A temetőben, amelyet deszka-kerítés övez, két ház van. Egyik a plébánosé, a másik a jezsuitáké. A hívek szászok és a gyermekeken kívül 199-en vannak. Sok szőlőjük van. *Harlovia*-Herlóban a schizmatikusoknak két templomuk van. Katolikus templom is volt, de most 20 szegény lélek lakik, akiknek misét a kotnári pap tart az egyik keresztény házában. *Bata*-Moldvabányán szép nagy kőtemplom, faplebánia és gyümölcsöskert van. Van egy második templom is Szent Péter és Pál tiszteletére, ahol a pap bizonyos napokon misét mond. A gyermekeken kívül 189-nél nincsenek többen. A schizmatikusok többen vannak, mint a katolikusok. *Sucavia*-Szucsavában látta a legszebb főoltárt egész Moldvában. A katolikus templom kőből van, a plébánia temető kertben. Moldvabánya filiája. *Targsérét*-Szereten mutogatták a helyet, ahol a katolikus templom volt. *Nemé*-Nyame az erdélyi hegyekhez közel, hasonló folyó partján fekszik. A katolikus templom fából van. Papjuk nincs. A lélekszám: 109. *Piatra*-Karácsonkő: nagy kőtemplomuk volt itt s amint az öreg schizmatikusok mondják, szép volt. Sok katolikus magyar volt. Emlékeiknek valamelyes maradványa látható, ők az örökkévalóságban tünnek el. *Baccovia*-Bakó: két katolikus temploma van. Egyik fa, a város közepén, Szent Miklós tiszteletére épült, a másik a Mária-templom az obszerváns ferenceseké, ahol Boldizsár nevű ferences szolgál. 326 magyar katolikus lélek van itt. Ide tartoznak: *Paskán*, *Valesecani*, *Trebes*, *Fontenela*, *Foroani* filiák is, mely falvakban mindenütt templom is van. Ezek mind magyarok, 421-en vannak. Az öregek büszkén mondják, hogy ők mind magyarok, falvaikban a magyar nyelvet használják, van tanítójuk, harangozójuk, akik templomaikban hirdetik az evangéliumot és nevelik a gyermekeket. *Tatrus*-Tatroson nagy kőtemplom és bekerített temető van. Katolikus magyar lakossága 121 lelket számlál. *Maneste*-n nincs pap. A lelki szükségletet a tatrosi pap látja el. Ehhez a plébániához tartozik *Bachmense* (Bahána) és *Grozistenzes* (Gorza-falva). Mind a három községnek lakói magyarok, mintegy 157 lélekszámmal. Kőtemploma, kis temetője van és egy fakápolna, mely Kozma és Dömjén tiszteletére épült. *Stanesten*, 98 magyar katolikus lélek van. *Solonceni*-Szaláncon a katolikus templom helyét látta. Egy lélek sincs. *Lucatani*-Lukácsfalván 19 szegény katolikus magyar él. *Bárlad*-Berladon két katolikus templom van, 74 katolikus hívő számára, kik magukat magyaroknak mondják, de nem tudnak mind magyarul. *Vaslui*-Vaslóban még látszik a katolikus templom helye. 14 katolikus magyar maradt a nagy pestisjárvány után. *Husban* szalmával fődött templomot talál, két szép oltárral. *Gallatia*-Galacon zszindellyel fődött katolikus kőtemplom van és a lélekszám 126. *Jassis*-Jászvásárhelyen a jezsuitáknak a gyermekeken kívül 226 katolikus magyar hívük van. *Soboiani*-Szabófalván nagyon romladozó templomot látott; a katolikusok szegények, alig tudják a papot eltartani. Ide tartozik még: *Cioglani* (?), *Leucuseni* (Lencen?), *Rachiteni*, *Ajunteni*

(Ayindeni) et *Tomasciani* (Tămășeni), mindegyiknek kápolnája van. Összesen: 287 lélek. *Románban* egy katolikus fatemplom van, szép felszereléssel. Mindössze 20 száz katolikus lélekkel. Ezek szerint a katolikus főpap összeírása értelmében Moldovában 1661-ben: 32 községben a gyermekeken kívül 2003 lélek él.

VIII. 1663. okt. 17-ről való a következő jelentésünk, amelyet *P. Vito Pilutio* misszió-prefektus írt.¹ *Jassiban* 60 család, *Moldvabányán* 30, *Kotnárbán* 50, *Szucsavában* 8, *Neamtiben* 10, *Románban* 7, *Szabófalván* és filiáiban 100, *Tatroszon* és filiáiban 80, *Bárladon* 20, *Forrófalván* 40, *Vaslóban* 15, *Terebesen* 10, *Amaciban* (?) 15, *Herlóban* 26, *Galacon* 50 család él. Összesen: 16 plébánián és a meg nem nevezett filiákban 541 család van.

IX. 1665-ből való a következő jelentés² azért fontos, mert a katolikus helységek nevét a nép által használt módon közli: Moldva lakói: oláhok, görögök, örmények, zsidók és magyarok, de van kevés lengyel, olaszt török és egyéb kereskedő is. A katolikusok nagyrésze magyar, de találunk köztük kevés más fajtájú népet is. A magyarok, mivel szomszédosak az oláhval, tudnak oláhlul is, *de mindig magyarul beszélnek*. – 1. Első plébánia *Tatros*, melynek lakói a pappal együtt magyarok. 2. *Gorzafalva* a hegyek alatt az Ojtoz partján fekszik a Moldva felé vívő úton. 3. *Estanfalva*³, oláhlul Estephanest. 4. *Forrófalva* (Fărăoani). 5. *Bako* oppidum. 6. *Kotnar* város. 7. *Román-vásár*. 8. *Hust*, 9. *Jászváros*. Vannak még magyarok a tatár kán fennhatósága alá tartozó Csöböröcsökön is.

X. 1676. szept. 24 én *Berkus János* a moldvai katolikusok számát 5415-re⁴, egy 1693-ból származó jelentés pedig 5000-re teszi.⁵

A MOLDAVAI KATOLIKUS MAGYAROK A XVIII. SZÁZADBAN

A XVIII. SZÁZADVÉGI török háborúk befejezése után kötött karloveci béke (1699. jan. 26.) értelmében Ausztria kikötötte a török földön élő római katolikusok szabad vallásgyakorlatát. A lengyelek ugyanezen helyen és alkalommal ugyanezt az óhajtaást juttatták kifejezésre, de végül is Ausztria győzött. Katolikusaink életében valamelyes javulás állott be. *Jeziarski Sanislo* bákói püspök egyházmegyei látogatásáról írt jelentése 1738. május 4-én kelt. A *bákói, kotnári, jászvásári, szuceavai, forrófalvi, kalnyeri, szabófalvi, tamásfalvi, galaci* egyházzól és a tatárhatáron lévő *Csöböröcsök-*

¹ „Relazione della Missione di Moldavia lasciata dal P. Vito Pilutio Prefetto della Missione din. Min. Conv. in quella Provincia” Romul Cândea: i. m. 62–63.

² „De statu Religionis Catholicae in Regno Moldaviae sive Walachiae” Romul Cândea: i. m. 66–67.

³ Vajjon nem ebből az Estánfalvából lett Stánfalva, Stanești, és valószínűleg tartom, hiszen a hely is megegyezik Stanest helyével.

⁴ Erdélyi Irodalmi Szemle, 1927. 1. sz. 62. és a köv. 11.

⁵ Anner Károly: i. m. 44. l.

ről emlékezik, meg. Megemlíti, hogy több plébánia van mint pap. A katolikus lelkek száma meghaladja a 8000-ret, kik mindannyian magyarok.¹

Péterffy Károly, Patai András és *Szegedi György* jezsuiták, akik Mavrocordat Miklós fejedelem hívására Moldva történelmének megírása céljából mentek Moldvába, a következő községeket jegyezték fel anélkül, hogy a lélekszámot is feltüntették volna: *Grozești, Trotus, Szófalva, Faraoni, Calugara, Trebes, Bacău, Sabaoani, Tețcan, Rachiteni, Agindeni, Tamașeni, Cotnari, Iassi, Stanceni, Huși, Csöböröcsök, Akkerman, Galați, Barlad, Baia, Neamți, Focșani, Adjud, Esperez*.²

A madéfalvi veszedelem után a börtönéből Moldvába szökő Zöld Péter, volt csíkszentléleki pap látja el az itteni katolikus magyarok lelki szükségleteit s útjában a dnyeszterparti Csöböröcsöke is eljut. Zöld – bűnbocsánatot nyerve – hazatér s a moldvai magyarok életéről Batthyány Ignác erdélyi püspöknek részletes jelentésben számol be: kilenc plébániát, hatvanhét falut említ, amelyekben 10–12.000 magyar lakik³.

Martinotti József misszió prefektus 1779 május 29-én kelt levelében 12 plébániáról és 15.000 katolikusról emlékezik meg⁴.

A Román Akadémia 1911–12. évi évkönyvében *N. Docan* akadémiai tag a bécsi hadilevéltárban található térképanyagról értekezik⁵. Az 1787–1791-es háborúkkal kapcsolatosan az osztrák csapatok által megszállott öt moldvai vármegye térképét említi s ez a megszállott öt moldvai vármegye éppen az a terület, melyen csángómagyarjaink legnagyobb része él. A térképet vaskos kötetekben őrzött leírás magyarázza. Minden falunak, lakott helynek megadja: nevét, házainak számát, hadviselésre alkalmas férfiaknak számát, fogatok–lovak–ökrök mennyiségét; meghatározza a helység földrajzi fekvését, erdeit, rétjeit, vizeit és épületeit. Nevezett területen 33.466 házat, 36.352 férfit; 7053 befogásra alkalmas lovat és 40.852 ökröt talál A feltűnően gyakori „*bejenari*” nevű helységekben bujdosó magyarok élhetnek. A bécsi állami levéltár is őriz egy igen érdekes rövid tájékoztatót⁶. Ez a 40 oldalas leírás húsz fejezetre oszlik s Moldva fekvése, határai, éghajlata, felülete, vizei, felosztása, más tartományokkal, országokkal való közlekedése után a lakosság számát és jellemét így írja le: „Moldva egész lakossága nincs összesen 300.000 lélek, de ennek fele sem

¹ Iorga: Studii și Documente, I–II 104. l.

² Ungarisches Magazin, III. 91. l.

³ Veszely, Imets és Kováts: Utazás Moldva-Oláhhonban. Mvhely, 1870. 62–63. l.

⁴ V. ö. Domokos P. Péter: A moldvai magyarság. Kvár. 1934. 67.

⁵ Memoriu despre lucrările cartografice la Răsboiul din 1787–1791. N Docan. Analele Academiei Române, Seria II. Tom. XXXIV. 1911–12. 1239–1360 (Egyébként l. Wien, Kriegsarchiv. Topograpische Beschreibung der im Jahre 1788 und 1789 von der K., u. K. Armee in Besitz genomene fünf Moldauischen Bezirken. I–II. Band.)

⁶ Wien, Staatsarchiv. Correspondenceur mit Moldau und Walachei 1782. Fol. 1–41. „Kurze Nachrichten von dem gegenwärtigen Zustand der Moldau” von Bongard.

igazi moldvai. A fennmaradó rész a bukovinai Hotin és Soroka megyéken átjött lengyelországi és ukrainai oroszok, különösen Bákó és Nemece megyékbe Erdélyből bevándorolt magyarok, törökök, Lapusna és Jași táján élő görögök, végül örmény-cigány és zsidókból áll, akik az egész országban szétszórta élnek. Míg az általános szabad szellem, középszerű józanság kissé testiség felé hajlás nem sok jót sejtet, addig más oldalról irigység, gőg, dicsvágy, búskomorság, tudatlanság, fősვნყség, restség és minden más bűn jellemzi őket, s ezekben sajátságosan mind egyformák”.

AZ UTOLSÓ NYOLCVAN ÉV

A vizsgálódást *Antonius de Stefano* moldvai katolikus püspök által 1851-ben kiadott „Schematismus S. Missionis Romano-Catholicae, in Principatu Moldaviae” c. kimutatás bemutatásával kezdjük meg. A kimutatás az 1851-ből való Julián-naptár mellékleteként jelent meg, amelyben ezen kívül a 81–109. lapon a moldvai püspökség latinnyelvű történetét, a püspökök időrendi felsorolását, a feltámadási, szertartást, június 27-re Szent László magyar királyért és november 5-ére Szent Imre hercegért mondandó imádságokat tartalmazza. A sematizmus 22 plébániát és 186 filiát, összesen 208 helységet sorol fel. Jelzi a plébániákon használatos nyelvet is. E szerint 22 plébánia közül 16 ban magyarul beszélnek. Kitűnik, hogy *Dzsidafalván, Bákóban, Borgovánban, Buteán, Kalugarban, Klézsén, Forrófalván, Gorzafalván, Halasfalván, Prezesten, Szabófalván, Pusztinában, Tatroson, Bogdánfalván* és *Válében* hivatalosan magyarul beszélnek és hogy a *gajcsánai szőlőhegyi* és *pusztinai* templomok Szent István magyar király és a *visántai* templom Szent László magyar király tiszteletére épült¹.

A következő sematizmusunk 1855-ből való, de ez már a lélekszámot nem tünteti fel, csak annyit jelez, hogy 25 plébánia, 58 pap, 80 templom és 10 kápolna van az egyházmegye területén. Megnevezi az egyes templomok védőszentjét, a templomépítés idejét és hogy mióta van a plébániáknak anyakönyvük. A könyvecske 105. lapján püspöki rendelet kötelezi a kántorokat, hogy a szabófalvi kántoriskolát két éven át hallgassák és vizsgálazzanak, állást csak sikeres vizsga után foglalhatnak el.

Az 1874-ből való sematizmus adatait az 1851-es sematizmus adatai mellé állítva itt közlöm:

¹ A XIX. század elején a Jași-i püspök magyarnyelvű körleveleket küldött a papokhoz. Ilyeneket még Kárpáti Grácián szabófalvi pap látott néhány parokia levéltárában 1906-ban. A klézsei népiskolában a hittant magyarul tanították abból a néhány oldalas kis füzetből, mely a latin és magyar betűk tanítására is szolgált. Foglalatja néhány magyar és latin szó és mondat, valamint a szokásos imák magyar és latin szövege. A magyar olvasás tanítására szolgáló kis füzet nem Magyarországból került a csángók kezébe, hanem a Jași-i román katolikus püspök jóváhagyásával adták ki 1841-ben, a püspökség székhelyén: Jași-ban.

Sorszám	Plébánia		Schematismus 1851			Schematismus 1875		
	Hivatalos neve	Közhaszná- lati neve	Használt nyelv	Filiák száma	Lélek- szám	Használt nyelv	Filiák száma	Lélek- szám
1	Adiudeni	Dsidafalva	magyar román	9	1819	magyar román	2	1932
2	Bacău	Bákó	magyar román német	8	1039	magyar román német	14	2654
3	Bărgăoani Talpa	Bargován	magyar román német	11	1392	magyar román német	9	1225
4	Botoșani	Botosán	lengyel német román	17	620	lengyel német román	1	960
5	Burianești	Burjánfalva	–	–	–	–	–	1100
6	Butea Miclăușeni	Butea	magyar román	4	2188	román	3	2319
7	Călugăra	Lujzi Kalugar	magyar román	9	2750	magyar román	5	2320
8	Cleja	Klézsza	magyar német	12	3103	magyar román	8	2829
9	Dărmănești	Dormán- falva	–	–	–	magyar román	31	2301
10	Fărăoani	Forrófalva	magyar német	1	2812	magyar román	1	3000
11	Focșani	Foksán	magyar román német	9	817	magyar román német	6	1126
12	Galați	Galac	román német olasz görög gall	–	352	német román olasz lengyel	–	2060
13	Gheriești	Gyéres	–	–	–	magyar román	3	2280
14	Grozești	Gorzafalva	magyar román	13	3004	magyar	24	2982
15	Hălăucești	Halászfalva	magyar román német	12	3107	román	5	2684
16	Horlești	Horlest	román	5	556	román	9	857
17	Huși	Husz	román	6	2098	román	2	2482
18	Ismail	Ismail	–	–	–	lengyel olasz német	4	97

Sorszám	Plébánia		Schematismus 1851			Schematismus 1875		
	Hivatalos neve	Közhaszná- lati neve	Használt nyelv	Filiák száma	Lélek szám	Használt nyelv	Filiák száma	Lélek- szám
19	Jaş	Jász- vásárhely	német lengyel román	–	2100	német román gall olasz	3	4795
20	Oţeleni	Acélfalva	–	–	–	magyar román	6	1345
21	Paşcani	Paskán	–	–	–	–	–	–
22	Prăjeşti	Prezest	magyar román	10	2627	magyar román	6	2675
23	Pustina	Pusztina	magyar román	25	2940	magyar román	19	2682
24	Răchiteni	Rekitén	–	–	–	–	–	–
25	Sabaoani	Szabófalva	magyar román német	6	3395	magyar román német lengyel	4	3607
26	Tămăşeni	Tamásfalva	román	2	2128	magyar román	4	1972
27	Trotuş	Tatros	magyar román	13	1713	magyar román	8	1639
28	Valea-seacă	Bogdánfalva	magyar román	2	1830	magyar román	2	2129
29	Văleni	Valén	magyar román	12	3362	magyar román	6	2757
			186 45752			185 58809		
			22 plébánia			27 plébánia		
			16 magyar nyelvű			18 magyar nyelvű		

1875. évi sematizmus adataiból látni lehet hogy 27 plébánia és 185 filia, összesen: 213 helységben 58.809 lélek él és hogy a 27 plébániából 18-ban magyarul beszélnek.

A későbbi sematizmusokban a plébániák nyelve már nincsen feltüntetve. A magyar anyanyelvű katolikusok számát a hivatalos népszámlálás adatai közt sem találjuk fel. A XIX. század végén mégis van egy munka, mely a nyelv és származás kérdését némileg megvilágítja. Ezek az adatok a magyar irodalomban jórészt ismeretlenek és ránk nézve oly nagy fontosságúak, hogy szükségesnek tartom közölni azok szószerinti magyar fordítását. Az adatokat a „Románia Földrajzi Nagy Szótára” c. műből veszem, amelyet *G. J. Lahovari*, az Orsz. Román Földrajzi Társaság vezetőtitkára, *C. J. Brătianu*, a román hadsereg földrajzi intézetének igazgatója, és *Grigore G. Tocilescu* akadémiai tag, egyetemi tanár 1898-ban Bukarestben szerkesztettek¹.

¹ Marele Dicţionar Geografic al României I–V. Bucureşti, 1898.

„Bakó vármegye lakói legnagyobb részben románok, de találunk a földműves nép között régi kolóniákat is, melyek magyar eredetűek és megőrizték mai napig nyelvüket és katolikus vallásukat. Megtartották ethnikai karakterüket olyan mértékben, hogy vannak egész falvak csángó családokkal, ahol nem tudnak egyetlen szót sem románul, mint pl. Forróvalva, Klézsa, stb.

A magyar telepeseket két ágra oszthatjuk: először csángómagyarok, akik a legrégebb időktől, a moldvai vajdaság megalapítása előtt már a Szeret völgyében laktak, annak jobb partján és lakott területük Lespeztől egészen a legdélibb pontig, Răcăciuniig tart. A katolikus vallás híveinek száma ebben a megyében 32.463 hívő, sokkal több, mint akármelyik más megyéjében az országnak. Ez a vallás (róm. kat.) 25.914 lélekkel 80 községben van elterjedve.

Adjud: A község lakossága nemzetiség szerint: 1385 román, 10 görög, 16 bulgár, 75 magyar, 665 különféle nemetiségű; vallás szerint 1414 ortodox, 109 protestáns stb. *Movila Agiudja:* a magyar Egyedhalmának felel meg¹.

Agiudeni: Román-megyei nagyközség. Lakossága 249 családfő, azaz 885 lélek, akik közül 2 tud írni-olvasni. 255 házuk van. Ebből 175 családfő 563 lélekkel magyar. Van egy katolikus kőtemplom, amelyet 1881-ben építettek és ma is jó állapotban tartanak.

Ardeoani: Bakó-megyei nagyközség. Népesége nemzetiség szerint: 933 román. 4 bulgár, 36 magyar, stb.

Bacău: Az itt lakó csángók közül néhány beszéli, hogy a régi feljegyzések szerint lett volna egy Calugeri Bakó nevű csángómagyar, aki a várost építeni kezdte és akiről a várost elnevezték. A Moldvában lakó katolikusoknak püspökük Bakó városában lakott. Népesége nemzetiség szerint így oszlik meg: 5110 román, 6122 zsidó, 560 német, 435 magyar stb. Vallás szerint: 5170 ortodox, 6122 zsidó, 1133 katolikus stb.

Bahna: Bogdanesti község faluja Bakó megyében. 56 családfő 258 lélekkel kik közül 229 magyar és 59 román,

Bălusești: Roman-megyei nagyközség. 255 családfő 1098 lélekkel, kik közül 25 tud írni-olvasni. A község lakossága románokból és magyarokból tevődik össze. A magyaroknak 107 családjuk van 470 lélekkel. A községet *Boerestek* is hívják.

Bargaoani: Neamț megyei nagyközség. 2405 lakója van, akik közül 156 magyar. Van egy katolikus templom is helyi pap nélkül.

Berendesi: Roman-megyei falu, 1606. május 12-én Movila Jeremiás Szabó-falvával együtt a Secul-i kolostornak ajándékozta. A községet csak magyarok látták, akik a község megszűnésekor Szabófalvára költöztek át.

Berzunul: Bakó-megyei nagyközség. Nemzetiség szerint: 1881 román, 1 görög, 248 magyar stb.

Bogata: Bakó-megyei falu. Van egy katolikus temploma, melyet a lakosok 1885-ben építettek, A családfők száma: 57: 220 lélekkel.

Bogdana: Bakó-megyei nagyközség. Van 6 temploma, 4 ortodox és 2 katolikus, melyek közül az egyik *Gutinásban*, a másik *Valea-Seacan* vsn és a gorzalfalvi paphoz tartozik. A népesség nemzetiség szerint: 1748 román. 245 magyar.

Bogdănești: Bakó-megyei nagyközség a tatrosi járásban, A falut *Bahna* (Bahána), *Pirgarest* (Szöllőhegy), *Nicorest* (Szitás) és *Satul Nou* (Újfalu) falvacskák alkotják. Négy temploma közül egy ortodox Bogdanești faluban s a többi 3 katolikus egyenként Diószegen, Szöllőhegyen és Ujfaluban van. A népesség 2786 lelket tesz ki, kik közül 2684 román és 101 magyar⁸.

Bogdanesti: Bakó-megyei nagyközség a szereti járásban. Három temploma közül kettő ortodox és egy katolikus *Alsóbogdanesten*. Lélekszáma: 726, akik közül 576 román és 142 magyar.

¹ „In oppido nostro Egyed-halma computavit” etc Tab. Sax. No. 67. Sibiu.

² Ez a beállítás a valóságnak nem felel meg, mert Bahánában az előbb említett 229 magyart, Pirgaresten (Szöllőhegy) 534 nagyobb részt magyart, Nicoresten (Szitás) 135 magyart és Satul-Nouban (Ujfalu) 202 magyar lelket említ meg a könyv későbbi helyein.

Borzești: Bákó-megyei falu. Két temploma van, melyek közül az egyiket Nagy István vajda 1493-ban átépítette, s a másik katolikus templom Borzesten van¹.

Breaza: Román-megyei falu Lakossága: 12 család 76 lélekkel ezek közül 19 magyar.

Brusturoasa: Bákó megyei nagyközség 5 faluból áll; *Palánka*, *Csügés*, *Csobános*, *Brusturoasa* és *Beleghet*. A községben 5 ortodox templom és Csögés faluban egy katolikus templom van. Nemzetiség szerint: 4023 román, 378 magyar, stb.

Butea: Roman-megyei falu. 1744 lakósa közül 20 tud írni-olvasni, 368 család 1472 lelke mind magyar.

Călugăreni: Roman-megyei falu 286 lélekkel, akik kivétel nélkül mind magyarok.

Capota: Bákó-megyei falu. 60 családfő 168 tagjával él a faluban, kik közül 75 magyar.

Petris: Bákó megyei falu. Két temploma van: egy ortodox és egy katolikus 342 lélekkel.

Ciocani (Csík): Bákó-megyei faluban 1704-ben épült katolikus templom van, 43 családfő, 130 lélek.

Cleja (Klézsa) Bákó-megyei nagyközség. A község lakossága 606 családfő, 2529 családtaggal, akik közül 51 román és 2379 magyar.

Comanești (Kománfalva): Bákó-megyei nagyközség. Öt ortodox és egy katolikus temploma van, 3486 lélek közül 3225 román és 260 magyar.

Corhana: Roman-megyei falu. 216 lakósa közül 60 család, vagyis 140 lélek magyar.

Corni-Unguri: *Jepureni* falcsmegyei község közepén lévő falu 783 lélekkel, akik magyar eredetűek és katolikus vallásúak.

Cotnari: Jași-megyei nagyközség, melynek lakossága 744 család, 2698 lélekkel, akik részben románok és részben magyarok.

David: Roman-megyei falu, 34 család 135 lélekkel. Ez a népesség kivétel nélkül magyarokból áll, akiknek fatemplomuk van. A falut régebben *Scheianak* hívták

Damianești (Deménfalva): Roman-megyei nagyközség 1233 lélekkel, kiknek nagy része román, de ahol 78 magyar család 299 lélekkel is él.

Dormanesti (Dormánfalva): Bákó-megyei nagyközség. 918 család van 3968 lélekkel, akik nemzetiség szerint 3747 románra és 215 magyarra oszlanak.

Doljești: Román-megyei nagyközség 2769 lélekkel. A népességnek több mint fele magyar.

Fărăoani (Forrófalva): Bákó-megyei nagyközség 369 család 1508 lélekből, 36 román és 1443 magyar.

Fărcașani (Farkasfalva): Roman-megyei falu. A község lakossága kizárólag magyarokból áll, akiknek száma 120 családban 480 lélek.

Fântânele: Jași-megye *Șipote* nevű falujának nyugati részén létesült falu, amelyet 1879-ben építettek telepések részére. 157 család 750 lelke részben román, részben magyar. Van katolikus templomuk is.

Fundul Răcăciuni (Külsőrekecsin): Bákó-megyei nagyközség 1066 lélekkel, akik közül 32 román és 1004 magyar.

Galbeni (Trunk): Bákó-megyei falu katolikus templommal. 124 családfő, 379 családtag².

Ghiraești (Gyéres): Román-megyei nagyközség. 1756 lélek népesség közül 280 család magyar. Ez a község *Tejcani-Kickófalva*, *Jugán* és *Bertest* falukból van összetéve, melyek egyetlen katolikus parochiát alkotnak Gyéres központtal, ahol a papjuk is lakik 1756-ban *Biraești-Birófalvának* hívták.

Gârleni (Gerlén): Bákó megyei nagyközség 1731 lélekkel, akik közül 890 román és 814 magyar.

¹ Ez a „más” templom katolikus és magyar; Borzest lakóinak jórésze ma is magyar.

² A község színmagyar.

Grozești (Gorzafalva): Bákó-megyei nagyközség, melynek 3288 lakója közül 1660 román és 1538 magyar.

Gutinaș: Bákó-megyei falu, melynek 100 családjában 320 lélek él¹.

Hălăucești (Halászfalva): Román-megyei nagyközségnek 625 családjában 2178 lélek van. Ez a lakosság 400 család, 1500 lélek magyar katolikusból áll.

Horlești: Jași-megyei falu, melynek 262 lelke elrománosított magyar, katolikus vallással.

Huși: Falcs-megyei város. Huși-ban 12.660 lelket találunk, akik közül 7836 ortodox és 1838 katolikus. A pápista magyarok ma más nyelvet nem értenek csak románt, amelyen prédikálnak is nekik papjaik.

Jepureni: Falcs-megyei nagyközség, melynek 2095 lakója van. A lakosság részben román, részben magyar.

Jugani: Roman-megyei falu. 582 lélek közül 400 magyar.

Lespezi (Lécped): Bákó-megyei falu 881 lélek közül 137 román, 679 magyar.

Liuzi Călugera (Lujzi-Kalugar): Bákó-megyei nagyközség. Népségének 1878 lelke közül 76 román, 1802 magyar.

Margineni-Unguri: Bákó-megyei falu, melynek 631 lelke kivétel nélkül mind magyar.

Mogoșești (Magosfalva): Román-megyei nagyközség. 526 családjában 1797 lélek van, ezek közül 200 család magyar.

Nadișa (Nádas): Bákó-megyei nagyközség, Népsége 2039 lélek. 1791 román, 241 magyar, stb.

Nicorești (Szitás): Bákó-megyei falu 29 családjában 135 lélek van³.

Osebiți: Bákó-megyei falu, 175 családban 592 lélek, kik mind magyarok.

Osebiți Mărgineni: Bákó-megyei nagyközség. 227 családjában 872 lélek él, kik közül 452 román, 372 magyar, stb.

Pildești (Keldest): Román-megyei nagyközség. A község lakosságának többsége magyar. 220 családban 803 lélek.

Pargarești vagy *Tisești* (Szőlőhegy): Bákó-megyei falu 534 lélekkel, kiknek többsége magyar.

Ploscuțeni: Tecuci-megyei nagyközség. 245 családjában 900 lélek van. A lakosság magyar; katolikus temploma is van.

Poiana Uzului: Bákó megyei falu. Népsége 127 lélek, akik csaknem mind székelyek (magyarok).

Poiana lui Jurascu: Roman megyei nagyközség. 238 családjában 924 lélek él, kik közül 432 lakós magyar,

Prăjăști Unguri vagy *Prăjăști Catolici*: 1200 lelket számláló népséggel és katolikus templommal.

Pustiana (Pusztina): Bákó-megyei falu. Népsége 762 lélek, kiknek többsége magyar.

Rachiteni (Rekettyés): Roman megyei falu. 380 lélek lakossága kizárólag magyar.

Răducaneni: Falcs-megyei nagyközség 411 családdal 1864 lélekkel A község 1836-ban létesült magyar telepesekből.

Román vármegye. Ebben a megyében 30 katolikus templom 8 plébánia alá tartozik, akiknek lelki vezetését egyenesen a Jași-i püspökség intézi.

Román város: 1571-ben a pápai nuncius azt látja, hogy ennek a városnak és vármegyének magyarjai, akiket a Husz-féle eretnekség megméltelyezett, visszatértek a katolikus vallásra.

Satul-Nou (Ujfalu): Bákó-megyei falu. 833 lélek, kiknek többsége magyar.

Satul-Nou (Ujfalu): Bákó-megyei falu. 202 lélek, akik kizárólag magyarok.

Sabaoani (Szabófalva); Román-megyei nagyközség. 2462 lélek, kiknek többsége magyar.

¹ Magyar község.

² Szitás tiszta magyar falu.

Tejcani (Kickófalva): Román-megyei falu. Népességének többsége magyar, 251 lakója van.

Tuta (Diószeg) Bákó megyei falu 311 magyar lélekkel.

Ungureni: Tekuci-megyei falu. 750 lélek él benne. A falu régisége a XVI. évszázadig vezethető vissza. A falut már akkor magyarok lakták, akiket Dabija Voda telepített le feleségének, Dalinának ajándékképen.

Valea Mare (Nagyptak): Bákó-megyei nagyközség, melynek 1563 lakója van; két katolikus temploma és egy iskolája¹.

Valea Seaca (Bogdánfalva): Bákó megyei nagyközség. 2839 lelket számlál, négy temploma van, melyek közül három a katolikus³.

Vladnicul (Lábnik): Bákó megyei falu. 480 lakója van. Katolikus templomát 1854-ben Vidrascu Pascal építtette³.

A történelem hiteles adatsora az írókkal egyértelműleg Moldva alapítása előtti időtől a mai napig moldvai katolikus magyarokról, moldvai magyar életről tesz tanubizonytságot. Voltak, vannak és lesznek magyarok, amíg élet lesz Moldvában. A moldvai csángómagyarok, ha még olyan elhagyatottak, elmaradottak, megvetettek is, a mi testvéreink. Szervesen beletartoznak ők a magyar egységbe. Erkölcsi kötelességünk aprólékosan megismerni őket és minden életmegnyilvánulásukat fokozott figyelemmel kísérni. A mult történelmi adatsora a felen névsor-, fénykép- és dallamanyagával ügyüket süppedő talajról, ködös látóhatárról nyári napfényben fürdő szilárd talajra hozta, csak a szerető testvér feltűző és mindent észrevező gondja hiányzik.

DOMOKOS PÁL PÉTER

¹ Valea Mare-Nagyptak a legtisztább magyar faluk egyike. Forrásunk bár nem jelzi a magyar származást, de a két katolikus templom kizárólagos léte sejteti.

² Színmagyar község Bogdánfalva népe mai napig is.

³ Színmagyar község Lábnik néven mai napig is.

EGYKE HELYETT KIVÁNDORLÁS

A magyarországi új társadalomkutató nemzedék megállapította a magyar nemzet antropológiai pusztulását, s – ennek főokaként az egykét jelölik meg, illetve a biológiai tényezők hirtelen való elerőtlenedését. Szerintük a biológiai tényezőknek nagy mértékben való erővesztettsége a többi népközösségi tényezőknek is lassú sorvadását vonhatja maga után; már pedig, ha a népközösségi tényezők pusztulásnak indulnak, akkor világosan és természetszerűen következik a szociológiai tétel: az alap megbomlásával halálra vannak ítélve az összes nemzeti tényezők, illetve az egész nemzeti életközösség.

Az egyke okát társadalmunk kutatói szociális okokra vezetik vissza: a történelem folyamán helytelenül véghezvitt jobbágyfelszabadítás, a birtokmegosztás, stb. Az okok természetesen tájanként változnak. Egyet azonban leszögezhetünk és teljes joggal megállapíthatunk, mert a rész-okokból is csak ezt következtethetjük a magyar táj minden sarkában: *az egykének végső oka a földhiány.*

Kutatásaink területén¹ nem fordul elő egykézés. A nép előtt ismeretlen fogalom. *Itt az egykét egy szükségyszerűségében magát igazolni látszó, de eredményében, ha nem is ugyanazt a pusztulást jelentő, mégis alattomos erőbomlasztást végző folyamat: kivándorlás helyettesíti.*

A dunántúli Ormánság gondoskodik jelőre arról, hogy a családi birtok ne aprózódjék szét a családtagok között; ösztönös, de az erkölcsi igazolást kizáró módszerével hathatósan biztosítja a családtagok kettős, esetleg hármas (egy gyermek) létszámát. *Ez a föld tiltó parancsa a paraszt kozmikus ösztönén keresztül.* A háromszéki egységterületen a székelységnek a társadalmi bajokkal szembeni ösztönös reakciója egy pillanattal később történik s itt nem előzetesen gondoskodnak a családi birtoknak lehetőleg olyan épségben való tartásáról, hogy az a megélhetést viszonylagosan biztosítsa, hanem – utólag. Az erkölcsi bomlás nem következik be, mint a Dunántúlon: a magzat megszületik, sőt a család hamarosan hét-tíz tagura szaporodik. A biológiai pusztulás csak ezután jelentkezik: egy *természetes és egy reakciós* formában. Előbbi: a családtagok hirtelen felszaporodásának és ezzel szemben a családi birtok életfentartó erejének csökkenésével beálló *gyermekhalandóság*. Utóbbi s a családi birtok *minimális megosztása a családtagok között és így, mivel az életfentartást nem biztosítja a föld, jelentkezik a kivándorlási folyamat Jelenség:*

---

¹ Háromszék megye északnyugati sarka: tizenkilenc székel falu.

a növekvő családdal szemben a családi birtok fogyó életfenntartó ereje. Eredmény: növekvő családi nyomor – fogyó családi létszám; növekvő falunyomor – fogyó falulélekszám. A családi nyomor egészségtelen lakásviszonyokat és rosszutápláltságot jelent. Ez a két tényező pedig a gyermekhalandóság okozója. Azok pedig, akik életben maradnak, ösztönösen kitörnek a családi nyomor fojtó gyűrűjéből: ha a mellékkereseti lehetőség sem biztató, megindulnak Erdély és az Ókirályság városnegyedei felé.

Bizonyágtételül álljon itt egy felsőháromszékmegyei község népmozgalmi adataira.

A falu neve: Torja. Lakosságának száma a legutóbbi népszámlálás adatai szerint: 4339 lélekszám. A birtokosok legnagyobb része törpebirtokos (4–5 holdas gazda), akik életfenntartásukat a kevés jövedelmet hozó föld mellett mellékkeresettel biztosítják (erdőkitermelés).

Ha összevetjük a lakosság számát a birtokmennyiséggel (egy emberre másfélholdnyi földterület sem jut egészen) és tekintetbe vesszük a többgyermekes családok meglehetősen nagy számát és a születések állandóan emelkedő irányát, nagyon meggondolkoztató eredményeket kapunk.

A torjai családok osztályozása az élő gyermekek száma után

A házasság tartama	Az élve született gyermekek száma														A családok száma
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
0–5	30	41	25	5	3	2	1	–	–	–	–	–	–	–	71
6–10	20	29	35	40	15	12	10	3	2	2	1	–	–	–	169
11–15	8	17	20	31	28	21	19	12	9	9	3	1	–	–	178
16–20	3	5	10	12	12	15	20	20	12	3	2	2	–	–	116
21–26	2	2	9	8	7	11	16	21	17	13	6	4	–	–	115
26-on felül	5	3	12	17	26	13	31	36	23	21	29	13	12	5	246
Összesen	68	97	111	113	91	74	97	92	63	48	41	20	12	5	895

A táblázat igazolja a torjai többgyermekes családok nagy számát. Érdekes az is, hogy a többgyermekes családok éppen a nap-számos és földnélküli rétegekben fordulnak elő:

**Az élve született gyermekek száma Torján
a családi vagyonhoz viszonyítva**

Vagyon	A házasság tartama	A SZÜLETETT GYERMEKEK SZÁMA													
		0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
0–1 hold	20 felül	10	3	8	7	9	12	17	16	13	7	6	7	3	1
	20 alul	11	13	9	5	19	20	16	13	9	3	2	1	–	–
1–10 hold	20 felül	13	10	26	20	17	20	21	16	12	12	5	3	1	2
	20 alul	9	13	29	21	15	13	22	11	11	13	9	6	2	2
10 h felül	20 felül	7	10	11	9	6	7	5	10	5	4	1	–	–	–
	20 alul	5	9	7	7	6	5	4	8	2	2				

Az életképes családok nagy száma a természetes szaporulat növekvő számsorát indokolja:

ÉV	Születések	Halálosetek	Természetes szaporulat
	abszolút száma		
1928	46	38	8
1929	52	43	9
1930	49	37	12
1931	55	40	15
1932	47	35	12
1933	60	45	15
1934	63	46	17
1935	65	49	16
1936	63	43	20
1937	66	45	21
1928–1937	566	421	145

A népszaporulat állandó növekvése és a birtokmegosztás fordított arányban áll. Ennek következtében „népfölösleg” áll be, mely természet-szerűen utakat keres magának más földrajzi területek felé. A kivándorlások dinamikájának erővonalai főképp az Ókirályság városai (Bukarest, Galac, Braila, Konstanca) és Transylvánia ipari központjai felé irányulnak (Brassó, Segesvár, Medgyes, Kolozsvár).

**A kivándoroltak száma Torján
az utolsó tíz esztendő alatt (1927–1937)**

ÉLETKOR	1927–1933	1933–1937	1927–1933	1933–1937	Összesen
	FÉRFI		NŐ		
0–15	–	2	1	–	3
16–20	1	7	–	5	13
21–25	2	9	1	2	14
26–30	3	22	4	14	43
31–40	2	28	3	15	48
41–50	3	21	2	12	38
51–60	4	14	1	9	28
60-on felül	1	2	–	1	4
Összesen	16	105	12	58	191

A táblázatból láthatjuk, hogy a kivándorlók nagyobb része 26–30, 31–40 év között van, tehát javakorabeli, kereső férfiak. A táblázat azt is mutatja, hogy az utolsó négy évtől a kivándorlók száma feltűnően növekvő irányu. S ha sorsukat kutatjuk, megállapíthatjuk, hogy a kivándorlók többsége szolgai, munkás sorsra jut s tekintélyes tömegük nemzetiségi és erkölcsi szempontból is veszélyben forog.

A kivándoroltak sorsa (1927–1937)

FOGLALKOZÁS	Háromszék- megye		Transyl- vania		Ó- királyság	
	Férfi	Nő	Férfi	Nő	Férfi	Nő
Földműves	12	16	5	7	–	–
Szolga, munkás	3	2	17	8	67	35
Szab. foglalkozásu	2	1	2	–	9	4
Más	–	–	–	–	7	3
Összesen	17	19	24	15	83	42

Fontos a kivándorlási rajok erővonalainak felmérése felől gondolkozni, hiszen az ókirályságbeli magyar települések maholnap nemzetpolitikai tényezőkké válnak. Németh László jut önkéntelenül is eszünkben s ha a kivándorolt magyarság missziót vállal, nagy munkát végzett – különben elpusztul. S e misszióvállalásának egyelőre semmi jele se mutatkozik; így a kivándorlás, ha nem is hoz antropológiai pusztulást, mégis a nemzet betegségét súlyosbítja.

M E T A M O R P H O S I S T R A N S Y L V A N I A E

MÁRTON ÁRON

Püspöki kinevezését Erdély magyarsága osztatlan örömmel fogadta. Tiszta és nemes egyéniségének varázsa Erdélyt már régóta megfogta, a személye iránt megnyilvánuló szeretet, nagyrabecsülés és bizalom nemcsak a katolikus társadalomban, hanem a másfelekezetűek között is kivételes valóság. Töredékekre bomlott, közéleti bünnöktől fertőzött s a közösségi szellemnek hijával való társadalmunkban ma senki sincs oly egyetemes elismerés és tisztelet birtokában, mint ő. Láttuk mindazt, amit a katolikus főiskolások prézeseként, a R. K. Népszövetség igazgatójaként, a kolozsvári Szent Mihály-egyházközség helyettes, majd választott plébánosaként, majd a gyulafehérvári Egyházmegye apostoli kormányzójaként az elmúlt hat esztendő alatt cselekedett, – munkakörét mind tágítva, a felelős kezdemények sorát mind bővítve, az elért erkölcsi, szellemi és anyagi természetű eredményeket mind sokasítva. Tanuskodunk: egy nemzeteket nevelt fel s olyan környezetet teremtett magának, mely a szó kötelező erejében hisz s irtózik a pusztá üres visszhangjától.

Egész Erdély emlékezetében maradnak azok a szavak, amelyek a még apostoli kormányzó *Márton Aron* ajkáról az Egyházmegyei Tanács közgyűlésén nemrég elhangzottak és amelyek legteljesebben kifejezik egyéniségét, életfelfogását,

azt, ami miatt oly közel érezzük őt magunkhoz: „Vannak adottságok, amikkel számolni kell, az elvégzésre váró feladatoknak vannak természetes belső és külső korlátai, az igények kielégítésének és a különböző tevékenységeknek olykor fel kell osztódnia térben és időben, egyszer a dolgok természete, máskor külső kényszerítő okok következtében, de azoktól, akik az ügyek felelős vitelével bíznak meg, nem várhatja senki azt, hogy a közösség érdekét részletkérdéssé aprózzák szét, a helyi vagy egyéni megfontolásokat a magasabb szempont fölé emeljék, vagy a személyt jótékonsági alapon az intézmény kárára előnyben részesítsék. *Ákár személyt, akár tárgyi kérdés kerüljön megoldásra, egyetlen szempont lehet irányadó, hogy hol van a legjobb munkaerő és melyik a legáltalóbb megoldási forma*”.

A felelősségnek ezt a hangját, nincs Erdélyben sorsunkért aggódó férfi, ki ne hallaná ujjongó örömmel. Nem számít az, hogy csak egy testület, az Egyházmegyei Tanács számára hangzottak el e mondatok, néha kiszélesül a tér, s visszhangzik az egyetemes lélekben is az, amit csak kevesen hallottak. A magunk életében is vártuk a pillanatot, amikor időszerűvé lesz erőteljesen felszólalni az önös szándék, a helytelen társadalomszemlélet és az ezekből táplálkozó, mind

többször csalódást okozó lelki magatartás ellen. „A mi ügyünket nem lehet immel-ámmal szolgálni, – mondta Márton Áron, – többé-kevésbé sikerült elhelyezkedési alkalomnak tekinteni. *Mi napszamosokkal nem érhetjük be, nekünk a legjelentéktelenebb helyen is apostolokra van szükségünk.* Olyan erőkre, akik saját foglalkozásukban kiválóak, szorosan vett kötelességüket nemcsak lelkiismeretesen, hanem lelkesedéssel végzik, a rájuk bízott szellemi, és erkölcsi javaknak fáradhatatlan sáfárai és emellett még *készek működésük terét kitágítani,* akarnak és tudnak munkát lelkesedésből, a nagy ügyek szeretetével vállalni”.

Ez a mások számára adott program az új püspök saját életprogramja, s e szavaknak programmá kell válniok az erdélyi magyarság minden csoportjának s minden vezető és közemberének életében is.

Lehet-e nagyobb öröm számunkra, mint a legfelelősebb posztón látni azt a *Márton Áront*, ki a maga tiszta egyéniségével, az ősi Csíkből hozott kemény hitével, szellemi és erkölcsi magatartásával példája az új magyar szellemnek s munkálója egy új erdélyi magyar életnek. Hisszük és tudjuk, hogy ebben a munkájában maga mellett fogja találni Erdély egész új magyar nemzedékét.

IDŐSZERŰ KÉRDÉSEK

Az utóbbi hetek legnagyobb politikai eseménye a *Nemzeti Újjászületés Frontjának* engedélyezése és megalakulása volt. A végrehajtási utasítás hiánya miatt a szűkszavú törvényre és rövid indokolására vagyunk utalva, mikor lemérni igyekszünk a változást, melyet az egypárt-rendszerre való áttérés jelent. Az indokolás utal arra, hogy a román nemzeti erőnek egyesítése volt a cél az *egyetlen* politikai pártban, melynek egyedül áll majd jogában bármiféle választásokon listákat letenni, képviselőket jelölni, tehát a politikai jogok gyakorlása csak a Fronton keresztül történhetik.

A kisebbségeket ez a rendelkezés igen nehéz helyzet elé állította. Maga a kormányzat is bizonyára érzi, hogy a román nemzet újjászületését célzó mozgalomban a faji vonás természetszerűleg meghatározó jellegű, tehát a másfajú elemek egyszerű bevonása ellentétes éppen a mozgalom belső lé-

nyegével. A Kormányzat és kisebbségek legnagyobb gondját kell képeznie most annak, hogy a kisebbségek a békeszerződések, gyulafehérvári pontok, alkotmánytörvény és kisebbségi statutum szellemében hogyan legyenek beilleszthetők az új korporatív rendszerbe. A korporatív államrendszer lényege, hogy az egyének többé nem világnézeti vagy pártprogram alapján egyesülnek és törnek hatalomra, hanem az azonos foglalkozású rétegek tömörülnek érdekképviseltekbe s ezek kezébe kerül az államhatalom intézése. Arra a gondolatra épül fel, hogy az egyes termelő rétegek jobban tudják szakembereik útján érdekeiket képviseltetni s az állam maga is eredményesebben kormányzódhatik az egyensúlyba hozott érdekek alapján. Az így érdekképviseltekre tagolt társadalmat viszont egy párt fogja össze nagyobb egységbe, ez tölti meg tartalommal, eszményekkel. S ez az eszmény ma nem lehet

más, mint nemzeti, minden ilyen párt elsődrendű célja a nemzet erőinek kifejlesztése. Így a Nemzeti Ujjászületés Frontja is a román nemzet erőinek egyesítését, fejlesztését tűzte ki céljául.

Érdekképviselő és faji gondolat az új rendszer két alaptényezője. E két tényező összhangba hozása megtörtént a többségre nézve, alkalmazni kell ezt az elvet a kisebbségekre is. Mert egy népkisebbség nem szakmai képviselő, nem az egyesek gazdasági érdekeinek összesítése, hanem mindekenélőtt nemzeti közösség, melynek mindezekben az érdekeken túl magasabbrendű céljai és feladatai vannak. Egyéniségének, nyelvének, öntudatának fenntartása elsődrendű célja; a megoldás tehát csak akkor lehet megnyugtató, ha a kisebbségek számára is biztosítatik a kisebbségi érdekképviselői szervezetek felállítása s ezen túl a népképviselőnek olyan elismert szerve, melyben ezek a korporációk egységesen jelentkezhetnek.

Bármi legyen azonban felfogásunk e kérdéssel kapcsolatban, nyilvánvaló, hogy a magyarság magatartásának egységesnek és határozottnak kell lennie. Fájdalmasan nélkülöztük közéletünk vezetőinek irányítását éppen ezekben az időkben, midőn a tanácsstalanság a falvakban és városokon teljes és a túlbúgó, a kormány intencióit félreismerő közegek a magyarság beterenelésével foglalkoznak. Irigykedve néztünk át német szomszédainkhoz, akiket vezetőségük a tanácsstalanság, az egyéni elhatározás és a kiszolgáltatottság kínzó és gyengítő érzésétől meg tudott szabadítani.

*

A magyarság számára sürgős és halaszthatatlan feladat – és az az érzésünk, hogy ebben az irányban

távolról sem történt meg minden, ami megtehető lett volna – hogy hiányzó népképviselői szervét megalkossa s azt – akár hallgatólagosan is – elismertesse. Menynyivel nagyobb visszhangja támadna a jogos kívánságoknak, ha azok nem a „mi és barátaink”, hanem a magyarság elismert, egységes és élő szervezete részéről hangozhatnának el. Ugy érezzük: a jogfolytonosság elve csak addig indokolt, míg az élet azt túl nem haladja és olyan változott helyzetet nem teremt, amelyben a jogfolytonosság anakronizmussá nem válik. Vajjon gondolhat-e még Ottó az osztrák trónra? Amennyire kétségtelen, hogy a kisebbségek számára lehetőséget kell nyújtani arra, hogy a maguk külön egyéniségét megőrizve gyakorolhassák politikai jogukat, annyira biztos az is, hogy a régi, megszüntetett keret helyett újabbat, alkalmasabbat, korszerűbbet, államjogi és saját helyzetünknek megfelelőbbet kell alkotnunk.

Magunk is valljuk, hogy népképviselői szervünket méltatlanul érte a feloszlítás, mert a pártok marakodásában részt nem vett kisebbségi párt mindig csak *társadalmi* párt lehet, a vérségileg összekötött emberek érdekképviselőt és a népközösség elemi védelmét látja el, hatalomra nem törhet, míg a többségi pártok *gubernamentálisak* voltak, belső természetük szerint hatalomra törtek és ép ez a mohó, nyers hatalomtorérés idézte elő azt a helyzetet, mely a politikai pártok feloszlítását szükségessé tette. Ismétlem: méltatlan volt a feloszlítás, de ha a helyzet s talán célzatosság is így hozta magával, mi a fontos s a merev forma-e, a jogos méltatlanság hangoztatása s a makacs kitartás, vagy pedig a *lényeg*, az hogy teremtsék meg

mielőbb, bármi néven, a magyarságnak egy olyan *népképviseleti szerve*, mely kívánságainak hangot adhasson, jogokat érvényesítsen, lehetőségeket kiharcoljon? Rendkívüli rugalmasság, a lényegét mindig őrző alkalmazkodás, az erőtegyezők állandó számbavétele, a tényleges helyzet reális felismerése szükséges a helytálláshoz. Tervszerűség a szándékokban és erély a végrehajtásban.

*

Vajjon csak ábránd, álmodozás, avagy pár fiatal okvetetlenkedése az a mindegyre visszatérő gondolat, hogy az erdélyi magyar élet egészsége csak úgy érhető el, ha megalkotódik a Magyar Szövetség, melyben minden nemzeti feladat megtalálja a maga munkását és felelősét? Vajjon ábránd és okvetetlenkedés csupán annak hangoztatása, hogy eljött az ideje megte-remteni azt az új erdélyi magyar életet, melyben az insurgents akciók helyébe tervszerű munka, a parciális érdekek helyébe közösségi szempontok, a tétlen kiábrándultság helyébe a boldogan felismert életcélok lépnek? Ami tegnap ábránd volt, holnap valósággá válhatik. Az erdélyi magyar élet holt-tengerének mélyében korallszigetek épülnek. Építik azok az egyedül-levő magyarok, akikből a családok sora sem tudta kiölni a hitet, hogy az erdélyi magyarság életében a tisztultabb közszellemnek, nagyobb felelősségtudatnak, áldozatkész munkának kell érvényesülnie. Az új év bizonyára meg-hozza, akár mint szervezeti formát, akár mint erkölcsi principiumot ezt a Magyar Szövetséget, amely az egységes, korszerű, mindenre kiter-jedő munkának letéteményese lesz. A közhangulat, a helyesen felis-mert közérdek s ezzel a jobbító akaratezt Erdélyszerte kívánja s

ezzel a közhangulattal számolniok kell azoknak is, akik támaszukat nem a közfelfogásban keresik. Bár-milyen ideiglenes megoldást is találjanak, nem lehet lemondani arról, hogy a Magyar Szövetség megalkotása életparancs.

A fiatalság, ha korszerű eszmét hordozott és mellette kitartott, mindig és mindenhol megvalósította azt – az elzárkózással, makacs-sággal szemben – hol harc árán, hol türelemmel. És ahogy várni tudtunk türelmesen, mert a magyarság érdekei ezt úgy kívánták, épp olyan biztos, hogy harcolni is fo-gunk eszményeink megvalósításá-ért, ha ezzel magasabb érdeket nem veszélyeztetünk.

*

Írnom kell még az irányítás hiányáról. Nem a politikai irányít-ásra gondolok, – arról máshelyt beszéltem a körülmények engedte világossággal, – hanem arról a belső irányításról, mely megszabná a követendő utat, rendszerezné az elgondolásokat, egyeztetné a ter-veket, erkölcsi normákat szabna meg és vállalná az új erdélyi ma-gyar élet munkálását. Az egyház-fők felelősségére gondolok. Az er-délyi magyar élet az egyházak kör-ül épült fel. Biztos bástyái közé vittük előbb szükségszerűségből, aztán már felismert örömmel kin-cseinket, értékeinket. Az egyház számunkra sokkal több, mint a hi-vek pasztorális gondozó szerve. A széteső bizonytalanságban, egyéni és nemzeti válságainkban az egy-házak egyedüli biztos támaszaink. Az erdélyi magyar élet az össze-fogó gondolat hiánya miatt eler-nyedt, fáradt kietlenség üli meg a lelkeket. Bűnök burjánzanak és a jobbak irányításra várnak. Egyház-főinkre vár az a magasztos, né-pünköt újjáélesztő hivatás, hogy meghirdessék és szigorúan meg-

követeljük minden egyestől, legyen az kicsi, vagy nagy, azt az erkölcsi magatartást, az ügyeknek azt az alázatos szolgálatát, azt a felemelkedettséget, mely egy népnek és egyházainak egyedüli szilárd támasza.

Régi hitszónokokra gondolok

most, akik gátlást nem ismerő felelősségérzettől és az igazságtűzétől hajtva fejedelmekkel és világi hatalmasságokkal mertek szembe szállni, földesuraikat merték leckéztetni, ha szent ügyek védelme azt úgy kívánta. A helyzetek ismétlődnek. *ALBRECHT DEZSŐ*

ÚJ MAGYAR MŰVELŐDÉS

Az utóbbi időben sokszor és sokféle vonatkozásban halljuk emlegetni a népi gyökerű új magyar műveltséget, mint legsürgősebben megvalósítandó népközösségi feladatunkat. A kérdést az új magyar zene apostolai: *Bartók Béla* és *Kodály Zoltán* állították az érdeklődés központjába akkor, amikor a paraszti zenéből megteremtették az igazi, eddig nem volt magyar zenét. A munkájuk körül folyt több évtizedes viták eredményeképpen középosztályunk magyar tagjaiban új fogalmak keletkeztek, sőt új magatartás alakult ki, amely minket, közösségi életünk figyelőit, arra készítet, hogy foglalkozunk a kérdéssel.

A népi művelődés egyes vonatkozásainak követelése elég régi eredetű és természetesen először irodalmi síkon jelentkezett. *Ady*, *Szabó Dezső* és *Móricz Zsigmond* jelentik e gondolat történetét legújabb irodalmunkban. Maga a gondolat európai jelenség s kapcsolatban van a magas műveltség elernyedésével, valamint a liberáлизmus bukása után fellépett spirituális szellemi áramlattal és a nacionalizmus térhódításával is. Politikai, gazdasági, társadalmi és szellemi vonatkozásainak tisztázása után végre elérkeztünk oda, hogy eléggé világosan látjuk a kérdés egész rendszerét. Mielőtt azonban ennek

kifejtésére térnénk, szükséges néhány alapvető fogalom tisztázása.

A *népi műveltség* fogalmának elsősorban szellemi tartalma van s így azokat a hagyományos, nemzedékről-nemzedékre öröklődő műveltségi javakat jelenti, amelyeket nemzetünk nagy többsége, a földműveléssel foglalkozó parasztság híven *öriz nyelvben zenében, népköltészetben, diszitő művészetben, viseletben, építésmódban, közösségi életformában, gondolkozásban, világnézetben*, egyszóval a teljes műveltségben. Ez a műveltség – ép alakjában – a legmélyebben és a legigazabban magyar műveltség, mert megörzöje a parasztság, mely ősi soron a faluközösségben élve a legkevésbé volt kitéve idegen hatásoknak és a *hagyomány* alapján állva, a nemparaszt osztályoktól hozzá leszállt műveltségelemeket is teljesen magyarrá hasonította, a saját képére formálta. *Faji* (etnikai) mivoltán kívül a maga egységében ennek a műveltségnek az egyetemesség, *közösség* (kollektívum) és a *vallásosság* a legjellemzőbb vonása, mert: 1. kiterjed az egész emberi élet minden vonatkozására; 2. mert egy ősi közösség, a parasztság minden tagja alakította ki, tartja fenn és egyformán birtokolja és 3. mert gyökerében a legteljesebb módon, évezredek hagyományaihoz híven spi-

rituális, tényleges lelki valóság.

A fölötté élő magas műveltség a polgáriasult magyar rétegek sajátja. Ezek a rétegek eleven kapcsolatban állván a körüllakó nem-magyar népek magas műveltségével, főként a ránknehezedő németiséggel, nagymértékben vettek át idegen műveltségi elemeket, amelyeket nem tudtak teljesen a magyar géniuszhoz hasonítani, részint mert sok vonatkozásban elszakadtak a magyar hagyományt jelentő népi műveltségtől, részint mert városainkban oly nagy mértékben keveredtek idegenvérű és hagyományú elemekkel, hogy jobbra csak nyelvük jelenti magyar mivoltukat, egyebekben pedig műveltségük sem magyaroknak, sem komoly műveltségnek nem mondható. A mai magas műveltséget hordozó rétegek gondolkodásban, – a népközösség anyagi javainak elosztásában és társadalmilag is oly távol állanak a parasztságtól, hogy a két magyar csoport közötti szakadás teljesen mondható. Elismerjük, hogy polgári rétegeinknek egy kis töredéke: a nevelői réteg rendelkezik a legjobb értelmű nyugati magyar műveltséggel és a magyar nemesi-történeti hagyománnyal, de ez a töredék is távol áll parasztságunktól és az általa képviselt teljesértelmű magyar műveltségtől. A kétféle műveltség és a bennük jelentkező kétféle hagyomány és érdek oly nagymérvű szakadást jelent a magyar lélekben, hogy ezt az egészségtelen állapotot népi létünk és nemzeti mivoltunk fenntartása érdekében sürgősen meg kell szüntetnünk.

Az ellentét, a szakadás megszüntetése csak egyetlen módon történhetik meg igazán, ha t. i. az értékes, nyugati hatású „történeti műveltséggel ötvözött nemesi magas műveltségnek s a népi vagy

parasztműveltségnek tökéletes egységét, szintézisét megteremtjük. Ennek az a módja, hogy a *magas műveltséget minden vonatkozásban rá kell építeni a népi műveltségre*, mint természetes talajára, amelyből éltető nedveit szívja. Ez lenne az *új magyar művelődés*, amelyben megvalósulhatna az egységes magyar szellemiség.

Olyan nemzeti feladat ez, melynek végrehajtását erdélyi magyar életünkben is minden erőnkkel munkálni kell. Az új magyar művelődés egyes részleteit elvileg vagy gyakorlatilag már megteremtették ugyan, de a maga szerves mivoltában még nem valósult meg. A kezdeményezés, szervezés, a megvalósítás feladata kétségtelenül nevelői osztályunkat illeti. Azonban az új magyar művelődésnek bizonyos feltételei vannak, olyan feltételek, amelyek bármely nemzet egészséges műveltségénél nélkülözhetetlenek.

1. *Az első feltétel* az osztálymentes erdélyi magyar népközösség megvalósulása, tehát tökéletes társadalmi szervezettség, a nemesi címek elhagyása, a ténylegesen még mindig meglévő osztálybeli és születési előjogok megszüntetése és annak a közismert elvnek a végrehajtása, hogy a nevelői réteg (középosztály) nem a többi magyar rétegek fölötti uralkodásra és uraskodásra rendeltetett, hanem olyan népvezetésre, amely számára nagyobb felelősséget, hűséget, odaadást, áldozatot, lemondást és önzetlen szolgálatot jelent.

2. *Gazdaságilag feltétel* a mi sajátos erdélyi helyzetünkben egy teljesen a parasztságra, mint a legnagyobb termelői és fogyasztói rétegre épített gazdasági rendszer, a kisbirtokosság korszerű és magasfokú gazdasági műveltsége; népi hitelpolitika és nem a nagybankok

kizsákmányoló vagy népi feladatok iránt érzéketlen uralma; a termények értékesítésének szervezete (szövetkezetek). Mindennek nem azért kell történnie, hogy a középosztály állástalan fiai megéljenek, hanem elsősorban a parasztság és így a nemzet gazdasági megerősítése érdekében.

3. Az új művelődésnek kihatásában egyik legfontosabb feltétele az, hogy a keresztény vallástól elidegenedett liberális és materialista rétegeink térjenek vissza bensőleg is az Egyházba, mert lelkeségünk és a közösségi cselekvéseinket meghatározó etikánk a Krisztus evangéliumából táplálkozik. *Népi műveltségünk szelleme mélyen vallásos, ez a vallásosság pedig csakis keresztényen lehet.*

4. *Politikai feltétele* azt kívánja, hogy a parasztság tényleges szerepet kapjon a népközösségi élet minden területén élete irányításában, tehát az Egyház kormányzásában csakúgy, mint a gazdasági és művelődési élet irányításában. Eddig mindenütt arisztokraták és középosztálybeliek töltötték be ezt a szerepet, ő pedig adózott és statisztált. Ha erre jelenleg felkészültsége és hivatástudatának fel nem ébredése miatt még alkalmatlan, úgy sürgősen rá kell nevelni erre a szerepre. Parasztságunknak ez a régvárt politikai nagykorúsítása egyenesen létérdeknek mondható.

És most, amikor magára a művelődésre térünk, megvalljuk, hogy a finn testvérnép nagyszerű példája lebeg szemünk előtt, mint akiknek műveltségében a népi és a magas rétegeknek ez az egysége oly tökéletes és páratlan módon megvalósult. Nincs terünk arra, hogy részletesen kifejtjük új művelődésünk részleteit, csak utalunk arra, hogy e részletek mindenikének a népi műveltségből kell meg-

újulnia, felfrissülnie. A *zene terén* ez a követelmény az új magyar zene diadalra jutását jelenti a műzene felett (gyakorlatilag: zeneoktatásunk és dalosszövetségünk teljes átszervezését, a zeneoktatók és vezetők kicserélését). Ezzel összefügg a régi *népi táncok* felújítása és úri körökben való általánossá tétele.

Színjátszásunk magyarrá tételét is magával hozza az új magyar művelődés mind szellemben és tartalomban, mind a színészekben. Meg fogja szüntetni a nemzetközi gyökértelenséget és a zsidó befolyást, mert parasztságunk drámai hagyományai teljesen magyar jellegre vallanak. (Nem zárja ki ezzel a nyugateurópai népek irodalmi értékű színpadi alkotásainak bemutatását.)

Irodalomban jelenti a népköltészet és az irodalom szerves egységét és szellemi azonosságát. Ez különben a legkönnyebben elérhető, hiszen *Kodolányi, Tamási, Erdélyi József* – hogy csak a legjelentősebb nevekre utaljunk – már tökéletesen az új művelődés emberei.

De műveltségünk két rétegének ez az egysége ugyanígy megvalósítandó *a nevelésben, az elemi és középfokú oktatásban, az iskolán kívüli népnevelésben*, mely utóbbit teljesen a népi műveltségből kell kifejleszteni, mert komoly népnevelés nálunk sohasem volt, *a képzőművészetben, építészetben, viseletben* s végül az *új magyar világnézetben*, amely szervesen következik az új művelődésből, hiszen minden műveltség egyuttal közösségi magtartás és hitvallás is az illető népközösség életéről és hivatásáról. Ez az egész műveltségnek a betetőzése, amit *Szekfü Gyula* így fejezett ki: „*A magyar műveltségnek, történetinek és népinek, meg ezek szintézisének olyan mélységei vannak, hogy*

aki egyszer megállott felettük és beléjük nézett, az megismerte a számunkra járható utat s rajta propaganda és annak csalóka képei nem fognak többé”. (Magyar Szemle, 1937. XXX. k. 231. l.)

Új művelődésünk, – melyet azért nem nevezünk népinek, hogy ezáltal is jelezzük a kétféle magyar műveltség szerves egységét, – előttünk áll, mint gondolatrendszer; a szakemberek egyes részeit (pl. zene, irodalom, építészet) kimunkálták, de a maga teljes rendszerében még mindig csak virtuálitás. Hogy népközösségünk minden tagjának tulajdonává legyen, vérebe menjen át, ehhez új nemzetnevelésre, az új világnézetben fogant művelődéspolitikára és népközösségi szervezetségünk megteremtésére van szükség. Erdélyben ez másképp nem képzelhető el, mint csakis a Magyar Szövetségben.

Közelebbi gyakorlati feladatul azt írja elénk az új művelődés köve-

telménye, hogy gyűjtsük össze, írjuk le, tegyünk a szakemberek számára hozzáférhetővé a népi műveltséget a néprajztudomány módszerével. Ez a nagy munka már éppen 50 éve folyik a Magyar Néprajzi Társaság irányításával, eredményeinek kimagasló összefoglalását a *Magyarság Néprajzának* négy gyönyörű kötetében tette hozzáférhetővé, de távolról sem mondható, hogy népi műveltségünket megörökítették. Különösen hiányzik ez nálunk, ahol a háború óta szervezett néprajzi gyűjtőmunka nem volt, csak itt-ott dolgozott néhány lelkes ember. A szervezett és egységes néprajzi gyűjtést egész országrészünk területén sürgősen meg kell indítanunk társadalmunk minden rétegének bevonásával.

Amint az új magyar művelődés egyetemes nemzeti feladat, annak kell lennie a néphagyomány-gyűjtésnek is.

DÁNIEL ISTVÁN

AZ ELHANYAGOLT NÉPKÖNYVTÁR-ÜGY

A népművelődésnek egyik igen fontos szerve, az iskolán kívüli népnevelés jelentékeny eszköze a *népkönyvtár*. A jó népkönyvtárt éppen ezért úgy kell összeállítani, terjeszteni, használatát megszervezni, hogy az minden tekintetben megfeleljen annak a feladatnak, melynek elvégzésére hivatott. Egy népnek legnagyobb kincsét s a *nyelvét* a maga ragyogó tisztaságában kell munkálnia, hogy nemzedékről nemzedékre tovább szállhasson. Léleekben gazdagítani, erkölcsben erősíteni, szellemben művelni, szakismeretekben gyarapítani a főfeladata. Hivatott arra, hogy hozzászoktassa népünket a jó könyv olvasásához, szereteté-

hez; népünk művelődési vágyát, olvasási szomját kell kielégítenie.

I.

Sajnos, a romániai magyarság népkönyvtár-ügye kétségbeejtő állapotban van. Az 1930-ban kiadott *Erdélyi Magyar Évkönyv* mutat rá először a népkönyvtárak elhanyagolt helyzetére. A *Magyar Minerva* 1912–13. évi V. kötetének adatai alapján megállapítható, hogy összesen 1417 népkönyvtár volt a Romániához csatolt magyarlakta területen. De a háborús és forradalmi események nagy pusztítást vittek véghez az erdélyi magyar népkönyvtár-állományban. Az 1928–

29-ben történt számbavételnél az 1440 címre küldött megkeresés után megállapítást nyert, hogy a régiből csupán 179 népkönyvtár áll fenn. A hiányokat pótolandó a kozlozsvári *Juventus* iroda 94 új népkönyvtárt helyezett el 1929 végéig. A vevők nagyrésztben papok, szövetkezetek, egyházi közületek. A kiosztott népkönyvtár a „*Magyar Nép Könyvtára*” nevet viseli. Első sorozata 54 bekötött könyvből áll. Anyaga három részre oszlik: a) a *Magyar Nép Könyvtára*, b) a *Magyar Ifjúság Könyvtára*, c) *Különféle Művek*.

Ebből a könyvsorozatból 1929 óta még 269 könyvtár került elhelyezésre a Minerva R. T. nyomdai vállalat támogatása mellett. Tehát 20 esztendő alatt 363 könyvtár helyezett el a falvakban, összesen 25.000 könyv. A sorozat előbb 54 kötetből állt, majd később 70 darabra egészítették ki. Ezt a népkönyvtár-akciót első komoly kísérletnek kell tekintenünk. Kétségtelenül pozitív eredményt jelent. De ugyanakkor meg kell állapítanunk, hogy ez csak az első lépés – ennek a kérdésnek komoly és most már *késedelem nélkül* megoldása felé. A 70 kötetes sorozatból sok könyv kifogyott s így a sorozat ma már hiányos. A sorozat egyébként nem volt céltudatos népnevelői gondolat alapján összeállított rendszeres gyűjtemény, így nem is felelhetett meg az eszményi követelményeknek.

E népkönyvtárterjesztő vállalkozásokon kívül még több irányban is történtek igen tiszteltreméltó kísérletek. Bár nem szorosán népkönyvtár-akciót folytatott a már hatodik évfolyamába lépő „*Erdélyi Iskola*”, azonban munkája a népvezetők nevelése, tájékoztatása szempontjából a legnagyobb figyelmet érdemli. Külön kiadvá-

nyai, különösen irodalomtörténete, e téren igen értékes szolgálatot tettek.

Az *Ágisz* szövetkezet 2 éve fogott hozzá népkönyvtársorozatának kiadásához. Erdeme: a) olcsóbbá, hozzáférhetőbbé tette a könyvet, így népünkhöz is könnyebben eljut, b) a terjesztésben fűgőbbnek és mozgékonyabbnak bizonyult, c) kísérletet tett a népkönyvtár rendszeresítésére egységes típusú népkönyvtársorozatával. De ez a kísérlet sem találta még meg a céltudatosan összeállított és megírt népkönyvtártípust, amire szükségünk van.

Az egyházak iratterjesztő munkája is igen figyelemreméltó. Kétségtelen népnevelői munkát végeznek, azonban munkájuk csak az elhanyagolt népkönyvtárügy kiegészítőjének tekinthető.

Az EGE könyvei, füzetei, nyomtatványai szakismeretekben gazdagították népünket, de itt is az a feladat vár az EGE-re, hogy megalkossa a rendszeresen összeállított gazdaköri népkönyvtártípust, mely olcsóságánál fogva eljuthat minden faluba. A megfelelő szakkönyvek összeválogatásával olyan segítőtársat kell adnia falusi népünknek, amelyik a mindennapi gazdasági, gyakorlati kérdésekről, a haladás új módszereiről állandóan tájékoztatja, tanítja és *ezáltal nélkülözhetetlen segédeszközévé válik népünknek*.

A népkönyvtár-terjesztői munka sem tudta társadalmunk vezető rétegét megmozdítani, felrzni és felhívni arra a kötelezettségre, ami *e téren reá hárul*. A kiadott könyvek olvasásának megszervezése, a könyvtárak további irányítása, fejlesztése, étellel való megtöltése is kiesett munkájának köréből. Szomoruan kell megállapítanunk azt a tényt, hogy a 20 év alatt kiosztott

363 könyvtárból sok van, amelyik olvasatlanul porosodik egy-egy szekrény mélyében.

Állapítsuk meg sorrendileg, melyek azok a hibák és okok, amelyekért „elhanyagolt népkönyvtár-ügyről” kell beszélünk.

1. Nincsen céltudatos népevelői gondolat alapján összeválogatott és megíratott könyvekből álló népkönyvtárunk.

2. Nem találták meg a terjesztésnek ama rendszeres formáját, amellyel összes magyar falvainkba elhelyezhetők lettek volna a népkönyvtárak.

3. A könyvtár kezelése, fejlesztése, a könyv olvasás megszervezése teljesen figyelmen kívül hagyott.

4. Társadalmunk illetékes rétegeinek figyelmét nem hívták fel arra, hogy feladata és kötelessége e probléma megoldásához áldozatkészségével hozzájárulni.

II.

Új népkönyvtár-mozgalom előtt állunk tehát Mielőtt leszögeznők mi is a teendőt, meg kell állapítanunk, hogy Európa más országai-ban milyen nagy súlyt fektetnek a népkönyvtárak kérdésére. Mint igen figyelemreméltó intézkedést kell megemlítenem a Csehszlovák köztársaságban 1919 július 22-én hozott községi közkönyvtárakról szóló törvényt és annak végrehajtási utasítását. Úgy a 12 szakaszos törvény, valamint a 65 cikkből álló végrehajtási utasítását, elrendeli, hogy minden politikai község köteles a lakosság minden rétege műveltségének kiegészítése és mélyítése céljából művelő, oktató és szórakoztató olvasmányokkal felszerelt közkönyvtárakat létesíteni, fenntartani és az egész la-

kosság részére hozzáférhetővé tenni. A nemzeti kisebbségekkel bíró politikai községekben a kisebbség számára is létesítendő egy külön könyvtár, vagy az általános könyvtárnak egy külön osztálya, ha ezen kisebbség az utolsó népszámlálás szerint legalább négyszáz személyt mutat fel. Ha az összlakosságnak csak 10 százalékát éri el, úgy több község részére kell közös könyvtárat létesíteni. A végrehajtási utasítás részletesen foglalkozik a könyvtárak létesítésének, használatának, igazgatásának, felügyeletének rendezésével és részletesen intézkedik arra nézve, hogy minden község minden lakója anyanyelvre való tekintet nélkül megtalálja a közkönyvtárban azt az olvasmányt, amellyel műveltségét mélyíteni tudja. Külön rendelet szabályozza, hogy a járási művelődési választmányok miképpen működnek közre a községi népkönyvtár szervezésében. Külön végrehajtási utasítás intézkedik a könyvtártörvény szlovenszkói végrehajtására, valamint a ruszinszkói közkönyvtárak megszervezésére vonatkozólag. A népkönyvtárak igazgatásában is biztosítja etnikai származásra való tekintet nélkül az arányos képviseletet.

Tisztában kell lennünk tehát azal, hogy mi állami támogatás hiányában, csak saját erőnkre támaszkodva, végezhetjük el ezt a feladatot. Szükséges, hogy illetékes intézményeink együttes tanácskozáson vegyenek részt, amelyen közös elhatározás alapján alkossák meg az új Erdélyi Magyar Népkönyvtár típusát s állapítsassanak meg azok az irányelvek, munkatervek és teendők, amelyek egy komoly, rendszeres népkönyvtár-mozgalmat jelentenek.

1. Határoztassanak meg azok a népkönyvtár kategóriák, amelyeket

életkörülményeink indokoltta és szükségessé tesznek.

2. Állítasson össze meghatározott rendszer alapján az a könyvsorozat, amely megközelíti azt az eszményi követelményt és törekvést, amellyel népmvelői feladatunknak eleget tudunk tenni. Amennyiben nem áll rendelkezésünkre minden könyv, úgy irattassék meg íróink által. A könyvkiadók álljanak mind e közösségi munka szolgálatába.

3. Készíttessék a könyvtárterjesztésre vonatkozólag rendszeres munkaterv.

4. Szerveztessék meg a népkönyvtárak elhelyezése, kezelése, ellenőrzése, irányítása, terjesztése és fokozzuk népünkben a jó könyv iránti szeretetet.

5. Meg kell indítani egy erőteljes társadalmi munkát, fel kell ébreszteni társadalmunk illetékes rétegeinek lelkiismeretét, fel kell hív-

nunk figyelmét arra a kötelességre, ami e téren reá hárul.

Hiszem, hogy vezetőársadalmunk meg fogja érezni azt a hatalmas feladatot, ami e tekintetben reá hárul. Tudjuk azt, hogy a kultúránkhoz való ragaszkodás igénybe veszi lelkünk egész áldozatkészességét és ez a munka sokszor jelentett fáradságos küzdelmet részünkre. Nem torpanhatunk meg a nehézségek előtt. Az a magyar értelmiség, amelyik ma anyagi nehézségek között küzd, mégis tudni fogja, mi a kötelessége a nemzetfenntartó népszéles rétegeivel szemben és meg fogja hozni azt az áldozatot, amivel még jobban kapcsolódik testvéri közösségbe a magyar nép egyszerű fiaival.

Hiszem, hogy soraimmal és e téren kifejtendő munkámmal hozzájárulok az erdélyi magyar népkönyvtárügy új korszakának megnyitásához.

TELEKI ÁDÁM

NÉPEGÉSZSÉGÜGY

Az erdélyi magyar népegészségügyi szolgálat célja olyan emberanyagnak a megteremtése, amely szilárd alapja a nemzet biológiai létének és az erre épülő magasabbrendű szellemi és anyagi életnek.

Ennek egészségügyi akadályai, egyben népegészségügyünk jelenlegi problémái:

a) *számbeli csökkenés*, gyermektelenedés (születéskorlátozás és túlzott gyermekhalandóság);

b) *minőségromlás* népbetegségek (tbc, lues), rossz szokások (alkoholizmus stb.) egészségtelen életkörülmények (helytelen táplálkozás, lakásviszonyok stb.) miatt.

Ezek a problémák csak méreteikben különböznek más népcsoportok hasonló problémáitól, Adat-

szerű pontossággal bőségesen volt alkalmunk megismerni ezeket más közleményekből.

*

Problémáink tanulmányozásából máris levonhatjuk a következő iránytszabó tanulságokat:

a) Problémáink megoldására *magunknak* kell törekednünk;

b) Túlságos papírkulturánk a népegészségügy terén már kiélte lehetőségeit, jövőnknek csak akkor lehet hasznos tényezője, ha *intézményes, fenntartó, szervező* népegészségügy fejlődik belőle;

c) E munka vezetői *szakemberek*, elsősorban orvosok és általuk irányított bábák, védőnők stb. kell, hogy legyenek, népmvelők, sajtó-

munkások gazdasági szakemberek bevonásával.

d) Problémáink megoldása *egy séges irányító szerv* vezetése alatt képzelhető el az eddig ötletszerűen, külön utakat járó, egyéni kezdeményezések összefogásával.

c) Népegészségügyet eredmény-nyel szolgáló tevékenység csak kifejezetten *keresztény szellemben* lehetséges, tekintve, hogy különösen a gyermektelenedést épen a modern pogány szellem hozta létre és terjeszti ma is.

*

Mint a problémák, *a teendők* is két csoportba foglalhatók!

1. A számbeli csökkenés, pontosabban *s lemaradás* (mert hiszen kimondott csökkenésről eddig még általánosságban nincs okunk beszélni) megelőzésére célba veendő elsősorban:

a) *A gyermektelenedés* problémája. Minthogy ennek oka a nép között terjedő *születésszabályozási* sürgősen meg kell szüntetnünk az *anyagis életfelfogást* terjesztő tényezőket. Ilyenek:

A városi osztály példája. Ellen-súlyozására a városi elem keresztény világnézetének erélyes nevelése (*egyházak*), másrésztől a falusi fiatalság otthonában való foglalkoztatása (*gazdasági megszervezés*) szükséges.

A sajtó. Az anyagi világfel; fogású sajtó szervezett mellőzése, megfelelő sajtóról való gondoskodás (*sajtó-munkások*).

A gyermektelenedés ellensúlyozása céljából sürgősen megoldandó a magzatelhajtással foglalkozó és születéskorlátozást hirdető *orvosok leváltása* megfelelő egészségügyi személyzettel. Ez elsősorban az Orvosi Kamarákra tartoznék. A magunk hatáskörén belül az *egyházak oly szervezeteire*, melyek orvosaitak tömörítve becsületszó-ér-

vényű nyilatkozattal kötik meg kezüket a magzatelhajtás, stb. tekintetében. Ily orvosainkat állásokba, *elsősorban falvakba* elhelyezni igyekeznek (nyilvántartás, közvetítés), számukra a magyar közületekkel előnyös javadalmazási egyezkedéseket hoznak létre, különös tekintettel olyan vidékekre, ahol orvos nincs vagy már aggálymentes orvos működik, biztosítván orvosainkat új helyeiken úgy érkölcsi, mint szükség esetén anyagi támogatásukról. Különös gond fordítandó *az új orvosok keresztény világnézetű nevelésére (egyházak)*.

b) *A gyermekhalandóság* ellen-súlyozására megfelelő szellemű *orvosok elhelyezése* szolgál a falvakon. Még fontosabb azonban a nagyobb falvakban anya- és *csecsemővédő intézmények* létrehozása. Ha mindegyik vagyonnal rendelkező erdélyi magyar szervezetünk csak egyetlen ilyen intézmény felállítását és fenntartását vállalná, a csecsemőhalandóság terén egészségügyi mérlegünk pár év alatt jelentősen megjavulna.

Jóllehet a *népnevelés* egészségügyi téren eddig is igyekezett megtenni a magáét (különösen a kényelmes sajtó-úton), kivánni való azért e téren is bőven mutatkozik. Így a népnevelők illetékes *főhatóságainak* fokozatosan ki kell cserélniök az olyan népnevelőket, kik a társadalmi munkához kellő érzékel nem bírnak, vagy éppen káros példát mutatnak. Új népnevelőknek szociális gondolkodást kell adni. (*Papneveldek, tanítóképzők, gazdasági iskolák*, stb.) De ezeken kívül igénybe kell venni a népnevelés oly eszközeit, mint *vándor-osztagok, előadások* vagy *előadás-sorozatok*. (*Társadalmi egyesületek* keretében.) Nem szabad elfelejteni, hogy a gyermekhalandóság szempontjából a *szegénység* legalább olyan fontos

tényező, mint a *tudatlanság*. A népnevelésen kívül tehát a *gazdasági megszervezésnek* is megvan a maga szerepe a népegészségügyben! (*Szövetkezeti szervezés, EGE, stb.*)

2. *A minőségromlás ellensúlyozására* erélyes eszközökkel kell küzdeni a legnagyobb veszedelem, az *alkohol* ellen. Sajnos, hogy éppen a népnevelők e téren tétlenek, sőt sokan éppen rossz példát adnak. *Társadalmi szervezeteink* hasznosan dolgozhatnak a jövőn, ha új alkalmazottaiktól absztinenciát követelnének.

A tbc. és lues leküzdése meghaladja eszközeinket és lehetőségeinket. Az állami egészségügyi szervezet lehetőségeinek igénybevétele, a felelősségérzés fejlesztése, profilaktikus nevelés – csupa *népnevelői feladatok* – lehetnek teljesíthető kötelességeink.

Az életkörülmények (táplálkozás, építkezés, stb.) körül felfedezhető hibák megszüntetése szakemberek bekapcsolásával ismét csak a *népnevelés* hatáskörébe tartozik, akár csak a *gazdasági szervezettség* élet-színvonalat emelő lehetőségei.

*

Sorrendben mi az *első teendő*?

Látható, hogy nincs olyan ember, nincs olyan magán- vagy közéleti tevékenység, melyet a népegészségügy helyes szervezettség és irányítás mellett munkába ne állíthatna. Ilyen sokoldalú és szétágazó munka egyéni ötletszerűséggel, töke-

befektetés, *egységes irányítás nélkül kitűzött célját eredményesen nem szolgálhatja*. Mi tehát sorrendben az első teendő? Olyan *központi, irányító szervezet létesíteni*, mely a népegészségügy problémáit megoldani egyedüli hivatásának tekinti, munkatervét részleteiben kidolgozza, munkaerőt számbaveszi, elindítja, irányítja, munkájának anyagi alapot is tud biztosítani...

Ugy látszik, pillanatnyilag *három dolog hiányzik* ehhez. *Első: az egészségügyi problémák fontosságának felismerése*. A népegészségügyet hosszú-hosszú évek alatt sem sikerült túlságosan közjogi beállítottságú közéletünk elsőrendű problémái közé besoroztatni. *Második: a keret, mely az említett központilag irányító szerv létesítésére lehetőséget nyújtson*. *Harmadik: a pénz*, amelynek hiánya, ha valahol, itt neveltséges erőlködéssé teszi a legjobb akaratú kezdeményezést is.

Honnan kerül elő mindez? Előkerül-e egyáltalán? Nem tudható. Csak egy biztos. Hogy a *népegészségügy a fennmaradás alapja*. Népegészségügy nélkül közéleti tevékenységünk nagyon hasonló ahhoz a házigazdához, ki házának vizektől alámosott, omladozó fundamentumával és falaiival nem törődik, hanem drága és mutatószőnyegekkel takarja el a bomlás aggasztó jeleit ...

Dr. NAGY ANDRÁS

H I T E L

Feladatként láttuk *körültekinteni* a magyarság legfontosabb társadalom-, művelődés- és gazdaságpolitikai kérdései között, hogy *képet alkothassunk* a magyarság önerejéről és lehetőségeiről, s a történelmi hagyományoknak, meg a nép belső értékeinek és erőinek jelentőségét felismerve, az értelmiség közt *tudatossá tessük* a történet és a nép ismeretét, A való *tények* feltárásával s a meggondolkozató *igazságok* rendszerezésével a cselekvő magyarok életútjának *tudományos* megalapozását kívántuk nyújtani. Ezért *tárgyi és lelki önismeretre*, vagyis a magyarság társadalmi, gazdasági és szellemi alkatának taglálására s az ebből folyó *nemzetpolitikai feladatok* megállapítására törekedtünk,

T Á R G Y M U T A T Ó :

1. IRÁNYESZMÉK:

Albrecht Dezső: *Az építő Erdély* (1936. 1. sz. 1–26. – Egyedül a feladatokkal szemben: merjünk nagyok lenni! Zrinyi és Széchenyi mérlege. Az erdélyi magyarság szerepe a magyar műveltség-váltásban. Az erdélyi magyarság hivatástudata. Ember, ember, ember kívántatik: osztálytagozódás és „egyedüllevő magyarok”.)

Albrecht Dezső: *Metamorphosis Transylvaniae* (1936. 2. sz. 156–166. – A szervezés kérdése és lehetőségei. Az elmúlt negyedév eseményei: az Erdélyi Gazdasági Egylet megújíthatósága, Makkai Sándor ref. püspök távozása, Vorbuchner Adolf r. kat. segédpüspök felszentelése, Krenner Miklós elítéltetése.)

Albrecht Dezső: *A második kör* (1937. 1. sz. 5–14. – A kisebbségvédelem két rendszere: az általános és a helyi kisebbségvédelem. A kisebbségi futam első köre lezárult, a második kör magatartását nem a jelszónak: „ahogy lehet”, hanem a tervszerűségnek kell meghatározni: tudnunk kell, hogy mit lehet és hogyan lehet.)

Albrecht Dezső: *Társadalmunk átalakulása* (1937. 3. sz. 177–188. – A

társadalom jelentősége. Az intézmények szerepe. A szellem és az erkölcsi magatartás.)

Albrecht Dezső: *Magyar Szövetség* (1938. 1. sz. 81–82. – A megoldandó magyar népképviselő kérdés.)

Albrecht Dezső: *Újból: a Magyar Szövetség* (1938. 3. sz. 245–247. – A százsz népközösség példája. A magyar népképviselő kérdése elodázhatatlan.)

Albrecht Dezső: *Időszerű kérdések* (1938. 4. sz. 314–317. – A Nemzeti Ujjászületés frontja és a magyarság. Népképviselőtünk kérdése és a Magyar Szövetség. A politikai irányítás hiánya.)

Juhász István: *Közösségi életünk erkölcstana* (1933. 3. sz. 247–250. – Imre Lajos: A kisebbségi élet erkölcstana és neveléstana c. mű ismertetése.)

Kéki Béla: *Metamorphosis Transylvaniae* (1936. 3. sz. 241–245. – A falukutatás körül: „Erősíteni kell a hűség és hagyományvadás szellemét, a régi határörök szívosságát és elszántságát kell felidézni, a makacs gyepűvédő szellemet.”)

Ravasz László dr.: *Az időfeletti Széchényi* (1937. 1. sz. 1–4.)

Szvatkó Pál: *Új szellem Szlovenszkon* (1937. 2. sz. 114–122. – A felvidéki magyar szellemváltás hat alaptételének elemzése.)

Tamási Áron: *Hősökhöz, nehéz időben!* (1937. 3. sz. 173–176. – A Vásárhelyi Találkozó elnöki megnyitója.)

Venczel József: *Metamorphosis Transylvaniae* (1936. 1. sz. 73–80. – Az erdélyi életváltás lényege, Az új közszellem pillérei. Az „élet és írás” vitája)

Vita Sándor: *Metamorphosis Transylvaniae* (1930. 4. sz. 315–320. – Az eszmékben vetett tántoríthatatlan hit hiánya. Az egyházak és az iskolán kívüli népnevelés. Az új nemzedék jelentkezése.)

2. A NEMZEDÉKVÁLTÁS KÉRDÉSEI:

Albrecht Dezső: *Erdélyi Diéta* (1937. 1. sz. 77–80. – Az erdélyi magyar új nemzedék találkozója elé.)

Albrecht Dezső: *Nemzedékváltás a gyakorlatban* (1937. 4. sz. 317–320. – Az O. M. P. magatartása az új nemzedékkel szemben.)

A Vásárhelyi Találkozó (1937. 3. sz. 280–257. – Új időszak mesgyéjén. A fiatal nemzedék hangratalálata. A V. T. előzményei. A V. T. megnyitása. Keresztény erkölcs és nemzeti demokrácia. Önkormányzat, A román-magyar kérdés, A nemzetnevelés. Az alkotó szellem. Sajtónk szerepe: a nemzet nevelése. A szociális igazságnak érvényesülnie kell... Egységes magyar gazdaságpolitika. A Hitvallás. Erkölcsi forradalom. A megújulás alapelvei. Ami utána következik)

A Vásárhelyi Találkozó hatása (1937. 4. sz. 321–337. – A Vásárhelyi Találkozót követő ifjúsági megmozdulások és írásbeli megnyilatkozások ismertetése és bírálata.)

A Vásárhelyi Találkozó és a Keleti Újság (1938. 3. sz. 250–253)

Dániel Antal: *A nemzedékváltás kérdései* (1938. 1. sz. 34–48, – Az előregedő társadalom A szellem mozgásjelenségei. Országvesztő nemzedék és nemzedéki ki sebbseg. A magyarság szellemi egysége. Kisebbségi demokrácia. Népi politika. Magyar világnézet.)

Dániel Antal: *Egy évvel a Vásárhelyi Találkozó Után* (1938. 3. sz. 233–244. – Magatartás és hitvallás. Nehézségek és feszültségek. A Tavaszai Parlament nyomában. Magyar Szövetség felé.)

Nagy Ödön: *A mai főiskolás ifjúság* (1937. 1. sz. 93–96).

Venczel József: *Nemzedékváltás elvben.* (1937. 4. sz. 314–316. – Az „Ellenzék” rendezte ankét gondolatainak rendszerezése.)

Vita Sándor: *Az új nemzedék közszel- leme* (1938. 1. sz. 82–86. – Az „Ellenzék” ankétjának ismertetése.)

3. JOGISMERET:

Fazekas János dr.: *A kisebbségi jogvédelem útjai* (1936. 1. sz. 27–37. – Az 1919 december 9-i kisebbségi szerződés és a romániai törvényhozás viszonya A kisebbségek jogiszemélyiségének és képviselőitének kérdése. A kisebbségi jogvédelem gyakorlata.)

Mikó Imre dr.: *A román kisebbségi statutum* (1938. 3. sz. 177–192. – Az 1938. május 4-i rendelet törvény, 1938 aug. 4-i végrehajtási utasítás és az 1938 aug. 4-i minisztertanácsi jegyzőkönyv ismertetése)

Mikó Imre dr.: *A romániai magyar kisebbség panaszai a Nemzetek Szövetsége előtt* (1936. 3. sz. 197–223. – Népszövetségi eljárás kisebbségi panaszok ügyében. Panaszaink: 1. nem magyar származású panaszok, 2. Magyarországból származó beadványok, 3. a romániai magyar kisebbség beadványai. Az eredmények taglalása és a reményeségek számbavétele.)

Mikó Imre dr.: *Románia új alkotmánya* (1938. 1. sz. 49–57.)

4. MŰVELŐDÉSPOLITIKA:

a) Nevelésügy:

Atzél Ede br.: *Az EGE gazdasági népnevelése* (1937. 1. sz. 80–83.)

Debreczy Sándor: *Pályaválasztás előtt* (1937. 4. sz. 327–330. – A sepsiszentgyörgyi Székely Mikó-kollégium végzettjeinek pályaválasztása 1932–1937. Román és szász fiatalok pályaválasztása.)

Lazányi Endre: *Mit olvas a diákság?* (1937. 4. sz. 306–313. – „Az ifjúsági könyvtárak reformja s az olvasás mennyiségének és minőségének irányítása általában mindenütt megoldatlan kérdés.”)

Lőrinczi László: *Tizennyolc pályaválasztó fiatal* (1937. 2. sz. 169–170.)

Márton Áron: *Népnevelésünk feladatai* (1937. 3. sz. 189–196. – A népnevelés kettős, egyéni és társadalmi célja. A népnevelés társadalmi vonatkozásai. A népnevelés egységes terve.)

Teleki Ádám: *Az elhanyagolt népkönyvtárügy* (1938. 4. sz. 320–323. – A Magyar Nép könyvtárának, az Erdélyi Iskolának és az Agisz szervezeteknek a munkája. Tervszerű népkönyvtár-mozgalmak sürgetése.)

b) Tudomány, irodalom, művészet

Bözödi György: *Az erdélyi színháztársaság* (1937. 2. sz. 141–153. – A kolozsvári Magyar Színházzal kapcsolatos műsor-kritika s az erdélyi magyar színházpolitika alapkérdései.)

Debreczy Sándor dr.: *Irodalmi műveltségünk néhány kérdése* (1938. 3. sz. 213–220. – Húsz fiatal diplomás irodalmi műveltségének értéke. Az irodalmi műveltség alakító tényezői.)

Dániel István: *Új magyar művelődés.* (1938. 4. sz. 317–320. – A népi gyökerű új magyar műveltség feltételei és kibontakozásának jelei.)

Domokos Pál Péter: *A magyar népzene és énekkari műveltségünk* (1938. 2. sz. 135–143. – A magyar népdal sajátosságai. Az új magyar zene. Az új magyar zene útja Erdélyben. Az Országos Magyar Dalosszövetség bírálata. Énekkari műveltségünk kívánalmái.)

Venczel József: *Művelődéspolitikai vázlat* (1936. 2. sz. 181–148. – Művelődéspolitikánk tényezői: népességi és települési viszonyaink. A továbbfejlesztő és védekező művelődéspolitiká. Az értelmiség- és népnevelés lényege és eszményi intézményei: a Collegium Transilvanicum, a Nép-főiskola és a Magyar Ház.)

V. J.: *Okos pályaválasztás* (1938. 2. sz. 174–175. – Egy ankét ismertetése.)

Vita Sándor: *Kötelező falumunka.* (1938. 2. sz. 167–169. – Megjegyzések a kötelező társadalmi szolgálat elrendelésével kapcsolatban.)

Vita Zsigmond: *A tanárképzés a nemzetevelés szolgálatában* (1937. 4. sz. 331–333. – „A tervszerű nevelési munkának első lépése a nevelői réteg kiképzése, mert tőle függ a kultúrkinés továbbadása és terjesztése”)

Vita Zsigmond: *Közéiskolai nevelésünk és követelményei* (1938. 2. sz. 107–117. – Új szellemű középosztály kialakítása. A szolgálat szelleme. Az iskola és a társadalom. Néhány gyakorlati észrevétel.)

Szabó István: *A Múzeum-Egyesület Jog- és Társadalomtudományt Szakosztályának előadásai* (1938. 1. sz. 88–90.)

Tamási Áron: *A magyar sajtó magtartása* (1938. 3. sz. 255–256. – A romániai magyar sajtó nem vendég sajtó!)

Vásárhelyi Z. Emil: *Remete-művészek* (1936. 1. sz. 57–61. – A képzőművészet és a képzőművészek élete, az erdélyi magyar művészpoltika célja és feladata.)

Venczel József: *A Múzeum Egyesület lehetőségei* (1937. 1. sz. 91–93)

Venczel József: *Tudományművelésünk multjának idézése* (1938. 1. sz. 87–88 – „Az Erdélyi Múzeum Egyesület háromnegyed-százados tudományos működése 1859–1934.” c kiadvány megjelenése alkalmával.)

5. GAZDASÁGPOLITIKA:

Asztalos Sándor dr.: *Az új mezőgazdasági törvény* (1937. 1. sz. 86–87.)

Csiki Ferenc: *Arányszám és érték* (1938. 2. sz. 172–174. – A Keleti Újság indította vita az EGE közgyűlésével kapcsolatosan.)

Fodor Pál: *A székely közbirtokosságok néhány időszerű kérdése* (1938. 2. sz. 126–134. – A közbirtokosság = több gazda közösen használt magánvagyon. A közbirtokosságok válsága: külső és belső okok. Néhány gyakorlati kérdés.)

Oberding József György dr.: *Románia mezőgazdasági átszervezése* (1937. 2. sz. 133–140. – Az 1937 március 22-i mezőgazdasági törvény egyes rendelkezéseinek taglalása.)

Petrovay Tibor: *Kisebbségi magyar gazdaságpolitika* (1930. 4. sz. 262–278. – A magyar gazdasági élet fejlődésrajza. Az erdélyi magyar gazdaságpolitika főkérdései: a mezőgazdaság megszervezése, iparfejlesztés, hitelügy. Gazdasági Tanács.)

Vita Sándor: *A Szekegyföld iparosítása* (1937. 3. sz. 264–267.)

Vita Sándor: *A Székelyföld önellátása* (1937. 4. sz. 269–284. – Mit termel a Székelyföld? Mit fogyaszt a Székelyföld? Megoldási módok: a) a mezőgazdaság racionalizálása, az állattenyésztés felkarolása, az értékesítés megszervezése; b) az iparosítás)

Vita Sándor: *Erdélyi szövetkezetek* (1936. 1. sz. 45–56. – A hitel-, fogyasztási és más típusú szövetkezetek számadatainak rendszerezése, a magyar, román és szász szövetkezeti mozgalom összehasonlítása.)

Vita Sándor: *Gazdasági Tanács* (1937. 1. sz. 45–50. – Gazdasági intézményeink együttműködésének fontossága és lehetőségei.)

Vita Sándor: *Két közgyűlés* (1937. 2. sz. 171–172. – Megjegyzések a szövetkezeti mozgalommal kapcsolatosan)

6. EGÉSZSÉGÜGY:

Heinrich Mihály dr.: *A nép táplálkozása kalóriaértékekben* (1937. 2. sz. 105–113. – A táplálkozásban rövid összefoglalása. Öt csíkszentdomokosi étlap elemzése. A néptáplálkozás adatgyűjtésének módszerei.)

Nagy András dr.: *A népegészségvédelem megszervezése* (1936. 1. sz. 38–40.)

Nagy András dr.: *Egészségpolitikai vázlat* (1938. 1. sz. 58–72. – Számbevehető kezdemények. Megoldandó feladatok és eszközeik: az orvosképzés, a védőnők kérdése, az egyke és a gyermekhalandóság, a vérbaj, a tuberkulózis és a malária, az alkohol, a néptáplálkozás, az iskolai egészségügy, az ipari egészségügy, stb, „Ember kívántatik...”)

Nagy András dr.: *Népegészségügy* (1938. 4. sz. 323–325. – (Magyarágunk számbeli csökkenésének és minőségromlásának problémái és az ezzel kapcsolatos teendők)

Parádi Kálmán dr.: *A néptáplálkozás* (1936. 2. sz. 102–114. – Hat erdélyi községben lakó 168 gyermek, illetve család étlapjának feldolgozása (3300 reggeli-ebéd-vacsora). Közül egy-egy magyarbikali (Kolozs), magyarszováti (Kolozs), biharpüspöki (Bihar), bagosi (Szatmár), dombói (Kiskököllő) és egy Kolozsvár-kültelki étlapot)

Szűcs Elemér: *Magyar sport Erdélyben* (1936. 3. sz. 224–230.)

7. STATISZTIKA, TÁRSADALOM- ÉS NÉPISMERET:

a) Elv és elmélet:

Albrecht Ferenc dr.: *A patriarchalizmus* (1938. 3. sz. 209–212. – A magyar társadalmi élet régi formája.)

K. Kovács László dr.: *A finn néprajzi mozgalom* (1938. 4. sz. 277–286. – Lönnrot és a Kalevala. Donnert Ottó és

V.

a Hangyák Társasága. Osakunta és Retkikunta. A finn néprajzi mozgalom egyetemese társadalmi jellege.)

Szabó Zoltán: *A társadalomkutatás célja* (1936. 3. sz. 167–172. – „Ma a tényeknek, a szemléletesen bemutatott valóságnak van a legnagyobb meggyőző ereje.”)

Szabó T. Attila dr.: *Az első munkatábor* (1937. 1. sz. 51–65. – A bábonyi (Kolozs-m.) első magyar főiskolás munkatábor életének, munkájának s eredményeinek ismertetése. Tapasztalatok és tanácsok.)

Szabó T. Attila dr.: *Az erdélyi magyar társadalomkutatás* (1938. 1. sz. 1–22. –

Társadalmunk történelmi átalakulása. Transsylvania incognita (XVIII.–XIX. sz.) A századelő társadalomkutató munkája A munkásság és a parasztság előtérben A „falumunka” és a társadalomkutatás.)

Szabó T. Attila dr.: *Néhány pótló adat az erdélyi magyar társadalomkutatás kérdéséhez* (1938. 2. sz. 161–164.)

Venczel József: *A társadalomkutatás vitatása* (1938. 1. sz. 90–92. – A magyarországi falukutatók és a közvélemény.)

Venczel József: *Bözödi György társadalomkutató műve* (1938. 2. sz. 169–172. – Könyvbírálat.)

b) Adatok és adalékok:

Albrecht Dezső: *Falusi iskolásgyermek* (1938. 1. sz. 23–33. – Lakásviszonyok; ruházkodás; a gyermek mint munkaerő; vágyak és lehetőségek; a népviselet; az urak.)

A. D. Vegyes házasságok Erdélyben (1938. 1. sz. 92–93. – P. Râmneanțu tanulmányának ismertetése.)

Bitay Pál: *A falu értelmiségi rétege* (1937. 3. sz. 213–218. – Vagyoni állapot. A szellemi és lelki élet színvonala. A falusi értelmiség és a szociális lelkesítés)

Bözödi György: *A Székelyföld kapujában* (1937. 3. sz. 219–229. – A „Székely bánja” c. könyv első fejezete: az udvarhely megyei Rava község társadalomrajza.)

Dávid László dr.: *Városunk főiskoláinak magyar hallgatói* (1938. 2. sz. 155–160. – Statisztikai közlemény különös tekintettel a pályaválasztás kérdésre)

Domokos Pál Péter: *A moldvai magyarság történeti számadatai* (1938. 4. sz. 395–308. – A moldvai magyarság népeségi viszonyaiban eligazító XVI–XX. századbéli jelentések, feljegyzések és könyvek ismertetése és az adatok rendszerezése)

Fekete János dr.: *Ügyvédek, orvosok, mérnökök adózása Erdélyben* (1936. 3. sz. 236–240.)

Fogarasi Géza dr.: *Románia külkereskedelme* (1936. 3. sz. 173–188. – A világgazdasági válság hatása. Románia külkereskedelmi politikája és piacai. Statisztikai számok. Erdély külkereskedelmi szerepe)

Hantos László: *A csehszlovákiai magyarság* (1936. 4. sz. 247–261. – Geopolitikai helyzetkép. A szlovenszói magyar társadalom. Gazdasági viszonyok. Közművelődési élet. A szlovenszói magyarlélek. Szlovenszói fiatal magyarsága)

Illyés Elemér: *Egyke helyett kívándorlás* (1938. 4. sz. 309–312 – Felső Háromszék népesedési helyzetének példája.)

Incze Lajos: *Parajd község és népe* (1938. 3. sz. 193–208. – A telep kialakulása, A lakosság faji megoszlása Beolvadás, beolvastás. Családvándorlás. Katonáskodás. Pénz és a falu. Osztalýharc kocsiben. Együttműködési lehetőségek.)

Katona József: *Lakásépítés Romániában* (1937. 1. sz. 15–24.)

Kelemen Béla: *Egy osztály keresztmetszete* (1937. 1. sz. 25–30. – Az ifjúságtanulmány fontossága. Egyik fiúfőgimnáziumunk hegedik osztályának társadalmi műveltségi és lelki képe.)

Kiss Árpád dr.: *Az ügyvéd mozgalom* (1937. 1. sz. 84–86. – Anumerus clasus-szal kapcsolatos helyzetismertetés.)

Kós Balázs: *Egy falu mezőgazdaságának rajza* (1936. 4. sz. 297–309. – A kalotaszegi Bábon község mezőgazdaságának adatai.)

Nagy Ödön: *Szörvány és beolvadás* (1938. 4. sz. 257–276. – A szörvány fogalmi meghatározása. A romániai magyar szörványterületek és a szörványstatistika. 81 mezőségi község helyzetképp. Mi a beolvadás? A legújabb szörványmozgalom. A szörványkérdés jelentősége.)

Nonn György: *Telepes község a Határmentén* (1938. 2. sz. 144–150. – A szilágymegyei Csanáros társadalomvázlata.

Sinka József: *Adatok a kolozsvári ivaros és kereskedő ifjúság társadalmi viszonyának tanulmányozásához* (1937. 3. sz. 197–212. – Népeség viszonyok. Életmód és szociális helyzet. Művelődési kérdések.)

R Szeben András dr.: *Erdély népmozgalma* (1936. 2. sz. 81–101. – A természetes szaporulat megyei arányszámai 1920–1935; Románia tartományainak népszaporodási arányszámai 1924–1935; az egyes vallásfelekezetek term. szaporodása 1924–1933; a nemzetiségek szaporodási aránya; a falusi és városi népelem szaporodása; a „kipusztulási elmélet” nem állja meg a helyét.)

Venczel József: *Néhány adat a székely kivándorlás hátéréből* (1936. 4. sz.

309–311. – Csíkdánfalva és a csíkdánfalvi János-nemzetség adatainak elemzése.)

Venczel József: *Az 1935–36. évi statisztikai évkönyv tájékoztató adatai* (1938. 1. sz. 73–80. – Felekezetek; nemzetiség és anyanyelv; írni és olvasni tudás; ki- és visszavándorlás; iskolai adatok; egyetemi hallgatók.)

Venczel József: *Öt oltmenti székely község népmozgalma* (1937. 1. sz. 31–44. – A felcsíki Szentdomokos. Szenttamás, Jenőfalva, Karcfalva és Dánfalva népmozgalmának áttekintése: csökkenő születésszámok, az általában javuló halandóság, a csecsemő- és gyermekhalálozás kérdésköre, a népfőlölség és a kivándorlás. Három kívánalom.)

Vita Sándor: *A szudétanémetek* (1938. 3. sz. 221–232 – Helyzetismertetés: népesség, gazdaság, szervezeti élet, politikai magatartás.)

6. IRODALOM ÉS MŰVÉSZET:

a) T a n u l m á n y o k é s c i k k e k :

Balogh Jolán dr.: *Magyar mecénások Erdélyben* (1937. 2. sz. 123–132.)

Biró József dr.: *Nemzeti művészet* (1936. 2. sz. 115–120. – „A nemzet szellemi egység.”)

Kéki Béla: *Írás és nemzedék* (1938. 2. sz. 151–154. – Az „Új erdélyi antológia” ismertetése és bírálata. Az új írói nemzedék lelki arca.)

Kéki Béla: *Népzenénk és a cigány zene* (1936. 2. sz. 149–55. – A magyar népzene alapkérdései és a cigányzenével kapcsolatos vita ismertetése)

Padányi G Jenő: *A magyar nép építészete* (1936. 3. sz. 231–235. – „Ugyan-

azzal a szomjusággal fordulunk a magyar nép építőművészetének kicsiny, de tiszta forrása felé, mint fordult egykor az irodalom, később a zene.”)

Palotai Gertrud: *Népi szötteseink és varrottasaink* (1936. 4. sz. 288–296.)

Thurzó Gábor: *A második erdélyi nemzedék költői* (1936. 1. sz. 62–64. – Antológiánk bevezetője. Az Antológia Bözödi György, Dsida Jenő, Flórián Tibor, Kiss Jenő, Koós-Kovács István, Szabédi László, I. Szémlér Ferenc és Varró Dezső verseit közli, 1936. 1. sz. 65–72.)

Vita Zsigmond: *Nemzeti hivatástudat irodalmunkban* (1936. 3. sz. 189–196.)

b) M e g e m l é k e z é s e k :

Kováts József: *Koós-Kovács István 1910–1937.* (1937. 3. sz. 258–260)

Kéki Béla: *Kováts József 1906–1937* (1938. 1. sz. 86–87.)

Kiss Jenő: *Dsida Jenő emlékezete* (1938. 2. sz. 118–125.)

Szabédi László: *Balázs Ferenc 1901–1937.* (1937. 2. sz. 160–163)

c) M ű m e l l é k l e t e k :

Debreczeni László: *Kalotaszegi varrottások* (1936. 4. sz.)

Dunántúli és kalotaszegi jellegzetes épületek (1936. 3. sz.)

Gy. Szabó Béla *fametszete: Édes anyám* (1936. 1. sz.)

Szervátiusz Jenő *szobrai: Bányai kezesztek, Élet és halál* (1936. 1. sz.)

9. ESZMÉK ÉS ELVEK

Albrecht Ferenc dr: *Az erdélyi szabadelvűség* (1936. 4. sz. 279–287.)

Aradi Zsolt: *Magyar Sziget* (1936. 1. sz. 41–44. – Gondolatok a magyarság dunavölgyi helyzetéről és hivatásáról.)

Gyallay Pap Zsigmond: *Tanulságos mult* (1937. 1. sz. 88–90. – Mester Miklós „Az autonom Erdély” c. könyvének ismertetése)

Hollósy István dr.: *Szervezhető-e a magyarság?* (1938. 4. sz. 287–294. – A szervezés alapfeltételei. Szervezési típusok. A magyar, mint szervezési alany. Nyugati szervezési módszerek a magyar életben. Szervező tehetség-e a magyar?)

Juhász István: *Az új értelmű román nacionalizmus* (1937. 4. sz. 285–305. – A román egyház nacionalizmusa. A Gándirea irányzata. Mihály árkangyal légiója.)

Kéki Béla: „1938. Egyedül vagyunk” (1938. 3. sz. 253–255. – Folyóiratismertetés.)

Kovács Imre: *A Márciusi Front* (1937. 2. sz. 154–159. – A magyar fiatalság

új mozgalmanak s e mozgalom elveinek ismertetése.)

Márton Áron (1398. 4. sz. 313–314. – Püspökké való kinevezése alkalmával.)

Mester Miklós dr: *Nemzetiségi küzdelmek tanulsága* (1937. 2. sz. 97–104. – A román kisebbségi élet néhány példája)

Pongrácz Kálmán dr.: *A népi és európai gondolat küzdelme a magyarságban* (1936. 2. sz. 121–130.)

Ravasz László dr.: *A zsidókérdés Magyarországon* (1938. 2. sz. 97–106. – Ravasz püspök felsőházi beszéd.)

I. Szemplér Ferenc: *Elvek és törvények* (1937. 1. sz. 70–76. – Makkai Sándor „Nem lehet” c. cikkének vitatása.)

Szenczei László: *Néhány szó a liberalizmustól* (1937. 1. sz. 66–70.)

Szenczei László: *Világnézeti túlbuzgóság* (1938. 2. sz. 165–167. – A transzilvanizmus nem világnézet!)

Vita Zsigmond: *A megszűnt „Tanu” és a reform-gondolat* – (1937. 2. sz. 166–168.)

10. ADATOK ÉS MEGJEGYZÉSEK:

Ady Lőrincé végrendelete (1938. 1. sz. 95–96.)

Albrecht Dezső: *A Magyar Párt három napja* (1937. 2. sz. 163–166.)

A néma bál (1938. 1. sz. 94. – Szatmári példa.)

A választások eredményei (1937. 4. sz. 333–336. – 1937. évi választások adata és megelőző választások adataival összevetve.)

Bethlen János (1938. 1. sz. 94. – Emlekezés az 1830–1818-as idők vezérére.)

Méltó keretek között... 1938. 2. sz. 175–176. – Megjegyzések a Petőfi-ünnep alkalmából.)

Petrovay Tibor: *A Magyar Párt sepsiszentgyörgyi nagygyűlése* 1937. 3. sz. 260–264.)

MUNKATÁRSAINK 1936 – 1938

Dr. ALBRECHT FERENC ügyvéd, a „Társadalomtudomány és a „Protestáns Szemle” munkatársa, Budapest; ARADI ZSOLT katolikus köziró, a Nemzeti Újság és több folyóirat belső munkatársa, az „Európai farradalom” szerzője, Budapest; Dr. ASZTALOS SÁNDOR ügyvéd, az Erdélyi Gazda Jogi Mellékletének szerkesztője. Kolozsvár; Br. ATZÉL EDE földbirtokos, Mezőzáh, Torda m.; Dr. BALOGH JOLÁN, műtörténész. az erdélyi műemlékek kutatója, több alapvető tanulmány szerzője, Budapest; Dr. BIRÓ JÓZSEF műtörténész, az erdélyi barok műemlékek feldolgozója s számos tanulmány szerzője, Nagyvárád; BITAY PÁL ref. lelkész, Vámosgálfalva, Kisküküllő m.; BÖZÖDI GYÖRGY író, a „Székely bánja” szerzője, Ko-

lozsvár; DÁNIEL ANTAL ügyvéd és közíró, Brassó; Dr. DÁVID LÁSZLÓ r. kat. lelkész, a Báthory Apor szeminárium prefektusa, egyetmi hírszónok, Kolozsvár; DEBRECZENI LÁSZLÓ grafikus, a „Református templomok és tornyok” szerzője, Kolozsvár; Dr. DEBRECZY SÁNDOR tanár, Sepsiszentgyörgy; DOMOKOS PÁL PÉTER tanár, az Erdélyi Róm. Kat. Népszövetség Pedagógiai Szakosztályának titkára, „A moldvai magyarság” szerzője, Kolozsvár; + DSIDA JENŐ, nemzedékünk kiváló költője, Kolozsvár; Dr. FAZEKAS JÁNOS ügyvéd, az unitárius egyház jogtanácsosa, Kolozsvár; Dr. FEKETE JÁNOS ügyvéd, Marosvásárhely; FLÓRIÁN TIBOR író, Szamosujvár; FODOR PÁL mérnök, az EGE alkerületi felügyelője, Csiksomlyó; Dr. FOGARASI GÉZA közíró, Bukarest; GYALY PÁP ZSIGMOND magántisztviselő; „Az intelligencia és a nép” című könyv szerzője, Kolozsvár; HANTOS LÁSZLÓ közíró, a felvidéki új magyar nemzedék kiváló közgazdásza, Budapest; Dr. HALLÓSY ISTVÁN a Nemzetközi Vásár szervezője és igazgatója, Budapest; Dr. HEINRICH MIHÁLY orvos, Kolozsvár; ILLYÉS ELEMÉR jogszigorló, Kolozsvár; INCZE LAJOS jogszigorló, a „Parajd népe” című kiadásra kész társadalomkutató könyv szerzője, Parajd; JUHÁSZ ISTVÁN ref. teológiai szénior, az Ifjú Erdély szerkesztője, Kolozsvár; KATONA JÓZSEF mérnök, Bukarest; KELEMEN BÉLA tanár, Kolozsvár, KISS JENŐ író, az Erdélyi Helikon belső munkatársa, Kolozsvár; Dr. KISS ÁRPÁD ügyvéd, a Magyar Kisebbség munkatársa, Bukarest; + KOÓS-KOVÁCS ISTVÁN író, a Hitel volt felelős szerkesztője, Kolozsvár; Dr. K. KOVÁCS LÁSZLÓ etnográfus, Helsinki; + KOVÁTS JÓZSEF író, Kolozsvár; KÓS BALÁZS gazda, Sztána; KOVÁCS IMRE közíró, a „Néma forradalom” szerzője, Budapest; LAZÁNYI ENDRE tanár Gyulafehérvár, LŐRINCZI LÁSZLÓ joghallgató, Kolozsvár; MÁRTON ÁRON gyulafehérvári róm. kat. püspök, Gyulafehérvár; Dr. MESTER MIKLÓS történész, „Az autonóm Erdély” szerzője. Budapest; Dr. MIKÓ IMRE ügyvéd, számos kisebbségi jogi tanulmány és „Az erdélyi falu és a nemzetiségi kérdés” című könyv szerzője, Kolozsvár; Dr. NAGY ANDRÁS orvos, a gyulafehérvári róm. kat. teológián a Medicina Pastoralis tanára, Csikszereda; NAGY ÖDÖN ref. teológus, Kolozsvár; NONN GYÖRGY joghallgató, Kolozsvár; Dr. OSERDING JÓZSEF GYÖRGY közgazdász, több tanulmány szerzője, Kolozsvár; PADÁNYI GULYÁS JENŐ mérnök, az „1938-as Kör” megszervezője, Budapest; PALOTAY GERTRUD a Nemzeti Múzeum tisztviselője, Budapest; Dr. PARÁDI KÁLMÁN orvos, Kolozsvár, PETROVAY TIBOR közgazdasági szakíró, a Gazdasági és Hitelszövetkezetek Szövetségének cégjegyzője, Kolozsvár; Dr. PONGRÁCZ KÁLMÁN ügyvéd, az „1938. Egyedül vagyunk” szerkesztője, Budapest; Dr. RAVASZ LÁSZLÓ dunamelléki ref. püspök, Budapest; SINKA JÓZSEF ref. lelkész, Kolozsvár; SZABÉDI LÁSZLÓ író, Kolozsvár; SZABÓ ISTVÁN, az Ellenzék belső munkatársa, Kolozsvár; Dr. SZABÓ T. ATTILA tanár, számos tudományos mű szerzője, Kolozsvár; GY. SZABÓ BÉLA festőművész Kolozsvár; SZABÓ ZOLTÁN író, „A tardi helyzet.” és a „Cifranymorúság” szerzője, Kolozsvár; Dr. R. SZEKEN ANDRÁS statisztikus és közíró, számos tanulmány szerzője, Budapest; Dr. SEMLÉR FERENC ügyvéd, író, Brassó; SZENCZEI LÁSZLÓ író, Kolozsvár; SZERVÁTIUSZ JENŐ szobrászművész, Kolozsvár; SZÜCS ELEMÉR magántisztviselő, Kolozsvár; SZVATKÓ PÁL közíró, az Új Szellem szerkesztője, Budapest; TAMÁSI ÁRON író, a Vásárhelyi Találkozó elnöke, Kolozsvár; G. TELEKI ÁDÁM, az Erdélyi Gazda főszerkesztője, Kolozsvár; THURZÓ GÁBOR tanár, esztétikus, Budapest; VÁSÁRHELYI Z. EMIL festőművész, az „Erdélyi művészek” szerzője, Kolozsvár; VITA ZSIGMOND tanár, az Erdélyi Helikon és a Pásztortűz munkatársa, Nagyenyed.

A HITEL

három évfolyamának rendszeres tárgymutatóját csatoltuk e szám anyagához, hogy eleget tegyünk a régi szükségnek és kívánságnak. Hetven munkatársunk 125 tanulmányának, illetve cikkének olyan csoportosítását adtuk, mely némiképp tükrözi a szerkesztésben szem előtt tartott tervszerűséget és tükrözi azt a szándékunkat, hogy közleményeink irányító jellegűek legyenek s dokumentumként is szolgáljanak. E három év az erdélyi magyarság belső, társadalmi kérdéseinek s külső, közjogi körülményeinek nagy változását eredményezte, három kötetünk több mint ezer lapon e változások rögzítését, az új és megújuló feladatok taglalását, a feladathordozók, különösképpen a fiatalság felvilágosítását s az irányeszmék elemzését vállalta magára. A „második kör” útjának építése megkezdődött, társadalmunk átalakulásával járó magunk revíziója mind szélesebb körben hódít híveket, s bár a Metamorphosis Transylvaniae tényével szemben még ma sem ritka a konzervatív elzárkózottság, de mégis érik az új magyar népközösség eszméje s tudatosul a Magyar Szövetség erkölcsi principiuma, a társadalmi, gazdasági, közművelődési és egészségügyi tervszerűség és együttműködés szükségessége. Régi formák, régi tartalmak tűnnek, foszladoznak. Az életváltás idején fokozott vigyázat a feladatunk: átmenteni a multból mindazt, ami érték, kutatni a jelen felhasználható erőit és a jövő homályából kitapogatni az útjelzőket.

A HITEL szerkesztői.

T. Előfizetőinkkel közöljük, hogy a legújabb rendelkezés értelmében az előfizetések szokásos nyugtázásától el kellett tekintenünk. Továbbá jelezzük, hogy előfizetési díjaink az 1939. évre változatlanok, s kérjük t. előfizetőink és olvasóink további szives támogatását.